

Ionel CORDOVAN
(coordonator)

Mihaela LUNCAN

Adrian COVACIU

Maria COVACI

Aurelia ANDRAȘI

Mihaiela BUT

Ghid pentru predarea și învățarea limbii rromani

anul IV de studiu

4

Oradea
2024

Ionel CORDOVAN
(coordonator)

Mihaela LUNCAN

Adrian COVACIU

Maria COVACI

Aurelia ANDRAȘI

Mihaiela BUT

**Ghid pentru predarea și
învățarea limbii rromani -
anul IV de studiu**

**Oradea
2024**

Autori:

- ✓ Prof. Ionel CORDOVAN (coordonator), inspector școlar pentru minoritatea rromă în cadrul Inspectoratului Școlar Județean Bihor;
- ✓ Prof. Mihaela LUNCAN, profesoară de limba rromani la Școala Gimnazială nr. 2 Tășad;
- ✓ Prof. Adrian COVACIU, profesor de limba rromani la Școala Gimnazială nr. 2 Gepiș;
- ✓ Prof. Maria COVACI, profesoară de limba rromani la Școala Primară nr. 1 Cărăndeni;
- ✓ Prof. Aurelia ANDRAȘI, profesoară pentru învățământul primar în limba rromani la Școala Gimnazială nr. 2 Tămașda;
- ✓ Prof. Mihaela BUT, profesoară pentru învățământul primar și profesoară de limba rromani la Liceul Teoretic „Constantin Șerban” Aleșd.

Avizare:

- ✓ Acest ghid a fost avizat de către *Consiliul Consultativ al disciplinei limba rromani maternă* de la nivelul Inspectoratului Școlar Județean Bihor

Colecție:

- ✓ Prezenta lucrare face parte din colecția „Rromani Didaktika”, regăsită pe pagina web edubh.ro, la secțiunea RED-uri – LIMBA RROMANI;
- ✓ Grupul de facebook „limba rromani anul 4 de studiu”;
- ✓ Canalul de youtube „Rromani Didaktika”.

Tipărire:

- ✓ Tiparul a fost realizat la Print Expert Oradea

ISBN 978-973-0-41188-1

Cuprins

Cuvânt înainte	5
Structura anului școlar 2024-2025	6
Aplicarea structurii anului școlar 2024-2025	9
Planuri cadru de învățământ pentru ciclul primar	11
Programa școlară pentru clasa a IV-a / anul IV de studiu	17
Proiectarea didactică	28
Evaluare inițială	41
Fișe de lucru	44
Prezentarea demersului didactic integrat	55
I. VAKĂRAS, XRAMOSARAS... E LAVA UTILIZISARAS!	56
1.1. O rrom thaj i astarni le ruvenqi	57
1.2. So zanav?	59
1.3. O rrom, o phuro thaj le duj piră	61
1.4. So ingeren e kanzürke pumare dumesθe?	65
1.5. Lil Indiaθar.....	68
1.6. Rekapitulàcia	71
1.7. Evaluàcia.....	75
II. VAKĂRAS, XRAMOSARAS... VAKĂRIPNASQE RIGA SIKLÖVAS!	79
2.1. Phen tu manqe, éhavorro!	80
2.2. Sar o šósoj mudardäs le ruves	82
2.3. Dadea, amarea!	86
2.4. O ričhinorro Vini žal k-o šósoj	88
2.5. O phuro Kräćùno.....	91
2.6. O zidàri	93
2.7. Rekapitulàcia	97
2.8. Evaluàcia	101

III. VAKĂRAS, XRAMOSARAS... PROPOZICIAȚE RIGA SIKLŌVAS!	105
3.1. I kakarășka thaj o kalo sap	106
3.2. O berś, e čhona, o kurko, e đivesa. E čhona	109
3.3. Jekh godăver rromni	113
3.4. So kerel o lav?	116
3.5. Savo si o drom amare čhibăqo?	118
3.6. Kajsan	120
3.7. Rekapitulăcia	125
3.8. Evaluăcia	129
IV. VAKĂRAS, XRAMOSARAS... BILITERĂRO TÈKSTURĂ SIKLŌVAS!	131
4.1. O Ștefăn Răzvàn, o Baro Raj la Moldoviaqo	132
4.2. O bićajlo rrom	135
4.3. I Svùnta Sàra	139
4.4. Jekh šošoj..., aver šošoj	141
4.5. Andar e svàtură le godăvere phuresqe	144
4.6. Palutni rekapitulăcia	147
4.7. I palutni evaluăcia	155
Bibliografie	159

Cuvânt înainte

Ghidul pentru predarea și învățarea limbii rromani - anul IV de studiu este al treilea dintr-o serie de cinci ghiduri metodice, realizate de o echipă de profesori de limba rromani din județul Bihor, începând cu anul 2021, din necesitatea adaptării demersului didactic la provocările predării on-line.

Lucrarea cuprinde elemente de ghidare a demersului didactic, *structura anului școlar, aplicarea structurii anului școlar la nivelul unității de învățământ, planul cadru, programa școlară, proiectarea didactică*, elemente care facilitează organizarea unui demers didactic integrat și personalizat, după specificul disciplinei și nevoile de învățare ale elevilor.

Lucrarea se evidențiază prin propunerea unui demers didactic integrat, permițând o transpunere logică a programei școlare și a manualului școlar în procesul de predare – învățare – evaluare. Așadar, textele suport propuse sunt explorate prin explicarea și traducerea cuvintelor și expresiilor necunoscute, au fost traduse toate textele suport, au fost propuse răspunsuri la întrebările formulate pentru textele literare din manual.

Sunt prezentate rezolvări model pentru evaluarea inițială, exercițiile recapitulative și itemii de evaluare de la sfârșitul celor patru unități de învățare, aspecte relevante atât în realizarea unei evaluări obiective făcută de cadrul didactic, cât și a unei autoevaluări realizată de elevi.

Fișele de lucru elaborate pentru unitatea I de învățare sunt prezentate într-o manieră practică, cu un design atractiv, fiind complementare metodei prezentată în manualul școlar.

În aplicarea acestei abordări didactice integrate, recomandăm utilizarea acestor resurse educaționale deschise împreună cu cele prezentate pe canalul de youtube „Rromani Didaktika” (citire model) și pe pagina web edubh.ro, la secțiunea RED-uri – LIMBA RROMANI.

Un profesor bun de limba rromani știe să își adapteze demersul didactic la nevoile de învățare ale elevilor, se pregătește și se informează continuu, utilizează strategii didactice variate, pune pasiune în ceea ce face, este mentorul elevilor săi, inspirându-i pentru transpunerea cunoștințelor în abilități și atitudini comportamentele care se reflectă în dezvoltarea personală a elevilor săi.

Ionel Cordovan,
Oradea,
22 octombrie 2024

Ordinul nr. 3694/2024
privind structura anului școlar 2024-2025

Având în vedere:

- prevederile art. 115 alin. (2) lit. r) din Legea învățământului preuniversitar nr. 198/2023, cu modificările și completările ulterioare;
 - Referatul de aprobare nr. 3.202 din 27.12.2023 referitor la proiectul de Ordin al ministrului educației privind structura anului școlar 2024-2025,
- în baza prevederilor art. 13 alin. (3) din Hotărârea Guvernului nr. 369/2021 privind organizarea și funcționarea Ministerului Educației, cu modificările și completările ulterioare,

ministrul educației emite prezentul ordin.

Art. 1. - (1) **Anul școlar 2024-2025** începe la data de 1 septembrie 2024, se încheie la data de 31 august 2025 și are o **durată de 36 de săptămâni** de cursuri. Cursurile anului școlar 2024-2025 încep la data de 9 septembrie 2024.

(2) Prin excepție de la prevederile alin. (1) se stabilesc următoarele:

- a) pentru clasele a XII-a zi, a XIII-a seral și frecvență redusă, anul școlar are o durată de 34 de săptămâni de cursuri și se încheie la data de 6 iunie 2025;
- b) pentru clasa a VIII-a, anul școlar are o durată de 35 de săptămâni de cursuri și se încheie la data de 13 iunie 2025;
- c) pentru clasele din învățământul liceal - filiera tehnologică, cu excepția claselor prevăzute la lit. a) și pentru clasele din învățământul profesional, anul școlar are o durată de 37 de săptămâni de cursuri și se încheie la data de 27 iunie 2025;
- d) pentru clasele din învățământul postliceal, durata cursurilor este cea stabilită prin planurile-cadru de învățământ în vigoare.

Art. 2. - (1) Anul școlar 2024-2025 se structurează, pe intervale de cursuri și intervale de vacanță, astfel:

a) intervale de cursuri:

- de luni, 9 septembrie 2024, până vineri, 25 octombrie 2024;
- de luni, 4 noiembrie 2024, până vineri, 20 decembrie 2024;
- de miercuri, 8 ianuarie 2025, până vineri, 7 februarie 2025, respectiv vineri, 14 februarie 2025, sau vineri, 21 februarie 2025, după caz, la decizia inspectoratelor școlare județene/al municipiului București, în urma consultărilor cu beneficiarii primari ai educației, cu părinții/reprezentanții legali ai acestora și cu cadrele didactice, realizate la nivelul unităților de învățământ;
- de luni, 17 februarie 2025, respectiv luni, 24 februarie 2025, sau luni, 3 martie 2025, la decizia inspectoratelor școlare județene/al municipiului București, după caz, până joi, 17 aprilie 2025;
- de luni, 28 aprilie 2025, până vineri, 20 iunie 2025;

b) intervale de vacanță:

- de sâmbătă, 26 octombrie 2024, până duminică, 3 noiembrie 2024;
- de sâmbătă, 21 decembrie 2024, până marți, 7 ianuarie 2025;
- o săptămână, la decizia inspectoratelor școlare județene/al municipiului București, în perioada 10 februarie- 2 martie 2025;
- de vineri, 18 aprilie 2025, până duminică, 27 aprilie 2025;
- de sâmbătă, 21 iunie 2025, până duminică, 7 septembrie 2025.

(2) Fiecare unitate de învățământ comunică beneficiarilor primari ai educației și părinților/reprezentanților legali ai acestora, până la data de 1 aprilie 2024, structura detaliată a anului școlar, cu includerea deciziilor pentru elementele flexibile ale acesteia.

Art. 3. - În zilele nelucrătoare/de sărbătoare legală prevăzute de lege și de contractul colectiv de muncă aplicabil nu se organizează cursuri.

Art. 4. - (1) Programul național „Școala altfel” și Programul „Săptămâna verde” se desfășoară în perioada 9 septembrie 2024-30 mai 2025, în intervale de câte 5 zile consecutive lucrătoare, a căror planificare se află la decizia unității de învățământ. Derularea celor două programe se planifică **în intervale de cursuri diferite**.

(2) La clasele din învățământul liceal - filiera tehnologică și din învățământul profesional, în perioadele dedicate programelor „Școala altfel” și „Săptămâna verde” se organizează activități de instruire practică, urmărind și scopul acestor programe.

(3) La clasele din învățământul postliceal, în perioadele dedicate programelor „Școala altfel” și „Săptămâna verde” se organizează activități de instruire practică.

Art. 5. - În situația suspendării cursurilor conform Regulamentului-cadru de organizare și funcționare a unităților de învățământ preuniversitar, măsurile privind parcurgerea integrală a programei școlare prin modalități alternative stabilite de consiliul de administrație al unității de învățământ nu se dispun în perioada vacanțelor școlare.

Art. 6. - Calendarul examenelor/evaluărilor naționale, al examenelor de absolvire, respectiv de certificare/atestare a calificării profesionale/a competențelor, precum și calendarul admiterii în clasa a IX-a se aprobă prin ordine distincte ale ministrului educației.

Art. 7. - (1) În situații deosebite, bine fundamentate, în funcție de condițiile climaterice locale speciale și de specificul școlii, inspectoratele școlare pot aproba, cu avizul Ministerului Educației, la cererea conducerii unităților de învățământ, modificări ale structurii anului școlar stabilite prin prezentul ordin.

(2) Pentru unitățile de învățământ militar preuniversitar din sistemul de apărare, ordine publică și securitate națională, în funcție de specificul școlii și de specificul specializării/armei, Ministerul Apărării Naționale, Ministerul Administrației și Internelor, Ministerul Justiției și alte instituții cu atribuții în domeniile apărării, ordinii publice și securității naționale pot aproba, cu avizul Ministerului Educației, la cererea conducerii unităților de învățământ, modificări ale structurii anului școlar stabilite prin prezentul ordin.

(3) Solicitarea de modificare a structurii anului școlar pentru situațiile menționate la alin. (1) se face după consultarea consiliului reprezentativ al părinților din unitatea/unitățile de învățământ respectivă/respective.

(4) Aprobarea modificării structurii anului școlar, menționată la alin. (1) și (2), se acordă în condițiile asigurării parcurgerii integrale a programei școlare, precum și a posibilității ca toți elevii să participe, fără restricții, la examenele și evaluările naționale.

Art. 8. - Direcțiile de specialitate din cadrul Ministerului Educației, inspectoratele școlare și unitățile de învățământ preuniversitar duc la îndeplinire prevederile prezentului ordin.

Art. 9. - Prezentul ordin se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I.

Ministrul educației,
Ligia Deca

București, 1 februarie 2024.
Nr. 3.694.

APLICAREA STRUCTURII ANULUI ȘCOLAR 2024-2025

PROGRAMUL NAȚIONAL „ȘCOALA ALTFEL” ȘI PROGRAMUL „SĂPTĂMÂNA VERDE”

Intervalul propus în structura anului școlar	Intervalul selectat la nivelul unității de învățământ
Programul național „Școala altfel” și Programul „Săptămâna verde” se desfășoară în perioada 09 septembrie 2024—30 mai 2025, în intervale de câte 5 zile consecutive lucrătoare, a căror planificare se află la decizia unității de învățământ. Derularea celor două programe se planifică în intervale de cursuri diferite.	1. „ȘCOALA ALTFEL” ✓ Modulul/ intervalul ✓ Perioada 2. „SĂPTĂMÂNA VERDE” ✓ Modulul/ intervalul ✓ Perioada

MODULE/ INTERVALE DE CURS

Modulul/ intervalul de cursuri conform structurii anului școlar	Modulul/ intervalul de cursuri aplicat la nivelul unității de învățământ
Modulul/ intervalul de cursuri 1 09 septembrie – 25 octombrie 2024 7 săptămâni X 4 ore = 28 ore	Modulul/ intervalul de cursuri 1 09 septembrie – 2024 săptămâni X 4 ore = ore
Modulul/ intervalul de cursuri 2 4 noiembrie – 20 decembrie 2024 7 săptămâni X 4 ore = 28 ore	Modulul/ intervalul de cursuri 2 – 2024 săptămâni X 4 ore = ore
Modulul/ intervalul de cursuri 3 8 ianuarie – 7/ 14/21 februarie 2025 6 săptămâni X 4 ore = 24 ore	Modulul/ intervalul de cursuri 3 – 2025 săptămâni X 4 ore = ore
Modulul/ intervalul de cursuri 4 17/24 februarie/ 3 martie – 17 aprilie 2025 8 săptămâni X 4 ore = 32 ore	Modulul/ intervalul de cursuri 4 – 2025 săptămâni X 4 ore = ore
Modulul/ intervalul de cursuri 5 28 aprilie – 20 iunie 2025 8 săptămâni X 4 ore = 32 ore	Modulul/ intervalul de cursuri 5 – 2025 săptămâni X 4 ore = ore

INTERVALE DE VACANȚĂ

<i>Intervalul de vacanță conform structurii anului școlar</i>	<i>Intervalul de vacanță aplicat la nivelul unității de învățământ</i>
La finalul modului/ intervalului de cursuri 1 26 octombrie – 03 noiembrie 2024	La finalul modului/ intervalului de cursuri 1 26 octombrie – 03 noiembrie 2024
La finalul modului/ intervalului de cursuri 2 21 decembrie 2024 – 07 ianuarie 2025	La finalul modului/ intervalului de cursuri 2 21 decembrie 2024 – 07 ianuarie 2025
La finalul modului/ intervalului de cursuri 3 o săptămână în perioada 10-16 februarie 2025 17-23 februarie 2025 24 februarie – 02 martie 2025	La finalul modului/ intervalului de cursuri 3 ... februarie – 2025
La finalul modului/ intervalului de cursuri 4 18 aprilie – 27 aprilie 2025	La finalul modului/ intervalului de cursuri 4 18 aprilie – 27 aprilie 2025
La finalul modului/ intervalului de cursuri 5 21 iunie – 07 septembrie 2025	La finalul modului/ intervalului de cursuri 5 21 iunie – 07 septembrie 2025

PLANIFICAREA VACANȚEI DIN PERIOADA 10 FEBRUARIE 2025 – 2 MARTIE 2025

Perioada	Județul
10-16 februarie 2025	BN
17-23 februarie 2025	AG, BH, BR, B, BZ, CJ, CL, CS, DB, GJ, GR, HD, IF, IL, MH, OT, PH, SJ, TR, TM, VN, VS, VL
24 februarie – 02 martie 2025	AB, AR, BC, BT, BV, CT, CV, DJ, GL, HR, IS, MM, MS, NT, SM, SB, SV, TL

Planuri cadru pentru învățământul primar

*

E plànurǎ kàdro vaś o anglutno siklǒvipen

ORDIN nr. 3371 din 12 martie 2013

privind aprobarea planurilor-cadru de învățământ pentru învățământul primar și a Metodologiei privind aplicarea planurilor-cadru de învățământ pentru învățământul primar

EMITENT: MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE

PUBLICAT ÎN: MONITORUL OFICIAL NR. 192 din 5 aprilie 2013

Data intrării în vigoare: 05 aprilie 2013

În conformitate cu prevederile art. 64 - 68 din Legea educației naționale nr. 1/2011, cu modificările și completările ulterioare,

în baza Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 96/2012 privind stabilirea unor măsuri de reorganizare în cadrul administrației publice centrale și pentru modificarea unor acte normative,

în temeiul prevederilor Hotărârii Guvernului nr. 536/2011 privind organizarea și funcționarea Ministerului Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului, cu modificările și completările ulterioare,

ministrul educației naționale emite prezentul ordin.

ART. 1

Se aprobă Planul-cadru de învățământ pentru învățământul primar, prevăzut în anexa nr. 1.

ART. 2

Se aprobă Planul-cadru de învățământ pentru învățământul primar în limbile minorităților naționale, prevăzut în anexa nr. 2.

ART. 3

Elevii aparținând minorităților naționale care învață în unități de învățământ cu predare în limba română au dreptul să studieze în învățământul primar limba maternă. Numărul de ore alocate este prevăzut în anexa nr. 3.

ART. 4

Se aprobă Planul-cadru de învățământ pentru învățământul primar cu program integrat și suplimentar de artă - muzică, prevăzut în anexa nr. 4.

ART. 5

Se aprobă Planul-cadru de învățământ pentru învățământul primar cu program integrat și suplimentar de artă - coregrafie, prevăzut în anexa nr. 5.

ART. 6

Se aprobă Planul-cadru de învățământ pentru învățământul primar cu program integrat sportiv, prevăzut în anexa nr. 6.

ART. 7

Planurile-cadru de învățământ aprobate prin prezentul ordin se aplică începând cu anul școlar 2013 - 2014 la clasa pregătitoare și la clasa I, începând cu anul școlar 2014 - 2015 la clasa a II-a, iar din anul 2015 - 2016 la clasele a III-a și a IV-a.

ART. 8

(1) În anul școlar 2013 - 2014, la clasa a II-a se aplică Planul-cadru de învățământ aprobat prin Ordinul ministrului educației, cercetării și tineretului nr. 4.686/2003*), iar la clasele a III-a și a IV-a se aplică Planul-cadru de învățământ aprobat prin Ordinul ministrului educației, cercetării și tineretului nr. 5.198/2004*).

*) Ordinele ministrului educației, cercetării și tineretului nr. 4.686/2003 și nr. 5.198/2004 nu au fost publicate în Monitorul Oficial al României, Partea I.

(2) În anul școlar 2014 - 2015, la clasele a III-a și a IV-a se aplică Planul-cadru de învățământ aprobat prin Ordinul ministrului educației, cercetării și tineretului nr. 5.198/2004.

ART. 9

Se aprobă Metodologia privind aplicarea planurilor-cadru de învățământ pentru învățământul primar, prevăzută în anexa nr. 7.

ART. 10

În conformitate cu art. 18 din Legea educației naționale nr. 1/2011, cu modificările și completările ulterioare, planurile-cadru ale învățământului primar, gimnazial, liceal și profesional includ religia ca disciplină școlară, parte a trunchiului comun. Elevilor aparținând cultelor recunoscute de stat, indiferent de numărul lor, li se asigură dreptul constituțional de a participa la ora de religie, conform confesiunii proprii. La solicitarea scrisă a elevului major, respectiv a părinților sau a tutorelui legal instituit pentru elevul minor, elevul poate să nu frecventeze orele de religie. În acest caz, situația școlară se încheie fără disciplina religie. În mod similar se procedează și pentru elevul căruia, din motive obiective, nu i s-au asigurat condițiile pentru frecventarea orelor la această disciplină.

ART. 11

Direcția generală educație și învățare pe tot parcursul vieții, Direcția generală învățământ în limbile minorităților, Direcția generală resurse umane și rețea școlară națională, Institutul de Științe ale Educației, inspectoratele școlare județene/al municipiului București, conducerile unităților de învățământ duc la îndeplinire prevederile prezentului ordin.

ART. 12

Anexele nr. 1 - 7 fac parte integrantă din prezentul ordin.

ART. 13

Prezentul ordin se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I.

Ministrul educației naționale,
Remus Pricopie

București, 12 martie 2013.

Nr. 3.371.

Planul - cadru de învățământ pentru învățământul primar

Arii	Discipline	Clasa				
		P	I	II	III	IV
Limbă și comunicare	Limba și literatura română ¹	5	7	6	5	5
	Limba modernă	1	1	1	2	2
Matematică și științe ale naturii	Matematică ²	3	3	4	4	4
	Științe ale naturii	1	1	1	1	1
Om și societate	Istorie	-	-	-	-	1
	Geografie	-	-	-	-	1
	Educație civică	-	-	-	1	1
	Religie	1	1	1	1	1
Educație fizică, sport și sănătate	Educație fizică	2	2	2	2	2
	Joc și mișcare	-	-	-	1	1
	Muzică și mișcare	2	2	2	1	1
Arte	Arte vizuale și abilități practice	2	2	2	2	1
Tehnologii						
Consiliere și orientare	Dezvoltare personală	2	1	1	-	-
Număr total de ore trunchi comun		19	20	20	20	21
Curriculum la decizia școlii (discipline opționale)		0-1	0-1	0-1	0-1	0-1
Număr minim de ore pe săptămână		19	20	20	20	21
Număr maxim de ore pe săptămână		20	21	21	21	22

¹ La clasa pregătitoare, clasa I și clasa a II-a, disciplina se intitulă *Comunicare în limba română*.

² La clasa pregătitoare, clasa I și clasa a II-a, se studiază integrat disciplina *Matematică și explorarea mediului*.

**Planul - cadru de învățământ pentru învățământul primar
în limbile minorităților naționale**

Arii	Discipline	Clasa				
		P	I	II	III	IV
Limbă și comunicare	Limba și literatura română ³	3	4	4	4	4
	Limba și literatura maternă ⁴	5	7	6	5	5
	Limba modernă	1	1	1	2	2
Matematică și științe ale naturii	Matematică	3	3	4	4	4
	Științe ale naturii	1	1	1	1	1
Om și societate	Istorie	-	-	-	-	1
	Geografie	-	-	-	-	1
	Educație civică	-	-	-	1	1
	Religie	1	1	1	1	1
Educație fizică, sport și sănătate	Educație fizică	2	2	2	2	2
	Joc și mișcare	-	-	-	1	1
	Muzică și mișcare	2	2	2	1	1
Arte	Arte vizuale și abilități practice	2	2	2	2	1
Tehnologii						
Consiliere și orientare	Dezvoltare personală	2	1	1	-	-
Număr total de ore trunchi comun		22	24	24	24	25
Curriculum la decizia școlii (discipline opționale)		0-1	0-1	0-1	0-1	0-1
Număr minim de ore pe săptămână		22	24	24	24	25
Număr maxim de ore pe săptămână		23	25	25	25	26

³ La clasa pregătitoare, clasa I și clasa a II-a, disciplina se intitulează *Comunicare în limba română*.

⁴ La clasa pregătitoare, clasa I și clasa a II-a, disciplina se intitulează *Comunicare în limba maternă*.

**Planul - cadru de învățământ pentru învățământul primar
pentru școlile sau clasele cu elevi aparținând minorităților naționale care
studiază în limba română**

Arii	Discipline	Clasa				
		P	I	II	III	IV
Limbă și comunicare	Limba și literatura română ⁵	5	7	6	5	5
	Limba și literatura maternă ⁶	3	4	4	4	4
	Limba modernă	1	1	1	2	2
Matematică și științe ale naturii	Matematică	3	3	4	4	4
	Științe ale naturii	1	1	1	1	1
Om și societate	Istorie	-	-	-	-	1
	Geografie	-	-	-	-	1
	Educație civică	-	-	-	1	1
	Religie	1	1	1	1	1
Educație fizică, sport și sănătate	Educație fizică	2	2	2	2	2
	Joc și mișcare	-	-	-	1	1
	Muzică și mișcare	2	2	2	1	1
Arte	Arte vizuale și abilități practice	2	2	2	2	1
Tehnologii						
Consiliere și orientare	Dezvoltare personală	2	1	1	-	-
Număr total de ore trunchi comun		22	24	24	24	25
Curriculum la decizia școlii (discipline opționale)		0-1	0-1	0-1	0-1	0-1
Număr minim de ore pe săptămână		22	24	24	24	25
Număr maxim de ore pe săptămână		23	25	25	25	26

⁵ La clasa pregătitoare, clasa I și clasa a II-a, disciplina se intitulează *Comunicare în limba română*.

⁶ La clasa pregătitoare, clasa I și clasa a II-a, disciplina se intitulează *Comunicare în limba maternă*.

Programa școlară pentru clasa a IV-a / anul IV de studiu

*

I školutni progràma vaś i štarto klàsa / o
štarto siklövipnasqo berś

Anexa nr. 2 la ordinul ministrului educației naționale nr. 5003 / 02.12.2014

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE

Programa școlară

pentru disciplina

LIMBA ȘI LITERATURA MATERNĂ RROMANI
CLASA a IV-a

București, 2014

Notă de prezentare

Conform planului cadru de învățământ aprobat cu numărul 3371/ 12.03.2013, disciplina *Limba și literatura maternă* se predă în clasele a III-a – a IV-a cu o alocare de 5 ore pe săptămână.

Programa de *Limba și literatura maternă rromani* pentru clasele a III-a – a IV-a a fost realizată pe baza Cadrului comun pentru dezvoltarea competențelor de comunicare în limba maternă, dezvoltat în perioada iunie-august 2014, pornind de la concluziile studiilor dezvoltate în cadrul proiectului POSDRU 35279 *Un învățământ performant bazat pe decizii fundamentate - Strategii de valorificare a evaluărilor internaționale privind rezultatele învățării*. Acest cadru a fost structurat pentru a accentua aspectul comunicativ-funcțional al învățării limbii și literaturii materne în contextul actual. Fără îndoială că limbile și literaturile cunosc o mare diversitate. Iar decupajele tradiționale de tipul „limbă” și „literatură” se raportează întotdeauna la elemente specifice în plan lingvistic sau în plan literar. Totuși, din perspectivă pragmatică, competențele de comunicare se focalizează pe operații cognitive identice. În acest sens, sunt relevante cadrele de referință ale studiilor internaționale (de exemplu PISA, PIRLS), care vizează un set de procese identice pentru măsurarea achiziției elevilor, indiferent de limba lor maternă.

În această perspectivă, programa valorifică următoarele documente:

- Key Competences for Lifelong Learning - a European Reference Framework, Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006, (Recomandarea Parlamentului European vizând competențele cheie) în Official Journal of the EU, 30 dec. 2006. Din acest document au fost extrase elementele componente ale competenței de comunicare în limba maternă.
- Literary Framework for Teachers, LiFT (Cadrul de referință pentru literatură realizat cu sprijin european și pilotat în 6 țări membre, printre care și România), <http://www.literaryframework.eu/>. Acest document a fost utilizat pentru formularea competențelor și activităților de lectură.
- PIRLS Assessment Framework, <http://timssandpirls.bc.edu/pirls2011/framework.html> (Studiul internațional privind progresia competențelor de lectură la finalul învățământului primar, la care România participă din 2001 - cu teste în limbile română și maghiară). Acest document a facilitat dezvoltarea unor competențe, activități de lectură și structurarea conținuturilor.
- The European Language Portfolio (Portofoliul european al limbilor) http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Portfolio_EN.asp. Acest document a orientat reflecția asupra competențelor de comunicare.

Alături de racordarea fără echivoc la tendințele actuale în didactica maternei pe plan internațional, documentul de față își propune o consolidare a abordării educaționale centrate pe nevoile elevilor în societatea contemporană. Dincolo de retorici, propunem formulări ancorate în cotidian, care să ofere elevilor achiziții de calitate în domeniul comunicării, în contexte semnificative de învățare.

Din punct de vedere formal, programa de față continuă modelul curricular avansat de programele pentru clasa pregătitoare, clasele I și a II-a aprobate în 2013, fiind structurat astfel: notă de prezentare, competențe generale, competențe specifice și exemple de activități de învățare, conținuturi, sugestii metodologice.

- **competențele generale** sunt urmărite pe întreg parcursul învățământului primar (aceste competențe vizează receptarea și producerea de mesaje în contexte la îndemâna copiilor);
- **competențele specifice** sunt derivate din competențele generale și sunt vizate pe parcursul fiecărei clase; **activitățile de învățare** reprezintă exemple de sarcini de lucru prin care se dezvoltă competențele specifice;
- **conținuturile** sunt exprimate ca: funcții ale limbii/acte de vorbire (gramatică funcțională), tipologii ale textului și elemente intuitive privind regularitățile limbii;
- **sugestiile metodologice** au rolul de a orienta profesorul în organizarea demersului didactic pentru a reuși să faciliteze dezvoltarea competențelor.

Competențe generale

- 1. Receptarea de mesaje orale în diverse contexte de comunicare**
- 2. Exprimarea de mesaje orale în diverse situații de comunicare**
- 3. Receptarea de mesaje scrise în diverse contexte de comunicare**
- 4. Redactarea de mesaje în diverse situații de comunicare**

Competențe specifice și exemple de activități de învățare

1. Receptarea de mesaje orale în diverse contexte de comunicare

1.1. Identificarea semnificației globale a unui mesaj oral în contexte previzibile

- descifrarea semnificației unui anunț radio/ scurtă narațiune/ scurtă poezie („Este vorba despre ...”)
- vizionarea de emisiuni pentru copii (online sau TV) pe teme de interes pentru clasa de elevi
- vizionarea de scurtmetraje animate sau filme scurte pentru copii

1.2. Identificarea unor modele intonației simple (aserțiune, ordin, întrebare)

- sesizarea întrebărilor în cadrul mesajului audiat („Cine a întrebat?”, „Cea întrebat?”)
- identificarea unei porunci
- sesizarea aserțiunilor (enunțuri afirmative, negative)

1.3. Sesizarea abaterilor din mesajele audiate în vederea corectării acestora

- observarea dezacordului sau a altor abateri

1.4. Manifestarea toleranței față de interlocutor

- așteptarea finalizării mesajului
- luarea cuvântului, în ordine, în funcție de regulile anunțate

1.5. Manifestarea interesului pentru receptarea mesajului oral indiferent de perturbările de canal

- jocuri pentru sesizarea semnificației unor mesaje bruiate, trunchiate, articulate defectuos
- activități de grup în care soluționarea temei necesită angajarea verbală a tuturor membrilor

2. Exprimarea de mesaje orale în diverse situații de comunicare

2.1. Descrierea unui personaj dintr-o carte/ dintr-un film /a unui personaj imaginar urmărind un set de repere

- discutarea aspectelor relevante descoperite în text/ carte referitoare la personaj
- realizarea unui portret al personajului folosind mai multe coduri (desen/colaj, ritm/melodie, pantomimă etc.); verbalizarea și comentarea acestei descrieri de către cel care a realizat-o sau de un coleg
- participarea la joc de rol pentru a intra în pielea personajului

2.2. Relatarea unei întâmplări imaginate pe baza unor întrebări de sprijin

- jocuri de imaginație (de exemplu, „Închide ochii – ești pe plajă și joci volei cu prietenii, s-a stârnit furtuna, ce faci?”)
- inventarea unui alt final la o poveste
- imaginarea unei continuări a unei scene de poveste
- relatarea unor întâmplări având ca suport banda desenată
- ne imaginăm...(de exemplu, „Intrăm în podul unei case: ce auzim? ce mirosim? ce vedem?”)

2.3. Prezentarea ordonată logic și cronologic a unui proiect/ a unei activități derulate în școală sau extrașcolar

- discuții referitoare la prezentarea proiectelor în faza inițială și la final
- discutarea unor criterii pentru aprecierea prezentării unor proiecte/ teme
- concurs de prezentări orale pe o temă anunțată (de exemplu, serbarea de Crăciun, vizita la muzeu, personajul ..., vizita la mall, vizionarea filmului 3D) cu juriu dintre elevii clasei
- prezentarea în ordine logică, cronologică a unor imagini care corespund momentelor unei întâmplări

2.4. Inițierea unei interacțiuni în vederea rezolvării de probleme individuale sau de grup

- jocuri care se bazează pe întrebări reciproce
- proiecte în perechi/ grupuri mici
- minidezbateri/ controversa creativă

2.5. Manifestarea interesului pentru participarea la interacțiuni orale

- organizarea unui eveniment în școală/ comunitate
- promovarea unei idei/ a unor produse
- participarea la campanii de susținere/ de atragere a atenției asupra unei probleme
- exprimarea propriilor opinii în legătură cu un fapt cunoscut, o întâmplare trăită, un eveniment public etc.

3. Receptarea de mesaje scrise în diverse contexte de comunicare

3.1. Formularea de concluzii simple pe baza lecturii textelor informative sau literare

- activități în perechi pe baza unor întrebări reciproce
- realizarea, în perechi sau în grup, a unei diagrame Venn pornind de la aspectele comune și de la diferențele referitoare la anumite elemente din text

3.2. Asocierea elementelor descoperite în textul citit cu experiențe proprii

- realizarea de proiecte integrate care vizează legăturile dintre lumea reală și cea imaginară prezentată în textele citite
- realizarea de postere/ organizatori grafici pentru a indica relația dintre text (literar sau de informare) și experiențele proprii
- exerciții de reformulare a unui mesaj, din perspectiva diferiților receptori/ emițători

3.3. Extragerea dintr-un text a unor elemente semnificative pentru a susține o opinie referitoare la mesajul citit

- minidezbateri pornind de la aspecte interesante ale textului
- realizarea de liste cu aspecte semnificative descoperite în texte și clasificarea acestora
- rezolvarea unor controverse

3.4. Evaluarea elementelor textuale care conduc la înțelegerea de profunzime în cadrul lecturii

- folosirea metodelor gândirii critice pentru explorarea textelor

3.5. Sesizarea abaterilor din textele citite în vederea corectării acestora

- observarea dezacordului și a altor abateri

3.6. Manifestarea interesului pentru lectura literară și de informare

- proiecte de documentare la diverse discipline școlare sau în vederea unor activități extrașcolare (de exemplu, excursii, concursuri, serbări)
- întâlniri cu scriitori
- concursuri legate de conținutul cărților citite

4. Redactarea de mesaje în diverse situații de comunicare

4.1. Recunoașterea și remedierea greșelilor de ortografie și de punctuație în redactarea de text

- autoevaluarea și interevaluarea textelor redactate
- discutarea greșelilor de ortografie
- inventarea unor probe pentru a verifica scrierea corectă

4.2. Redactarea unor texte funcționale scurte pe suport de hârtie sau digital

- comunicarea între elevi sau cu profesorul pe o diversitate de subiecte prin email (întrebări legate de: teme, modul de rezolvare a unui exercițiu)
- scrierea unei invitații la o zi de naștere, la un film, la un picnic etc.
- completarea corectă a datelor destinatarului pe un plic/ o carte poștală; în format digital

4.3. Redactarea unei descrieri tip portret pe baza unui plan simplu

- expoziție de portrete (colaj/ foto/desen și descriere verbală)
- proiect „Căutăm familie iubitoare – descrierea unor animale de companie fără stăpân”
- prezentarea unui personaj de poveste/ film/ serial pentru copii
- scrierea unui text scurt pentru a se prezenta cuiva necunoscut (unui prieten prin corespondență la primul mesaj, de exemplu)

4.4. Prezentarea pe scurt a unei întâmplări / secvențe dintr-o poveste/ dintr- un film/ desen animat / a unei activități pornind de la întrebările investigatorului perfect

- relatări în scris pe baza întrebărilor: „Cine, Ce, Cum, Unde, De ce a făcut...?”
- realizarea unui jurnal de lectură care să conțină elementele cheie de prezentare a unei cărți citite și/ sau desene care să ilustreze ceea ce își imaginează
- realizarea unei benzi desenate, îmbinând desenul cu mesajele scrise

4.5. Manifestarea interesului pentru scrierea creativă și pentru redactarea de texte informative și funcționale

- realizarea unei cărți uriașe pentru colegii de la clasa pregătitoare pe o temă propusă de cei mici/ de profesori sau de clasă
- realizarea de afișe pentru promovarea unor evenimente din școală; concurs de afișe

Conținuturi⁷

Conținuturile din lista de mai jos constituie mijloace pentru dezvoltarea competențelor de comunicare, respectiv baza de operare prin care se structurează competențele; conținuturile nu se tratează în sine; se va evita metalimbajul

Domenii de conținut	Elemente de conținut
Funcții ale limbii (acte de vorbire)	- descrierea (de personaje de film, carte, imagine) - relatarea unei întâmplări imaginate - oferirea de informații referitoare la universul școlii sau extrașcolar - formularea de informații referitoare la universul școlii sau extrașcolar - formularea de solicitări formale și informale - prezentarea (unor activități/ rezultate/ proiecte) - inițierea și menținerea unui schimb verbal
Textul	- textul pentru lectură are minim 800 cuvinte - text literar narativ; text descriptiv de tip portret; poezii scurte adecvate nivelului de vârstă - text de informare și funcțional: afiș, tabele, diagramă Venn sau orice alt tip de organizator grafic adecvat vârstei, hartă și plan simplu de oraș/ traseu turistic etc., carte poștală, invitație; în funcție de dotări - mesaj text și email
Variabilitatea și regularitățile limbii	- intuirea persoanei, a timpului - intuirea claselor morfologice: substantiv, adjectiv, pronume personal, numeral, verb - intuirea relațiilor simple dintre cuvinte: subiect - predicat

⁷ Domeniile de conținut propuse sunt selectate din lista oferită în descriptivul de conținuturi ale competenței de comunicare în limba maternă din Recomandarea Parlamentului european privind cadrul de referință pentru competențe cheie pentru învățarea pe parcursul întregii vieți.

Sugestii metodologice

În clasele a III-a și a IV-a, este continuată construirea achizițiilor a căror structurare a început în ciclul anterior (clasa pregătitoare, clasele I și a II-a). Competențele generale rămân aceleași, acestea jalonând codarea și decodarea de mesaje orale și scrise.

Comunicarea elevilor are loc firesc în clasă și devine, în context școlar, obiect al reflecției și al învățării. Din acest motiv, competențele specifice reprezintă trepte în structurarea comunicării orale și scrise.

Receptarea mesajelor orale și scrise

Atât la clasa a III-a, cât și la a IV-a, sunt incluse enunțuri specifice pentru receptarea globală a unui mesaj oral, având în vedere că, în clasele anterioare, această operare nu a constituit un scop explicit al învățării.

Înțelegerea globală a mesajului sprijină ascultătorul să discearnă dacă este necesar să acorde atenție într-un anumit context de comunicare. Înțelegerea globală, odată consolidată, permite și alte operări necesare înțelegerii și participării în tranzacțiile verbale, care să conducă la interacțiuni responsabile social în spațiul școlii și în afara lui. Este esențial, din acest punct de vedere, ca elevii să comunice autentic cu cei din jur, pentru a înțelege, prin intuiție, apoi prin reflecție, importanța de a-l asculta cu adevărat pe celălalt, de a fi atent la nevoile lui, de a empatiza și de a nu judeca. Formarea unor deprinderi de ascultător activ este o componentă importantă a competenței de comunicare. Astfel, contextele create în spațiul școlii trebuie să fie autentice, adecvate vârstei și dorințelor grupului de elevi.

Tot în domeniul ascultării, evidențiem și importanța deschiderii unor căi spre reflecția asupra regularităților limbii. Competențele care vizează sesizarea unor regularități sau abateri în exprimarea unui vorbitor structurează, în mintea copilului, conștientizarea sistemului limbii și a semnificației componentelor sale. Această achiziție este întărită prin dezvoltarea unor competențe similare în receptarea mesajului scris.

În privința receptării mesajului scris, accentele formative sunt pe semnificații și pe explorarea acestora la nivelul textului scris (literar și nonliterar). Structurarea competențelor se raportează la procesele lecturii din cadrul de referință PIRLS și la receptarea literaturii din cadrul LiFT. Din perspectiva PIRLS, lectura, în scop informativ sau în scop estetic, înseamnă comprehensiune, care se construiește treptat, de la simplu la complex, prin antrenarea a patru procese cognitive esențiale: identificarea de informații explicit formulate, realizarea de deducții simple, integrarea și interpretarea ideilor și a informațiilor, evaluarea critică a conținutului și a elementelor textuale. În demersurile focalizate pe formarea competențelor de lectură, cadrul didactic trebuie să proiecteze activități coerente pentru antrenarea treptată a celor patru procese, care să ducă la o înțelegere profundă a textelor, la evaluări critice, la formulare de răspunsuri personale față de cele citite susținute cu elemente/ cu exemple din mesajele scrise.

LiFT valorifică experiențe didactice europene, valoroase în abordarea lecturii literare în context școlar și pledează pentru importanța trezirii interesului elevului, a motivației sale, ca prim pas pentru formarea unei atitudini pozitive față de cunoașterea lumii prin lectură. Este necesar ca alegerea textelor literare ce urmează a fi abordate în clasă să corespundă nevoilor elevilor, intereselor acestora și reprezentărilor lor despre lume. De asemenea, investigarea lumilor

ficționale, prin sarcini simple, dar relevante pentru elevi, îi ajută să extragă informația semnificativă dintr-un text, să o lege de propria viață, să compare lumea reală cu cea ficțională și să-și susțină punctele de vedere cu argumente valide.

Așadar, lectura este un scop explicit al învățării, de maximă importanță pentru cunoaștere și pentru dezvoltarea personală a elevului, nefiind un mijloc pentru practicarea vocabularului și a gramaticii.

Exprimarea orală și redactarea

În privința producerii de mesaje orale și scrise, accentele formative sunt puse pe valorizarea intereselor elevilor din perspectiva exprimării de idei, de păreri, de emoții pe tematici relevante pentru experiențele lor. Succesul unor activități de exprimare depinde de semnificația lor pentru elevul înțeles în individualitatea sa, cu un profil cognitiv și afectiv propriu. Totodată, sunt valorizate experiențele de interacțiune care pun bazele nu doar pentru comunicarea eficientă, dar și pentru socializare.

Temele de redactare, precum și problematicile abordate în producerea orală trebuie să traducă intenții autentice din perspectiva elevului. Rezolvarea unor sarcini stereotipe, repetitive va conduce, așadar, la abordări superficiale, la lipsa motivației și a încrederii în sine, în propriile idei.

Din acest motiv, în prezentul document, producerea de texte orale sau scrise pune accent pe relevanța contextului de comunicare, pe interogare, pe explorarea universului copilului, inclusiv prin apelul la noile tehnologii. Sunt evidențiate, de asemenea, situații în care, pentru a se exprima, elevii pot folosi și alte coduri în afara codului lingvistic (de exemplu, desene, colaje, ritm).

Modelul comunicativ-funcțional și abordarea conținuturilor

În documentul de față, categoriile de conținut sunt preluate dintre cele stipulate în Recomandarea Parlamentului European pentru formarea competențelor cheie. Conținuturile sunt tratate ca bază de operare pentru structurarea competențelor, nu ca scopuri în sine.

În privința elementelor de construcție a comunicării, am optat pentru intuirea regularităților din mesajele vehiculate, pentru identificarea acestora în context. Propunem ca sesizarea semnificației categoriilor gramaticale și a claselor morfologice să se realizeze prin jocuri de imaginație și prin analogii reprezentative. De exemplu, *putem pleca să explorăm spațiul galactic și în cele din urmă vom ajunge pe o planetă unde vom poposi. Acolo nimic nu seamănă cu Terra. Va trebui să inventăm nume pentru tot ceea ce vedem. Vom constata că toate aceste nume au anumite caracteristici exact ca acelea din lumea noastră. Și pentru că toate acestea trebuie să aibă un nume le-am spus „substantive”*.

Exemplul de mai sus ilustrează că, în acest mod, modelul comunicativ-funcțional poate fi aplicat efectiv în clasă.

Demersul constructivist, adoptat în contemporaneitate, presupune, așadar, explorarea de către elevi a realității comunicării în același mod în care au făcut-o în trecut aceia care au scris gramaticile, nu cu scopul de a scrie ei – elevii - alte tratate, ci de a comunica eficient, responsabil.

Tematica textelor trebuie să reflecte universul copilăriei și valorile proprii acestuia. Autorii de

manuale vor utiliza atât texte create de aceștia, cât și texte folclorice și ale scriitorilor rromi din România și din străinătate. Manualul se va încheia cu câte un vocabular rrom-român și român-rrom, structurate pe baza cuvintelor întâlnite în manualul respectiv.

Listă orientativă de autori și texte

Lista este orientativă – autorii de manuale/ profesorii vor selecta autorii și textele considerate adecvate demersului propus.

AUTORI RROMI:

Andre Barthelemy: *Kajsan*.

Borcoi Jupter: *I zor thaj i godi; Sar si o nasulipen; Duj amala; I dos; O lacho amal; Duj chave.*

Costică Bățalan: *O Phuro Krăcuno.*

Eslam Drudak: *E chona.*

Gheorghe Sarău: *O zukel o rikono vaj i mûca?; O ivend; O manuș thaj le duj pesqe chaja; I Svûnta Sara; O pašmilaj; O Uštăvipen le Isusosqo; So ingeren e kanzürke pumare dumesœe?; I rromani chib.*

Karszàli Ervin și Rosztàs Farkas: *O rrom thaj i balval; Sa mança!.*

Lèksa Manuș: *Dade, kin manqe grastorres!; Phen tu manqe, chavorro!.*

Mateom Maximoff: *Bitînav tumenqe mirre asva.*

Nina Vinkova: *O brişind.*

Octavian Bonculescu: *Rodipen.*

Rosztas György: *O kermuso.*

Rajko Djurić: *E dajaqe jakha; So zanav?; So kerel o lav?; I sazangli chib.*

Romka Demeter: *Te avelas man grastorro parno!; Murre dadesqe.*

TRADUCERI ȘI ADAPTĂRI DIN LITERATURA UNIVERSALĂ realizate de:

Gheorghe Sarău: *O pučhipen k-e duj droma; I paramiçi la molăqi,* poveste grecească; *I buzni thaj le trin buznorre,* Anton Pann: *Andar e svătură le godăver phuresqe; Dade!a, amare!a;* Petre Petcuț: *O Ștefăn Răzvàn, o baro raj la Moldoviaqo; O zidàri;* Umberto Eco: *Jekh šoşoj... aver šoşoj...;* Mokcsay Gyulane: *O rrom thaj i astarni le ruvenqi, O bičajlo rrom.*

Marcel Courthiade: Esop: *O Lačhipen thaj o Nasulipen; Sar o šoşoj mudardăs le ruves;* A.A. Milnesqo: *O ričhinorro Vini zal k-o šoşoj; I kakarăska thaj o kalo sap; Jekh godăver rromni.*

Mantu Stoica: *K-o Betleèmo tele, Adēs Biandilo o Xristos, Thaj so šukar nevipen, E ivendesqe luludă, O phuro parne balenča.*

Sorin Aurel Sandu: Anton Pann: *Anθa' o siklipe'.*

Octavian Bonculescu: *O gonorro duje lovenča,* dramatizarea în versuri realizată de Elena Nuică.

Isabela Bănică: Katarina Taikon: *I Katitzi.*

Alte traduceri și adaptări: *Sar i čik kerdili manro,* culeasă de la rromii căldărari din Franța; *O bakro,* adaptare după o poveste culeasă de la rromii căldărari din Franța; *O rrom, o phuro thaj le duj piră,* poveste veche din Balcani; *Lil Indiaθar,* adaptare după J.S. Pathania.

Grupul de lucru

Gheorghe Sarău	Ministerul Educației Naționale
Ionel Cordovan	Școala Gimnazială „Puiu Sever” Ineu
Noemi Cordovan	Școala Gimnazială „Puiu Sever” Ineu

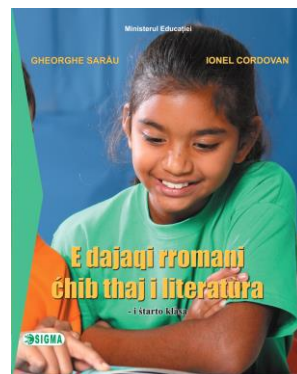
Proiectarea didactică

O didaktikano projektisaripen

Unitatea de învățământ:.....
Profesor:
Disciplina: Limba și literatura maternă rromani
Clasa:
Anul de studiu: IV
Nr. ore/ săptămână: 4
An școlar: 2024-2025
Manual: Gheorghe Sarău, Ionel Cordovan, Ed. Sigma, 2022

COMPETENȚE GENERALE ȘI SPECIFICE

1. Receptarea de mesaje orale în diverse contexte de comunicare
1.1. Identificarea semnificației globale a unui mesaj oral în contexte previzibile 1.2. Identificarea unor modele intonaționale simple (asertiune, ordin, întrebare) 1.3. Sesizarea abaterilor din mesajele audiate în vederea corectării acestora 1.4. Manifestarea toleranței față de interlocutor 1.5. Manifestarea interesului pentru receptarea mesajului oral indiferent de perturbările de canal
2. Exprimarea de mesaje orale în diverse situații de comunicare
2.1. Descrierea unui personaj dintr-o carte/ dintr-un film /a unui personaj imaginar urmărind un set de repere 2.2. Relatarea unei întâmplări imaginate pe baza unor întrebări de sprijin 2.3. Prezentarea ordonată logic și cronologic a unui proiect/ a unei activități derulate în școală sau extrașcolar 2.4. Inițierea unei interacțiuni în vederea rezolvării de probleme individuale sau de grup 2.5. Manifestarea interesului pentru participarea la interacțiuni orale
3. Receptarea de mesaje scrise în diverse contexte de comunicare
3.1. Formularea de concluzii simple pe baza lecturii textelor informative sau literare 3.2. Asocierea elementelor descoperite în textul citit cu experiențe proprii 3.3. Extragerea dintr-un text a unor elemente semnificative pentru a susține o opinie referitoare la mesajul citit 3.4. Evaluarea elementelor textuale care conduc la înțelegerea de profunzime în cadrul lecturii 3.5. Sesizarea abaterilor din textele citite în vederea corectării acestora 3.6. Manifestarea interesului pentru lectura literară și de informare
4. Redactarea de mesaje în diverse situații de comunicare
4.1. Recunoașterea și remedierea greșelilor de ortografie și de punctuație în redactarea de text 4.2. Redactarea unor texte funcționale scurte pe suport de hârtie sau digital 4.3. Redactarea unei descrieri tip portret pe baza unui plan simplu 4.4. Prezentarea pe scurt a unei întâmplări / secvențe dintr-o poveste/ dintr- un film/ desen animat / a unei activități pornind de la întrebările investigatorului perfect 4.5. Manifestarea interesului pentru scrierea creativă și pentru redactarea de texte informative și funcționale

STRUCTURA ANULUI ȘCOLAR 2024-2025

Structura	Număr de săptămâni
Număr total de săptămâni	36 săptămâni
Număr săptămâni „Școala Altfel”	1 săptămână
Număr săptămâni „Școala Verde”	1 săptămână
Număr săptămâni pentru proiectarea conținuturilor	34 de săptămâni

Nr. crt.	Competențe specifice	Capitol/ Unitate de învățare	Nr. de ore	Conținuturi	Săptămâna / perioada	Modul/ Interval	Obs.
I.	CS 1.1 CS 1.2 CS 1.3 CS 1.5 CS 2.1 CS 2.2 CS 2.4 CS 2.5 CS 3.1 CS 3.2 CS 3.3 CS 3.6 CS 4.1 CS 4.2 CS 4.3 CS 4.5	Vakăras, xramosaras... e lava utilizisaras!	36	1. E lilesqo prezentisaripen	Săptămâna ...	M / I ...	
				2. Klasaqe bută			
				3. I iniciàlo/ anglutni evaluàcia			
				4. O rrom thaj i astarni le ruvenqi – lava maşkar e lava			
				5. O rrom thaj i astarni le ruvenqi – pučhimata aj mangimata kaj tèksto	Săptămâna ...	M / I ...	
				6. Sar xramosaras şukar vi lačhes. Vortogràme.			
				7. E xramosaripnasqe sikavimata			
				8. So zanav, so na zanav?			
				9. Żanesas kaj...?	Săptămâna ...	M / I ...	
				10. So zanav? – lava maşkar e lava			
				11. So zanav? – pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				12. O lil			
				13. E xramosaripnasqe sikavimata. O lav	Săptămâna ...	M / I ...	
				14. So zanav, so na zanav? - Klasaqe bută			
				15. Żanesas kaj...?			
				16. O rrom, o phuro thaj le duj piră – lava maşkar e lava			
				17. O rrom, o phuro thaj le duj piră – pučhimata aj mangimata kaj tèksto	Săptămâna ...	M / I ...	
				18. E alava kaj si len sajekh sènsò			
				19. E mamujutne lava			
				20. E lava sajekhe formaça, tha` avere sensoça			
				21. So zanav, so na zanav? - Klasaqe bută	Săptămâna ...	M / I ...	
				22. Żanesas kaj...?			
				23. Klasaqe bută			

Nr. crt.	Competențe specifice	Capitol/ Unitate de învățare	Nr. de ore	Conținuturi	Săptămâna / perioada	Modul/ Interval	Obs.
				24. So ingeren e kanzürke pumare dumesöe – lava maškar e lava	Săptămâna ...	M / I ...	
				25. So ingeren e kanzürke pumare dumesöe - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				26. I ginavni/ o numeràlo			
				27. So zanav, so na zanav?			
				28. Žanesas kaj...?			
				29. Lil Indiaθar – lava maškar e lava	Săptămâna ...	M / I ...	
				30. Lil Indiaθar – pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				31. O afišo			
				32. So zanav, so na zanav?	Săptămâna ...	M / I ...	
				33. Žanesas kaj...?			
				34. Klasaqe bută			
				35. Rekapitulàcia			
				36. Evaluàcia			
II.	CS 1.1 CS 1.2 CS 1.3 CS 1.4 CS 2.1 CS 2.2 CS 2.3 CS 2.4 CS 3.1 CS 3.2 CS 3.3 CS 3.5 CS 4.1 CS 4.2 CS 4.3 CS 4.4	Vakāras, xramosaras... vakāripnasqe riga siklōvas!	36	37. Phen tu manqe, éhavorro! – Lava maškar e lava...	Săptămâna ...	M / I ...	
				38. Phen tu manqe, éhavorro! - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				39. O vakāripen dujenöe			
				40. Andar o folklòro le éhavorrenqo	Săptămâna ...	M / I ...	
				41. So zanav, so na zanav? - Klasaqe bută			
				42. Sar o šoşoj mudardās le ruves – lava maškar e lava			
				43. Sar o šoşoj mudardās le ruves – pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				44. So rimol o vakāripen?			

Nr. crt.	Competențe specifice	Capitol/ Unitate de învățare	Nr. de ore	Conținuturi	Săptămâna / perioada	Modul/ Interval	Obs.
				45. I reklàma	Săptămâna ...	M / I ...	
				46. E ideenqo plàno			
				47. So zanav, so na zanav? – Klasaqe bută			
				48. Țanesas kaj...?			
				49. Dadea, amarea! – lava mașkar e lava	Săptămâna ...	M / I ...	
				50. Dadea, amarea! – pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				51. Le deș zorale mangimata le Devlesqe			
				52. So zanav, so na zanav? – Klasaqe bută			
				53. I navni / O substantivo	Săptămâna ...	M / I ...	
				54. O ričhinorro Vini 3al k-o šoșoj – lava mașkar e lava			
				55. O ričhinorro Vini 3al k-o šoșoj – pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				56. O artìkulo. I sarnavni			
				57. Aver fòrme le ȓenutne sarnavnănqe	Săptămâna ...	M / I ...	
				58. So zanav, so na zanav? - Klasaqe bută			
				59. Țanesas kaj...?			
				60. O phuro Krăcuno - lava mașkar e lava			
				61. O phuro Krăcuno - pučhimata aj mangimata kaj tèksto	Săptămâna ...	M / I ...	
				62. O adžektivo / I pašnavni			
				63. Sar ȓan khethanes le pašnavnă thaj le substantivură?			
				64. So zanav, so na zanav? - Klasaqe bută			
				65. O zidàri - lava mașkar e lava	Săptămâna ...	M / I ...	
				66. O zidàri - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				67. O vèrbo. O ȓin thaj o zeno			
				68. O vaxt e verbosqo			

Nr. crt.	Competențe specifice	Capitol/ Unitate de învățare	Nr. de ore	Conținuturi	Săptămâna / perioada	Modul/ Interval	Obs.
				69. So zanaŋ, so na zanaŋ? - Klasaŋe bută	Săptămâna ...	M / I ...	
				70. Źanesas kaj...?			
				71. Rekapitulăcia			
				72. Evaluăcia			
III.	CS 1.1 CS 1.2 CS 1.3 CS 1.4 CS 1.5 CS 2.1 CS 2.3 CS 2.4 CS 2.5 CS 3.1 CS 3.2 CS 3.3 CS 3.4 CS 4.1 CS 4.3 CS 4.4 CS 4.5	Vakăras, xramosaras... propoziciaŋe riga siklôvas!	34	73. I kakaraška thaj o kalo sap - lava maškaŋ e lava	Săptămâna ...	M / I ...	
				74. I kakaraška thaj o kalo sap - pučhimata aj mangimata kaj tēksto			
				75. I propozicia			
				76. O narativō tēksto			
				77. So zanaŋ, so na zanaŋ? - Klasaŋe bută	Săptămâna ...	M / I ...	
				78. Źanesas kaj...?			
				79. O berš, e čhona, o kurko, e dīvesa			
				80. E čhona - lava maškaŋ e lava			
				81. E čhona - pučhimata aj mangimata kaj tēksto	Săptămâna ...	M / I ...	
				82. I buxli propozicia (I)			
				83. O mujutno mothovipen palal varesave šunde tēkstură			
				84. So zanaŋ, so na zanaŋ? - Klasaŋe bută			
				85. Źanesas kaj...?	Săptămâna ...	M / I ...	
				86. Jekh godăver rromni - lava maškaŋ e lava			
				87. Jekh godăver rromni - pučhimata aj mangimata kaj tēksto			
				88. O subijēkto			
				89. O literaro personăžo	Săptămâna ...	M / I ...	
				90. So kerel o lav? – lava maškaŋ e lava			
				91. So kerel o lav? – pučhimata aj mangimata kaj tēksto			

Nr. crt.	Competențe specifice	Capitol/ Unitate de învățare	Nr. de ore	Conținuturi	Săptămâna / perioada	Modul/ Interval	Obs.
				92. O predikàto	Săptămâna ...	M / I ...	
				93. Sar phanden pen o subijèkto thaj o predikàto			
				94. So zonav, so na zonav? – Klasaqe bută			
				95. Sar phanden pen o subijèkto thaj o predikàto			
				96. So zonav, so na zonav? - Klasaqe bută	Săptămâna ...	M / I ...	
				97. Savo si o drom amare čhibăqo? - lava maškar e lava			
				98. Savo si o drom amare čhibăqo? - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				99. O atribùto			
				100. So zonav, so na zonav? - Klasaqe bută	Săptămâna ...	M / I ...	
				101. Kajsan - lava maškar e lava			
				102. Kajsan - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				103. O komplemèto			
				104. E rolosqo khelipen	Săptămâna ...	M / I ...	
				105. Rekapitulàcia			
				106. Evaluàcia			
IV.	CS 1.1 CS 1.2 CS 1.3 CS 1.5 CS 2.1 CS 2.2 CS 2.3 CS 3.1 CS 3.2 CS 3.5 CS 3.6 CS 4.1 CS 4.2 CS 4.3 CS 4.5	Vakàras, xramosaras... biliteràro tèkstură siklōvas!	30	107. O Štefan Răzvàn, o baro raj la Moldoviaqo - lava maškar e lava	Săptămâna ...	M / I ...	
				108. O Štefan Răzvàn, o baro raj la Moldoviaqo - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				109. I buxli propozicia II	Săptămâna ...	M / I ...	
				110. Jekh mothovipen palal jekh plàno			
				111. So zonav, so na zonav? - Klasaqe bută			
				112. Žanesas kaj...?	Săptămâna ...	M / I ...	
				113. O bičajlo rrom - lava maškar e lava			
				114. O bičajlo rrom - pučhimata aj mangimata kaj			

Nr. crt.	Competențe specifice	Capitol/ Unitate de învățare	Nr. de ore	Conținuturi	Săptămâna / perioada	Modul/ Interval	Obs.
				tèksto			
				115. E rivistaqo artìkulo			
				116. So zanav, so na zanav? - Klasaqe bută			
				117. Žanesas kaj...?			
				118. I Svùnta Sàra - lava maškar e lava	Săptămâna ...	M / I ...	
				119. I Svùnta Sàra - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				120. E poštaqo lil			
				121. So zanav, so na zanav? - Klasaqe bută			
				122. Žanesas kaj...?	Săptămâna ...	M / I ...	
				123. Jekh šošoj ... aver šošoj ... – lava maškar e lava			
				124. Jekh šošoj ... aver šošoj ... – pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				125. O akharipen			
				126. So zanav, so na zanav? – Klasaqe bută			
				127. Andar e svàtură le godăvere phuresqe – lava maškar e lava	Săptămâna ...	M / I ...	
				128. Andar e svàtură le godăvere phuresqe – pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				129. O imèjlo / o e-màjlo / o i-mèjlo			
				130. So zanav, so na zanav? – Klasaqe bută	Săptămâna ...	M / I ...	
				131. Žanesas kaj..?			
				132. Klasaqe bută			
				133. Palemdikhipnasqe klasaqe bută 1 – 5			
				134. Palemdikhipnasqe klasaqe bută 6 – 10	Săptămâna ...	M / I ...	
				135. Palemdikhipnasqe klasaqe bută 11 - 14			
				136. Palutni evaluàcia			

PROIECT DIDACTIC

DATA:

UNITATEA DE ÎNVĂȚĂMÂNT:

CLASA: a IV-a

PROFESOR:

DISCIPLINA: Limba și literatura rromani

SUBIECTUL: *Phen tu manqe, chavorro!*

TIPUL LECȚIEI: predare-învățare

SCOPUL:

Consolidarea deprinderilor de citire corectă, conștientă, fluentă și expresivă a unui text literar

OBIECTIVE OPERAȚIONALE:

a. Cognitive:

O1 - să citească corect, cursiv și expresiv respectând semnele de punctuație;

O2 - să explice folosirea semnelor de punctuație și ortografie din text;

O3 - să identifice și să explice cuvintele și expresiile necunoscute;

O4 - să folosească cuvintele și expresiile noi în alte contexte lingvistice;

O5 - să formuleze răspunsuri corecte și complete referitoare la conținutul textului;

O6 - să identifice diminutivele din textul dat.

b. Afective:

O7 - să trăiască bucuria reușitei personale și a clasei;

O8 - să manifeste interes pentru participarea la lecție și dorință de afirmare.

STRATEGII DIDACTICE:

a) METODE ȘI PROCEDEE: conversația, explicația, exercițiul, observația, jocul didactic;

b) MATERIAL DIDACTIC: fișă de lucru, planșă reprezentând pădurea, picturi reprezentând imagini cu animale.

c) FORME DE ORGANIZARE: frontal, individual, perechi și pe grupe a câte 4 elevi.

RESURSE:

a) BIBLIOGRAFICE: Limba și literatura rromani, Gheorghe Sarău, Ionel Cordovan, Editura Sigma, București, 2022

b) TEMPORALE: 45 min.

c) UMANE: elevi.

EVALUARE: formativ-continuă

SCENARIUL LECȚIEI

Secvențele lecției	Ob. Op.	Conținuturile învățării	Strategii didactice			
			metode și procedee	mijloace și materiale didactice	forme de organizare	Evaluare
1. Moment organizatoric		- Organizarea colectivului de elevi în vederea bunei desfășurări a lecției;			frontală	
2. (Re)actualizarea cunoștințelor asimilate anterior	07	- Se verifică lecția anterioară. - Se solicită elevilor să răspundă la întrebări și să spună ce învățatură tragem din textul „Lil Indiaθar”.	conversația explicația exercițiul		individual frontală	- modul cum au formulat răspunsurile
3. Captarea atenției	08	- Se prezintă elevilor o planșă cu pădurea și animalele din pădure. Se solicită elevilor să recunoască animalele de pe planșă și să spună ce alte animale mai trăiesc în pădure.	conversația	imagini	frontală	
4. Anunțarea subiectului și a obiectivelor operaționale		- Se prezintă titlul lecției care urmează să fie studiată: <i>Phen tu manqe, éhavorro!</i> - Elevii sunt informați că până la sfârșitul orei vor fi capabili să citească corect, să formuleze propoziții cu noile cuvinte și să descopere mesajul textului.	conversația		frontală	
5. Dirijarea învățării		- Se scrie pe tablă data, titlul , autorul. - Se realizează citirea model . - Se adresează câteva întrebări depre conținutul textului. - Elevii vor citi în gând poezia și vor sublinia	conversația lectura lucrul cu manualul	manual	frontală frontală	

	O1 O2 O3 O4	cuvintele / expresiile necunoscute - Se citește fiecare strofă și se are în vedere explicarea cuvintelor noi - Explicarea cuvintelor și expresiilor noi se realizează cu ajutorul elevilor - Elevii vor alcătui propoziții cu noile cuvinte (oral); - Se face o citire selectivă a poeziei, timp în care se vor explica semnele de punctuație pentru a realiza o citire expresivă - Se extrag cuvintele care au desinența –orro (diminutivele) explicându-se modul în care s-au format	lectura explicativă explicația conversația exercițiul explicația problematizarea		individual frontală individual frontală	-deprinderea de a citi coerent și expresiv - capacitatea de a explica semnele de punctuație - capacitatea de a identifica cuvintele noi - priceperea de a scrie propoziții cu noile cuvinte												
6. Fixarea cunoștințelor	O5 O6	Se solicită elevilor să rezolve în perechi sarcinile dintr-o fișă de lucru. 1. Cirden jekh linia kaθar svàko alav k-e lesqo sènso: <table><tr><td>ričhino</td><td>blăniță</td></tr><tr><td>poştinorro</td><td>miere</td></tr><tr><td>pendexlin</td><td>urs</td></tr><tr><td>lolanzi</td><td>alun</td></tr><tr><td>kiri</td><td>veveriță</td></tr><tr><td>avdîn</td><td>furnică</td></tr></table> 2. Thon –orro ka-e alava palal o dino modèlo: phral- phralorro grast - _____	ričhino	blăniță	poştinorro	miere	pendexlin	urs	lolanzi	alun	kiri	veveriță	avdîn	furnică	Exercițiul Conversația Explicația	fișă de lucru	În perechi	- capacitatea de a identifica sensul cuvintelor noi
ričhino	blăniță																	
poştinorro	miere																	
pendexlin	urs																	
lolanzi	alun																	
kiri	veveriță																	
avdîn	furnică																	

		dand - _____ gono - _____ éhavo - _____ 3. Xramosar so zivutre save ziven and-o vešorro arakhas and-i poezia <i>Phen tu manqe, éhavorro!</i> O7 O8 Se verifică modul în care elevii au rezolvat sarcinile din cadrul fișei de lucru și se lămuresc eventualele probleme apărute.			frontală	
7. Realizarea feed-back-ului		- Se vor face aprecieri verbale frontale și individuale.	conversația		frontală	

BUTĂQI FÎSA

O anav thaj angloanav:

I dâta:

1. Cirden jekh lînia kaθar svàko alav k-e lesqo sênso:

✚ ričhino	blăniță
✚ poştinorro	miere
✚ pendexlin	urs
✚ lolanži	alun
✚ kiri	veveriță
✚ avdîn	furnică

2. Thon „-orro” ka-e alava palal o dino modêlo: „phral-phralorro”!

✚ grast -	_____
✚ dand -	_____
✚ gono -	_____
✚ čhavo -	_____

3. Xramosar so zivutre save given and-o vešorro arakhas and-i poezîa *Phen tu manqe, čhavorro!*

Evaluarea inițială

I anglutni/ iniciàlo evaluàcia

TEST DE EVALUARE ÎNȚIALĂ
Limba și literatura maternă rromani
Anul IV de studiu

O anav thaj angloanav:

I dăta:

Drabaren bare dikhipnaça o telutno təksto, kaj te šaj te amboldes k-e mangimata:

Me kamav te vazdav jekh kher thaj kamav te anav niște rukha andar o veś. Dikhav ke si tumen grasta thaj vurdona. Kana anen manqe lache rukha andar o veś, me dav tumen po jekh gâlbeno panze rukhenθe.

(I zor thaj i godi, palal o Žufter Borkoj)

1. Xramosaren andar o dino təksto po jekh alav kerdo andar jekh, duj thaj trin silàbe!
 Xulav len and-e silàbe!

E silabenqo gin	O alav	O xulavipen and-e silàbe
✚ alav kerdo andar 1 silàba		
✚ alav kerdo andar 2 silàbe		
✚ alav kerdo andar 3 silàbe		

2. Keren o butipen e alavenqo: *veś, daj, pani!*

o alav	veś	daj	pani
o butipen			

3. Keren jekh propozìcia and-i savi te utilizisares e alava *dikhav, grasten!*

e alava	<i>dikhav, grasten</i>
i kerdi propozìcia	✚

4. Xramosaren andar o dino təksto po jekh alav savo sikavel:

so sikavel o alav	o gin	jekh buti	i àkcia
o alav			

5. Ambolden o dino təksto and-i gazikani čhib!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

TEST DE EVALUARE ÎNȚIALĂ
Limba și literatura maternă rromani
Anul IV de studiu

O anav thaj angloanav:

I dăta:

Drabaren bare dikhipnaça o telutno tēksto, kaj te šaj te amboldes k-e mangimata:

Me kamav te vazdav jekh kher thaj kamav te anav niște rukha andar o veš. Dikhav ke si tumen grasta thaj vurdona. Kana anen manqe lache rukha andar o veš, me dav tumen po jekh gâlbene panze rukhenθe.

(I zor thaj i godi, palal o Župter Borkoj)

1. Xramosaren andar o dino tēksto po jekh alav kerdo andar jekh, duj thaj trin silăbe!
 Xulav len and-e silăbe!

E silabenqo gin	O alav	O xulavipen and-e silăbe
✚ alav kerdo andar 1 silăba	jekh	jekh
✚ alav kerdo andar 2 silăbe	vazdav	vaz-dav
✚ alav kerdo andar 3 silăbe	vurdona	vur-do-na

2. Keren o butipen e alavenqo: veš, daj, pani!

o alav	veš	daj	pani
o butipen	veš	daja	pană

3. Keren jekh propozicia and-i savi te utilizisares e alava dikhav thaj grasten!

e alava	dikhav, grasten
i kerdi propozicia	✚ Me dikhav le grasten and-i bar.

4. Xramosaren andar o dino tēksto po jekh alav savo sikavel:

so sikavel o alav	o gin	jekh buti	i âkcia
o alav	jekh	kher	vazdav

5. Ambolden o dino tēksto and-i gazikani čhib!

Eu doresc să construiesc o casă și vreau să aduc niște lemne din pădure. Văd că aveți cai și căruțe. Dacă îmi aduceți lemne bune din pădure, vă dau câte un galben pentru cinci lemne.

Puterea și mintea, după Jupter Borcoi

Fișe de lucru

Butăqe fișe

BUTĂQI FÌSA

O rrom thaj i astarni le ruvenqi

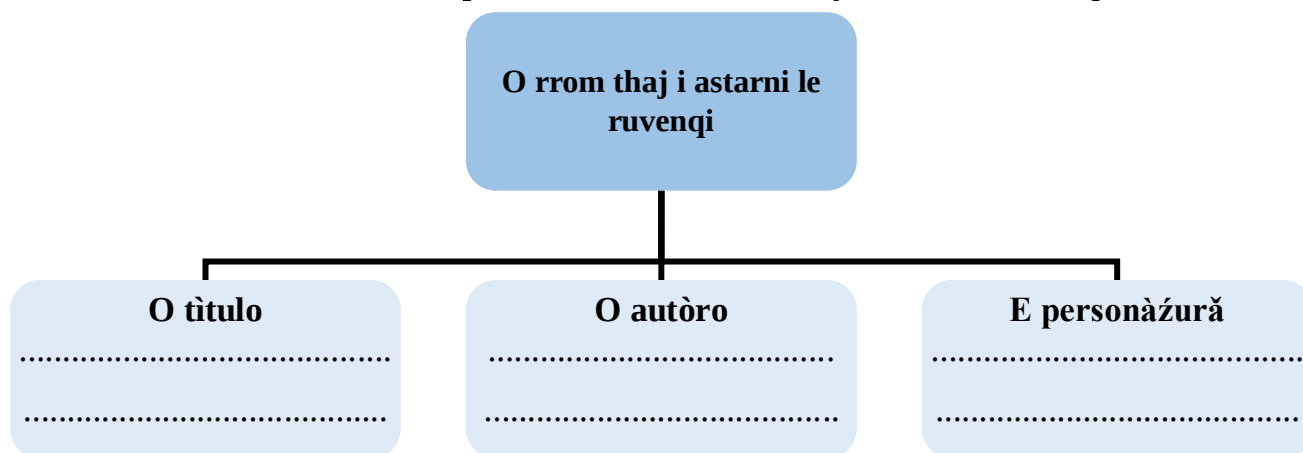
O anav thaj angloanav:

I dăta:

1. Ambolden and-i gazikani čhib o avutno kotor andar o təksto „O rrom thaj i astarni le ruvenqi”!

<i>Pašarel pes thaj dikhel bare dikhipnaça. O ruv na dikhlās le cirditoris, tha' amaro rrom dikhlās les thaj bašavdās maj dur, zi kana o cirditōri dias kàrie le ruves.</i>	
--	---

2. Xramosaren e informàcie palal o təksto „ O rrom thaj i astarni le ruvenqi”!

3. Keren po jekh propozìcia e vortogramenča „n-ašti” thaj „d-ašti”. Ambolden kadala propozìcie and-i gazikani čhib.

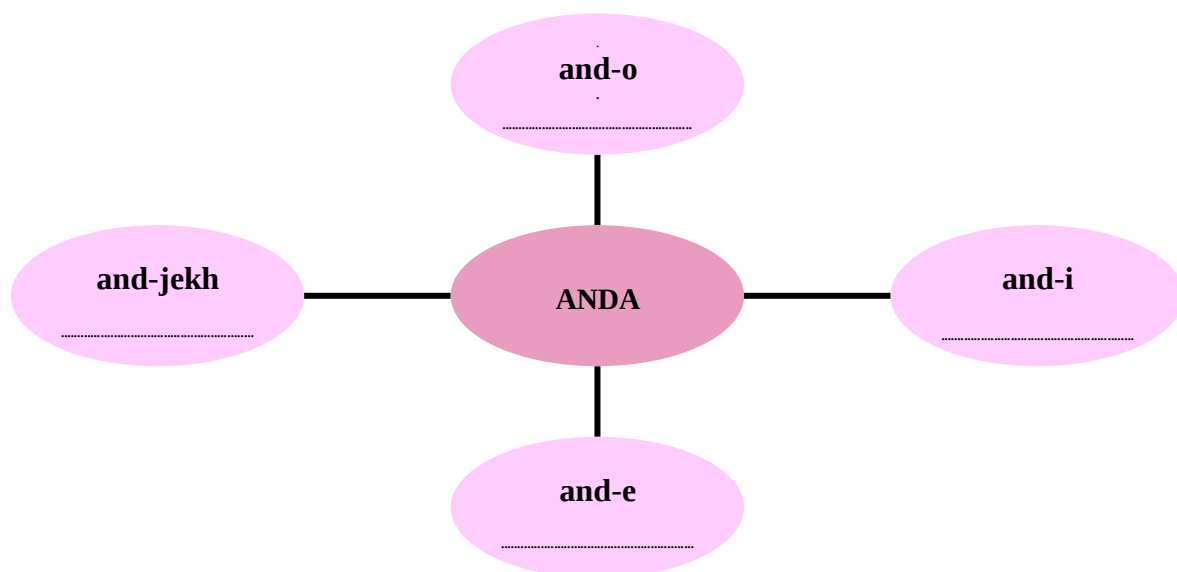
<i>I propozìcia and-i rromani čhib</i>	<i>O amboldipen and-i gazikani čhib</i>
+	+
+	+

4. Xramosaren pašal e vortogràme jekh trebutno alav thaj ker e arakhle sintagmença po jekh propozìcia!

i vortogràma	o trebutno alav	i kerdi propozìcia
 k-o		
 k-i		
 k-e		

5. Xramosaren and-e truja po jekh trebutno alav vaš e dine vortogràme!

6. Keren i korespondència maškar e pučhimata andar i ćaci rig thaj e lačhe amboldimata, dikhindoj e informàcie andar o tèksto „ O rrom thaj i astarni le ruvenqi”.

1. Savi buti kerelas o rrom?

A. And-jekh astarni vaš e ruva.

2. Kaj pelšas o rrom?

B. Daraθar, o rrom bašavdăș.

3. So kerdăș o rrom daraθar?

C. Bašavelas k-e barvalenqe khera.

4. Kon mudardăș le ruves?

D. O bašavipen skăpisardăș le rromes.

5. Ćăcipnasθe, so skăpisardăș le rromes?

E. O cirditòri mudardăș le ruves.

BUTĂQI FÌŠA So zanav?

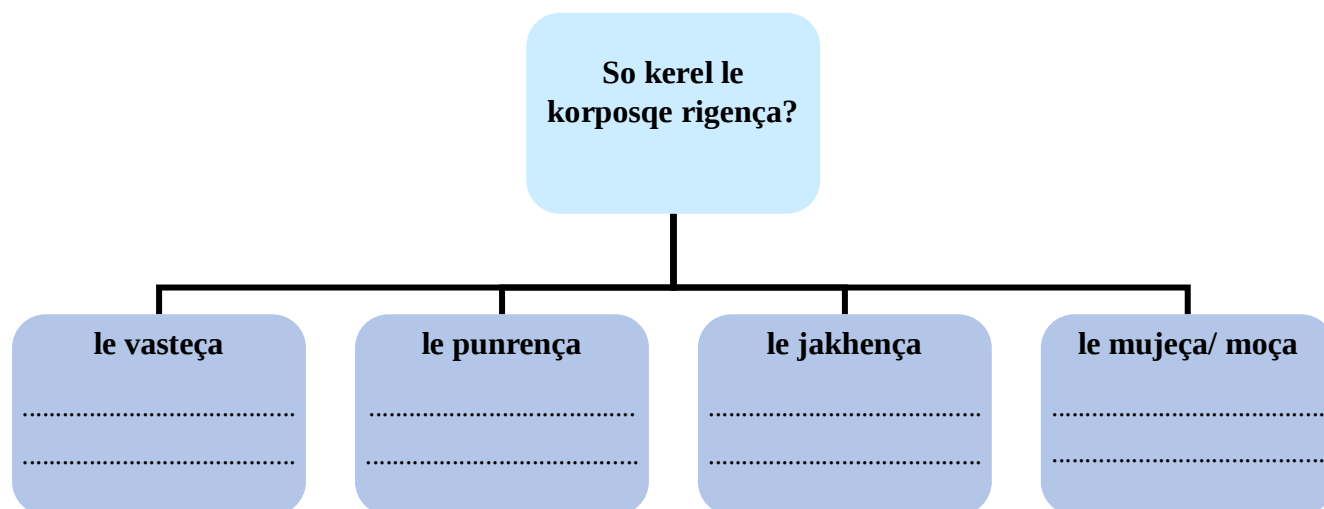
O anav thaj angloanav:

I dăta:

1. Ambolden and-i gazikani čhib i palutni stròfa andar i poezia „So zanav?”!

Tha' ni zanav... sar zanav! Sar o suno me dikhav? <i>Koθar</i> o lav avilo? So si an-mirro ilo? Si man so te maj pučhav... Tha' ni zanav...so zanav	
--	------------------------------

2. Xramosaren e informăcie palal i poezia „So zanav?”, sikavindoj so kerel o čhavo pesqe korposqe rigenča!

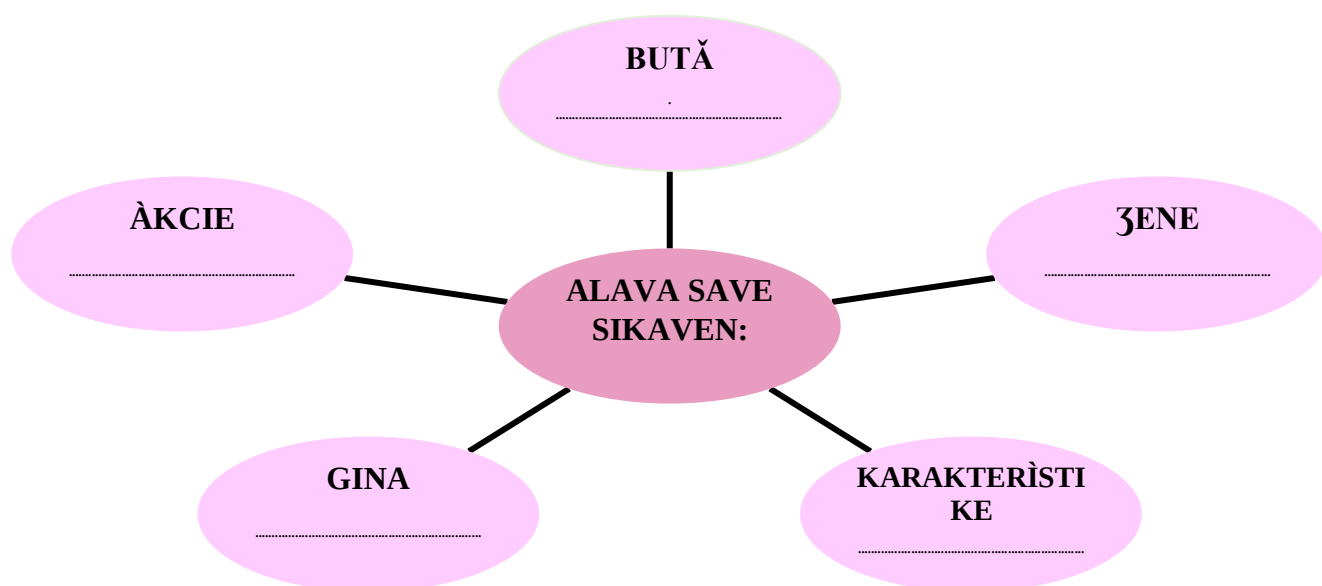

3. Keren duj propozicie and-e save te utilizisaren e oprutne kòme „”!

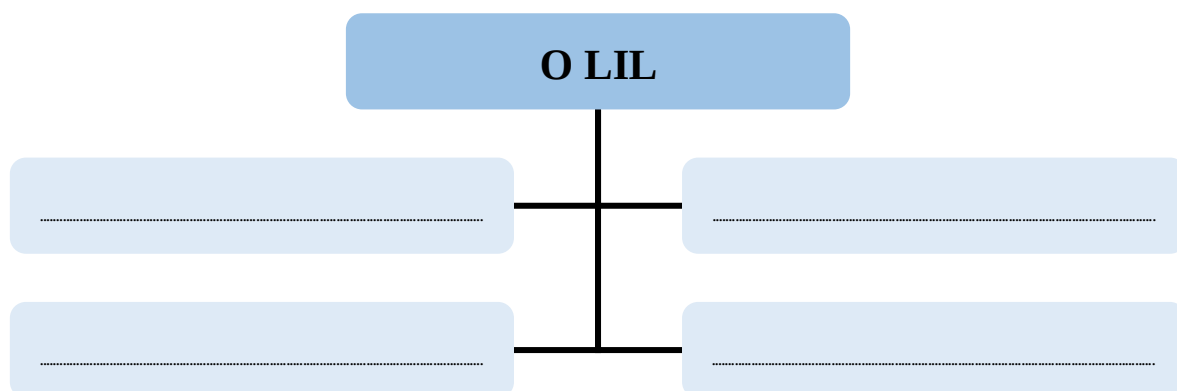
	
	

4. Xramosaren po jekh alav palal e dine mangimata:

5. Xramosaren štar elementură save arakhas len and-jekh lil!

6. Xramosaren po jekh alav palal e dine mangimata. Ker leça jekh propozìcia.

so sikavel o alav	o alav	i kerdi propozìcia
✚ jekh àkcia		✚
✚ jekh gin		✚
✚ jekh zeno		✚

BUTĂQI FÌSA

O rrom o phuro thaj le duj piră

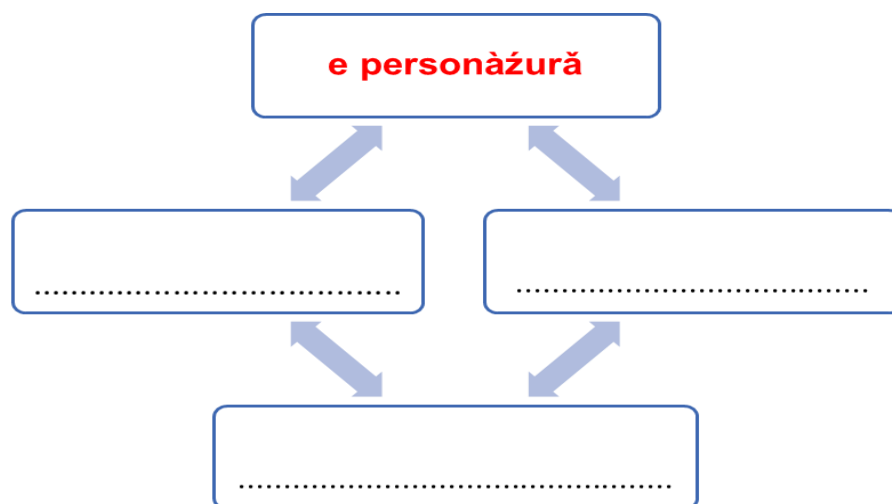
O anav thaj angloanav:

I dăta:

1. Ambolden and-i gazikani čhib o avutno kotor andar o təksto „O rrom, o phuro thaj le duj piră”!

Palal jekh kurko, o rrom zal palem ka-o phuro thaj mangel lesθar palem i bari piri ke aven lesqe le akharde. O phuro del i bari piri, ke patāl so palem bianela.	
---	--

2. Xramosaren save si e personăzură andar o təksto „ O rrom, o phuro thaj le duj piră”!

3. So siklōvas andar o dino təksto: „te xoxavas” vaj „te phenas o ćacipen”. Keren jekh propozicia e variantača savi sikavel amen te phiravas amen šukar!

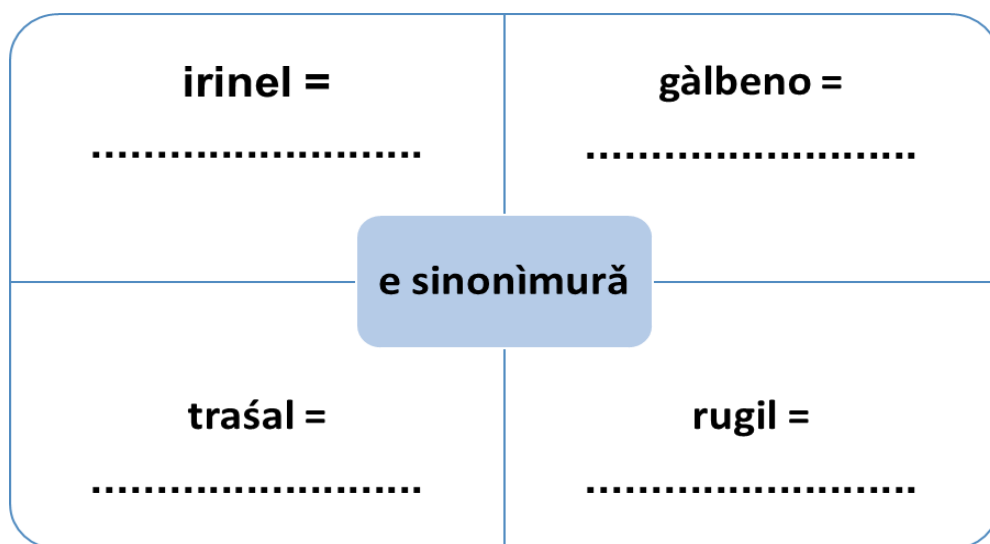
O dino alav	I kerdi propozicia
	

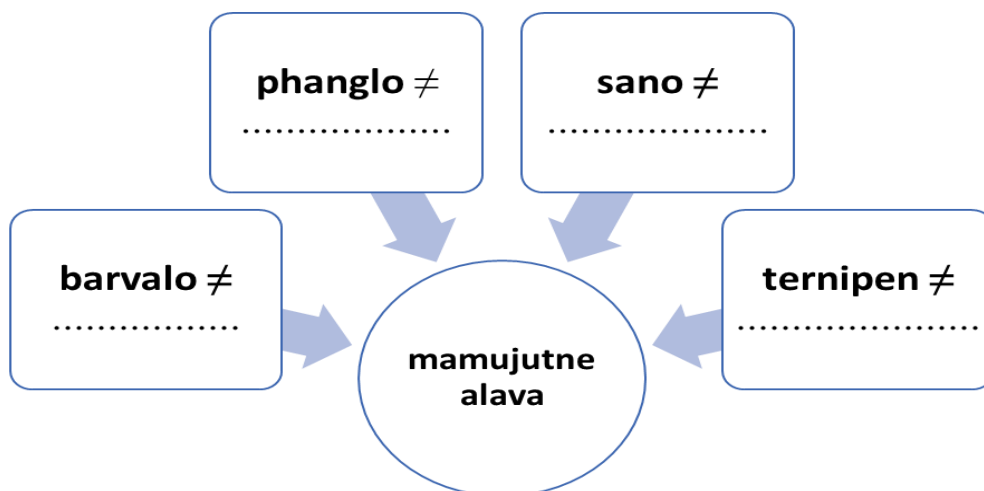
4. Xramosaren p-o telutno than, kon phiravdăs pes laches: o rrom vaj o phuro? Sosθar:

Sar phiravdăs pes o rrom?	Sosθar?
	
Sar phiravdăs pes o phuro?	Sosθar?
	

5. Xramosaren e alava kaj si len sajekh sënso e dine alavença!

6. Xramosaren e alava kaj si len mamujutno sënso e dine alavença!

BUTĂQI FÌŠA

So ingeren e kanzürke pumare dumesøe?

O anav thaj angloanav:

I dăta:

1. Ambolden and-i găzikani čhib o avutno kotor andar o təksto „So ingeren e kanzürke pumare dumesøe”!

Dikhen, avdives, me siklilem jekh čhumuni tumenøar – vakărel i čirikli sikavni: ke e kanzürke či xan phabaja thaj na phiraven len drez p-o dumo. Ama, vi tume siklile vareso: ke vi and-e lila d-ašti arakhen doša thaj – sar vakăren e phure – kozom žives ka siklōs!	
---	---

2. Xramosaren štar živutre palal save vakărel pes and-o təksto „So ingeren e kanzürke pumare dumesøe?”!

e živutre	

3. Ambolden ka-e pučhimata!

So phenel i čirikli ke xan e kanzürke?	Čaćipnasøe, so xan e kanzürke?

4. Xramosaren cifrența e avutne ginavnă:

5. Xramosaren grafemența e dine ginavnă!

11	• 1 • 10
22	• 2 • 20
33	• 3 • 30

6. Ambolden thaj xramosaren and-i rromani čhib e dine ginavnă!

BUTĂQI FÌŠA
Lil Indiaθar

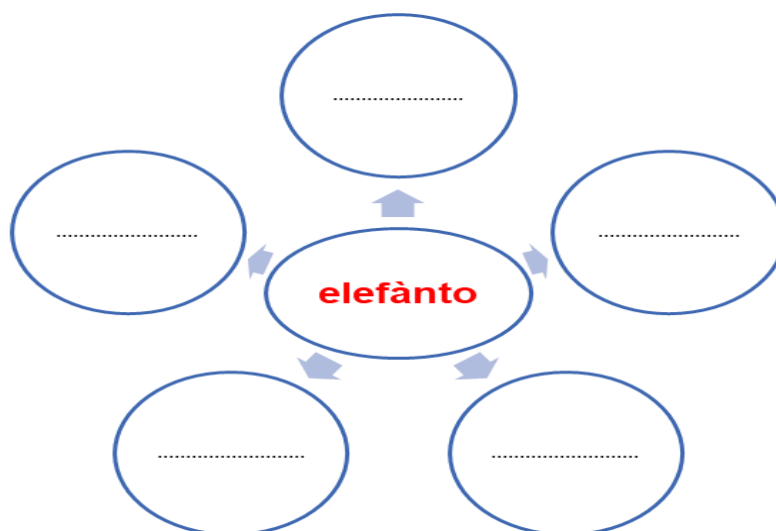
O anav thaj angloanav:

I dăta:

1. Ambolden and-i gazikani čhib o avutno kotor andar o tèksto „Lil Indiaθar”!

<i>Kadja si vi la rromane čhibăça! Kana „azbas” nùmaj amaro dialèkto vakărdo amenθar khere, atùnči na dikhasa ke si amen jekh barvali khethani rromani čhib! N-aști te mekhas amen te prinžaras nùmaj jekh kotor laθar!</i>	
---	--

2. Xramosaren p-e save riga le elefantosqe čhovde e vasta le panž korre manuša!

3. Xramosaren save si personàžură andar o tèksto „Lil Indiaθar”!

4. Keren i korespondència mașkar e alava andar e duj kolòne, dikhindoj e informàcie andar o tèksto „Lil Indiaθar”!

1. i ruthuni

A. sar jekh fan (evantàjo)

2. o kan

B. sar jekh sap

3. o punro

C. sar jekh kilo

4. o per

D. sar jekh šelo

5. i porik

E. sar jekh baro gono

5. Xramosaren maj tele so trebal te avel p-jekh afišo!

O AFİŞO

.....

.....

.....

.....

.....

6. Xramosaren and-e duj enùncură sosθar si importànto te siklòvas i rromani khethani čhib!

i rromani khethani čhib

.....

.....

Prezentarea demersului didactic integrat

*

O prezentare în e savorre
didaktikane dromesqo

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE I

I. Vakăras, xramosaras... e lava utilizisaras!

1.1. O rrom thaj i astarni le ruvenqi

- ✓ Sar xramosaras súkar vi laches?
- ✓ E xramosaripnasqe sikavimata

1.2. So zanav

- ✓ O lil
- ✓ E xramosaripnasqe sikavimata
- ✓ O lav

1.3. O rrom, o phuro thaj le duj piră

- ✓ E alava save si len sajekh sènso
- ✓ E mamujutne lava
- ✓ E lava sajekhe formaça, tha' avere
sensoça

1.4. So ingeren e kanzürke pumare dumesøe?

- ✓ I ginavni/ o numeràlo

1.5. Lil Indiaθar

- ✓ O afišo

1.6. Rekapitulàcia

1.7. Evaluàcia

1.1. O rrom thaj i astarni le ruvenqi

1. Drabaren o tèksto!

O rrom thaj i astarni le ruvenqi

(paramiçi dini kaθar i Mokcsay Gyuláné)

Sasas jekh rrom, kaj bašavelas k-ël khera le barvalenqe. Jekhe rătăθe, irinindoj pes vov khere kaθar jekh šukar nakhavipen, nakhlās andar jekh veš. Xasardās o drom thaj pelās and-jekh astarni kaj sasas kerdi te peren e ruva and-e laθe. Sig, palal lesθe pelo vi jekh ruv and-i xiv. O rrom, dikhindoj le ruves pašal lesθe, astardās pes te bašavel, daraθar, andar i lavùta. Thaj le ruves ćajlilo les odobor zorales o bašavipen le rromesqo, ke bešelas aj ašunelas les. O bašavno sasas khino thaj kamlāsas te ačhavel. Tha', kana ačhavdās o bašavipen, o ruv astardās te morel andar pesqe danda; kamelas te xal les. Atùnc, o rrom astardās te bašavel aj bašavelas biačhavdo, daraindoj pes te na xal les o ruv. Thaj o ruv šunelas bare ćajlövipnaça i mùzika la lavutaqi.

Karing i texarin, nakhlās kothal jekh vešesqo cirditòri. Vov ašundās jekh bašavipen, kaj avelas varekajθar andar o xoripen. Telårdās palal i mùzika la lavutaqi. Jekhevarāθar, dikhel ke o bašavipen inklöl taman andar i astarni le ruvenqi. Pašarel pes thaj dikhel bare dikhipnaça. O ruv na dikhlās le cirditoris, tha' amaro rrom dikhlās les thaj bašavdās maj dur, zi kana o cirditòri dias kàrie le ruves.

Kadja, xastrajlās o rrom. Bari baxt sas les!

(o amboldipen and-i rromani čhib kerdo kaθar o Geòrge Saräu)

2. Ambolden gazikanes o dino tèksto!

• <i>jekhe rătăθe</i> - and-i jekh răt (<i>într-o seară/ noapte</i>)	• <i>odobor</i> - kodobor; kadja but (<i>atât</i>)
• <i>irinindoj pes</i> - amboldindoj pes (<i>întorcându-se</i>)	• <i>biačhavdo</i> - bi te ačhöl/ ačhövel/ ačhel (<i>neoprit</i>)
• <i>xasardās</i> – našaldās (<i>a pierdut</i>)	• <i>inklöl</i> - inklel, anklel (<i>iese</i>)
• <i>astarni</i> - jekh dispozitivo saveça d-ašti te astares vareso, varekas (<i>prinzătoare, capcană</i>)	• <i>texarin</i> - javin, rànò (<i>dimineața, de vreme</i>)
• <i>astardās pes</i> - maladilās pes, širdās (te kerel vareso) (<i>s-a apucat</i>)	• <i>kothal</i> - andar kothe (<i>de acolo</i>)
• <i>daraθar</i> - trašaθar (<i>de frică/ teamă</i>)	• <i>telårdās</i> - gelo pesqe; geloθar (<i>a plecat/ mers</i>)
• <i>lavùta</i> - violina (<i>vioară</i>)	• <i>taman</i> – ekzàkt (<i>exact, fix, taman</i>)
	• <i>dias kàrie</i> - puškil, puškedel (<i>a tras, a împușcat</i>)
	• <i>amboldipen</i> - o nakhavipen le tekstosqo and-aver čhib (<i>traducere</i>)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Om și capcana lupilor

(poveste culeasă de Mokcsay Gyulane)

Era odată un om care cânta la casele bogaților. Într-o seară, întorcându-se acasă de la o petrecere frumoasă, a trecut printr-o pădure. A pierdut drumul și a căzut într-o capcană care a fost făcută să cadă lupii în ea. Imediat, după el a căzut și un lup în groapă. Rromul, văzându-l pe lup lângă el, a început să cânte, de frică, din vioară. Și lupului îi plăcea atât de mult cântecul rromului, încât stătea și îl asculta. Muzicantul era obosit și a vrut să se oprească din cântat. Dar, când s-a oprit din cântat, lupul a început să scrâșnească din dinți; dorea să-l mănânce pe rrom. Atunci, rromul s-a apucat de cântat și cânta neîncetat, temându-se să nu-l mănânce lupul. Lupul asculta cu o plăcere imensă muzica viorii.

Spre dimineață, a trecut pe acolo un vânător. El a auzit o melodie, care venea de undeva din adânc. S-a luat după muzica viorii. Dintr-odată observă că melodia se aude tocmai din capcana pentru lupi. Se apropie și se uită cu mare atenție. Lupul nu l-a văzut pe vânător, dar rromul nostru l-a văzut și a cântat mai departe, până când vânătorul l-a împușcat pe lup.

Astfel, a scăpat rromul. Mare noroc a avut!

(Traducerea în limba rromani realizată de Gheorghe Sarău)

4. Kon sasas kodova rrom thaj savi buti kerelas vov?
✚ <i>Kodova rrom bašavelas k-e khera le barvalenqe.</i>
5. Kajθar avelas vov?
✚ <i>Vov zalas khere kaθar jekh šukar nakhavipen.</i>
6. Kaj vov pelās kana nakhlās andar o veś?
✚ <i>Kana nakhlās andar o veś, o rrom pelās and-jekh xiv.</i>
7. Kon maj pelās kothe?
✚ <i>Kothe, and-i xiv, maj pelās jekh ruv.</i>
8. So kerdās o rromano bašavno daraθar/trašaθar?
✚ <i>Daraθar, o rromano bašavno astardās te bašavel.</i>
9. So kerelas o ruv kana o bašavno zumavelas te ačhavel pesqo bašavipen?
✚ <i>Kana o bašavno zumavelas te ačhavel pesqo bašavipen, o ruv morelas pesqe danda thaj kamelas te xal le rromes.</i>
10. Kon dikhlās len, texarinăθe thaj sar sas mudardo o ruv?
✚ <i>Texarinăθe dikhlās len jekh veśesqo cirditòri. O ruv na dikhlās le cirditoris, o rrom dikhlās les thaj bašavdas maj dur zi kana o cirditòri mudardās le ruves.</i>
11. Tume sar patăn? Kon, ćacípnasθe, xastrajlo le rromes?
✚ <i>Ćacípnasθe, le rromes xastrajlās les pesqo bašavipen.</i>
12. Si lačhes te zanas kazom maj but profèsie?
✚ <i>Va, si lačhes te zanas kazom maj but profèsie, kodolesqe k-e von ažutisaren amen te avel amen jekh maj lačo tràjo.</i>

1.2. So zanav?

1. Drabaren i poezia!

So zanav?

Ni zanav so zanav?
Śaj mo vast te vazdav,
Me pirre te buxlărav,
O mașkar te bangărav,
zanav, zanav...
E jakhençar te marav,
Mirro anav te vakărav,
Vi te zav, vi te xav,

Te asav, te rovav...
Ooo! Si but so me zanav!
Tha' ni zanav... sar zanav!
Sar o suno me dikhav?
Koθar o lav avilo?
So si an-mirro ilo?
Si man so te maj pučhav...
Tha' ni zanav... so zanav...

(palal o Rajko Djuric)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• ni - na, ma, éi (nu)	• e jakhençar te marav - te kerav la jakhaça; te kerav andar i jakh (clipesc , „bat cu ochii”)
• śaj - aști, d-aști (poate, este posibil)	• koθar - kaθar (tha' dural) (de acolo)
• vazdav - ingerav opre (ridic)	

3. Ambolden i poezia gazikanes!

Ce știu?

Nu știu ce știu?
Mâna pot să-mi ridic,
Picioarele să le crăcesc,
Mijlocul să mi-l ondulez,
Știu, știu...
Cu ochii să clipesc,
Numele meu să îl spun,
Și să merg, și să mânânc,

Să râd, să plâng...
Ooo! Sunt multe pe care le știu!
Dar nu știu... cum știu!
Cum pot să visez?
De unde a venit cuvântul?
Ce se află în sufletul meu?
Am ce să mai întreb...
Dar nu știu... ce știu...
(după Rajko Djuric)

4. Phenen so zanel aj d-aști te kerel o tikno?

✚ *O tikno d-aști te vazdel pesqo vast, te buxlărel pesqe pirre, te bangărel pesqo mașkar, te marel e jakhença, te phenel pesqo anav, vov șaj te phirel, te xal, te asal vi te rovel.*

5. Thaj so na zanel vaj n-aști te kerel vov?

✚ *O čhavo na zanel: sar te dikhel o suno, koθar avel o lav vi so si and-e lesqo ilo.*

6. Tume so zanen te keren?

✚ *Amen zanas te zas k-i skòla, te xramosaras lačhes, te drabaras, te khelas amen, te rugisaras amen le Devlesqe, te phiravas amen šukar kolavere zenença thaj but aver lačhe bută.*

7. So na zanen tume?

✚ *Amen na zanas but bută palal o univèrso thaj so anela o dīves kaj avela.*

1.3. O rrom, o phuro thaj le duj piră

1. Drabaren o tèksto!

O rrom, o phuro thaj le duj piră

Sasas jekh rrom deşe éhavorrença. And-jekh dïves maşkar e dïvesa, *pesqi* rromni phendăş lesqe:

– Dikh, *barōn* amare *tikne*, na maj resel i tikni piri, trebal amenqe jekh bareder piri. Ța, kin jekh piri maj bari!

Te ȝal te kinel, şukar, *nùmaj* na-i len love! Sar *ka keren*?

Thaj sasas kothe vi jekh phuro gavutno, kaj sasas les jekh bari piri, tha' vov kòrkorro beşelas.

Sar te paruvél o rrom le duj piră?

And-jekh dïves, ȝal ka-o phuro thaj phenel lesqe:

– Şun, *phureana*, şaj te mukhes manqe ȝi *tasăra ti* bari piri, *ke* avena manqe e *akharde*? *Irinava* la tuqe *javinăŭe*.

O phuro, *sosqe ma* te del la? Ka irinel o rrom. Vov del lesqe i piri.

O aver dïves, anel o rrom vi i piri e phuresqi, vi i tikni piri thaj phenel le phuresqe:

– Dikh, phurea! Na *mothodăn* manqe ke i piri sasas *khamni*?! Dikh, *biandă* jekhe éhaves, anav tuqe vi e daja, vi le éhaves...

O phuro *poravel* pesqe jakha, tha' na vakărel khańc. *Sosqe ma* te lel le duj piră, bi lovenqo? Thaj xoxavel le rromes:

– Čačes - phenel – bisterdem te phenav tuqe ke sasas *khamni*! Sasas la baro per. Şukar so biandăş saste éhaves!

Palal jekh kurko, o rrom ȝal palem ka-o phuro thaj mangel lesŭar palem i bari piri ke aven lesqe le *akharde*. O phuro del i bari piri, ke patăl so palem bianela... Tha', o dujto dïves, avel o rrom le éúce vastença thaj phenel le phuresqe:

– O, phureana! Na *mothovdăn* so sasas nasvali tiri piri! *Erăt* muli!

O phuro lel te kuşel:

– Sar? Muli mi piri? Xoxaves! N-aşti i piri te merel! *Nane* manuş! Na patăv tut, xoxaves!...

– Tha', *mo*, phurea! – irinel la o rrom, patăjlăn ke biandă, sar na patăş akana ke muli?

O phuro laȝandilo thaj na ȝanglăş so te vakărel. Kadja, o rrom paruvdăş le duj piră, *bipučindos* le phures...

(*purani paramiči andar o Balkàni*)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• pesqi – pi; laqi (a sa) • barôn – keren pen bare (cresc, se dezvoltă) • tikne – (e) éhavorre, (e) xurdorre (micuți, copilași) • nùmaj – sàci(s); fèri (numai) • ka keren – kerena (vor face) • phureana – phurea! (moșule, bătrânule) • tasăra – toșăra; texăra; javinăthe (dimineața, mâine) • ti – tiri (a ta) • ke – kē; so (că, ce) • akharde – (e) kharde; e manușa avile and-i vizita (invitați, oaspeți) • irinava – anava palpale; amboldava, boldava (voi înapoia) • javinăthe – texarinăthe; raninăthe, de rano (dimineața, de vreme)	• sosqe – sosθe, sosθar (de ce, deoarece, fiindcă) • ma – na; ni; éi (nu) • mothodăn – mothovdăn; vakărdăn (ai spus) • khamni – phari; bare pereça (gravidă) • biandă – kerdăs jekh tiknorro; andăs p-i lùmja jekhe tiknorres (a născut, a făcut) • poravel – putrel / putarel buxles (e jakha) (a căsca, a deschide) • erăt – iz răt; iz rătăthe (aseară) • nane – nana-i; na-i; na si; na hin (nu este, nu îi) • mo – mirro; murro, munro, mungro; mundry, mînro (al meu) • bipučindos – bipučindo; bi te pučhel (neîntrebând)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Rromul, bătrânul și cele două oale

A fost odată un rrom cu zece copii. Într-una din zile soția lui i-a zis:

- Uite, cresc micuții noștri, nu ne mai ajunge oala cea mică, ne trebuie o oală mai mare!

Să meargă să cumpere, ar fi frumos, numai că nu au bani! Cum vor face?

Și acolo trăia și un țăran bătrân, care avea o oală mare, dar el locuia singur.

Cum să schimbe rromul cele două oale?

Într-o zi, merge la bătrân și îi zice:

- Ascultă, bătrâne, poți să-mi împrumuți până dimineață oala ta mare, că vin la mine niște musafiri? Ți-o voi înapoia mâine dimineață.

De ce să nu i-o dea bătrânul? I-o va înapoia rromul. El îi dădu oala.

În următoarea zi, aduce rromul și oala bătrânului și oala cea mică și îi zice bătrânului:

- Uite, bătrâne! Nu mi-ai zis că oala ta a fost însărcinată?! Uite, a născut un copil, ți-am adus ție și pe mamă și pe copil...

Bătrânul se miră, dar nu zise nimic. De ce să nu ia gratis cele două oale? Și îl minți pe rrom:

- Adevărat -spune- am uitat să-ți zic că era însărcinată. Avea burta mare. Frumos că a născut un copil sănătos!

După o săptămâna, rromul merge din nou la bătrân și îi cere iarăși oala cea mare, căci îi vin niște musafiri. Bătrânul îi dă oala crezând că iarăși oala va naște... Dar, a doua zi, vine rromul cu mâna goală și îi spune bătrânului:

- O, bătrânule! Nu mi-ai zis că oala ta era bolnavă! Aseară a murit!

Batrânul se apucă să ocărească:

- Cum? A murit oala mea? Minți! Nu poate oala să moară! Nu este om! Nu te cred, minți!...

- Dar, măi, bătrâne! îi răspunde rromul, ai crezut că a născut, cum nu crezi acum că a murit?

Bătrânul s-a rușinat și nu a știut ce să spună. Așa, rromul a schimbat cele două oale, fără să-l întrebe pe bătrân...

(poveste veche din Balcani)

4. So phendās, and-jekh dīves, i rromni pesqe rromesqe?

+ I rromni phendās pesqe rromesqe k-e barōn lenqe tiknorre thaj na maj resel lenqe i tikni piri, te ʒal te kinel jekh piri maj bari.

5. Kas sasas les jekh bari piri?

+ Jekhe gavutne phures sasas les jekh bari piri.

6. Kaj gelo amaro rrom thaj so manglās vov?

+ O rrom gelās k-o phuro thaj manglās lesθar i bari piri.

7. O phuro gavutno dias le rromesqe i bari piri?

+ Va, o phuro dias le rromesqe pesqi bari piri sosθar vov phendās ke anela la palpale texarināθe.

8. O aver dīves, so irindās o rrom le phuresqe thaj so phendās lesqe?

+ And-o aver dīves, o rrom andās e phuresqi i bari piri, vi i tikni piri. O rrom phendās le phuresqe k-e na mothovdās lesqe ke i piri sas khamni, haj voj biandās jekhe čhaves.

9. O phuro gavutno kerdās pes ke patāl ke i bari piri biandās jekh tikni piri? Sosθar?

+ Va, o phuro kerdās pes ke patāl ke i bari piri biandās jekh tikni piri. Vov xaxavdās le rromes kaj te śaj lel le duj pirā bi lovenqo.

10. Kaj gelās o rrom palal jekh kurko thaj sosθar?

✚ Palal jekh kurko o rrom gelăs palem k-o phuro thaj manglăs lesθar i bari piri.

11. O dujto dīves, sar avilo amaro rrom ka-o phuro thaj so phendăs lesqe?

✚ And-o dujto dīves o rrom gelăs le ćuće vastenća ka-o phuro thaj phendăs lesqe ke na mothovdăs lesqe ke i piri sasas nasvali thaj voj mulăs.

12. So phendăs o phuro kana arakhlăs ke pesqi bari piri muli?

✚ Kana aśundăs ke pesqi bari piri mulăs, o phuro kumlăs thaj phendăs ke o rrom xoxavel, ke i piri na si manuś thaj na-i sar te merel.

13. Sar amaro rrom irindăs i duma le phuresqe?

✚ O rrom phendăs le phuresqe ke patăilas ke biandă jekh aver piri, akana sar na patăl ke voj mulăs?

14. Akana, phenen vi tume: kon xoxavdăs maj but? O phuro vaj o rrom?

✚ Ćacipnasθe o rrom xoxavdăs maj but. Les sas les jekh plăno kaj te parovel i bari piri e phuresqi.

15. Kon sasas ćacardo te xoxavel?

✚ Konik na sas ćacardo te xoxavel. Le xoxavipnas na si les jekh ćacaripen.

16. Tumen sar kerenas and-jekh kasavi situàcia? Te avesas tu and-e phuresqi situàcia? Tha' te avesas tu o rrom le deşe ćhavorrenća?

✚ Te avavas me o phuro, godisaravas man ke na si mišto te akceptisarav vareso, zanindoj ke si jekh xoxavipen.

✚ Te avavas me o rrom, kamavas te zav te kerav buti, te rodav love kaj te kerav jekh laćho trăjo mirre familiaqe.

1.4. So ingeren e kanzürke pumare dumesøe?

1. Drabaren o tèksto!

So ingeren e kanzürke pumare dumesøe?

Sas duj *kanzürke*, save *mangen*as te siklöven vi von k-i škòla. Savorre *penqe* amala andar o veš žanenas te drabaren lil, te xamosaren, te ginen: e šošoja, e *dìvio* buzna, e kermuse; savorre d-aštinas... I *sikavni* and-i škòla sasas i ćirikli. Voj sikavelas lenqe k-i *kali phal* o *xamosarimos*: B thaj A keren BA. Sikavelas lenqe vi o *ginavipen*: 7 var 8 keren 56... Amare duj kanzürke šunen^{as} šukar, ke von sasas laće siklövene.

And-jekh dīves, i ćirikli dias lenqe o školutno lil, savo sikavelas thaj vakārelas palal e kanzürke: so keren von *milajesøe*, *ivendesøe*, sar von barōn, so von xan. *Drabaren* amare duj kanzürke thaj arakhen kadava kotor tekstosqo:

„Maj anglal te avel o ivend, vakārel o školutno lil, e kanzürke phiren thaj roden phabaja. Von lien e phabaja pumare dumenøe, p-e *kangre*, thaj ingeren len *pumare* kherenøe te xan len ivendesøe.”

Le duj kanzürke dikhen pen jekh avresøe thaj asan, asan thaj asan...

– Sar? – vakārel jekh. Ame xasa phabaja k-o ivend?

– Thaj ingerasa len drez p-e amare kangre? – vakārel o aver.

I ćirikli dikhel len xolāme:

– Sosøar asan tume? Sar si i buti?

E kanzürke phenen laqe:

Rajnie, ćiriklie! Ame xas nūmaj mas: kirme, insēkte, gongrova! Šaj xas ame vi sapa vaj tikne kermuse, tha' na azbas ame e phabaja! Paleder, sar ame ingeras len p-o dumo drez opr-e kangre?! Kaj arakhle akaja paramići e gaze? Nane ćaćeš *akava*...

I ćirikli del anglal:

– Sar kadava? Opral, kana me semas and-o ućipen le devlesqo, butvar dikhlem tumen sar tume phirenas *jekhe khanćeça* p-o dumo! Na sasas phabaja?

– Phabaja na sasas! Šaj sasas šuke patrinā, save pusavde pen and-e amare kangre kana ame phirdām and-o veš, ama ame na kidas ni phabaja, ni patrinā! Šaj andar amaro phiripen aćhen astarde amare kangrenøar...

– Dikhen, *avdīves*, me siklilem jekh *ćhumuni* tumenøar – vakārel i ćirikli sikavni: ke e kanzürke ći xan phabaja thaj na phiraven len drez p-o dumo. Ama, vi tume siklile vareso: ke vi and-e lila d-ašti arakhen doša thaj – sar vakāren e phure – *kozom* žives ka siklōš!

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• kanzürke - kanzavură; nigle (arici) • mangenas – kamenas (doreau) • penqe – lenqe (ai, ale lor) • divio – veşesqo (sălbatic, ă,i,e) • sikavni – siklărni (profesoară) • kali phal - e xramosaripnasqi phal; (i) zèleno phal (tablă școlară) • xramosarimos - xramosaripen; kalăripen; čhinipen; lekhavipen (scriere) • ginavipen - ginavipen, ginipen (socoteală, calcul, exercițiu) • milajesθe - ka-o milaj; and-o milaj (vara, în timpul verii)	• ivendesθe - ivende; and-o ivend (iarna, în timpul iernii) • drabaren – ginaven (voi citiți, ei/ele citesc) • kangre - kanre; karre (ace, spini) • pumare – lenqe (ai, ale lor) • kirme – kerme (viermi) • akava – kadava (acesta) • jekhe khanćeça - khanć; vareso; daići (cu ceva, cu nimic) • avdīves – adēs (astăzi) • čhumuni - vareso; daići (ceva) • kozom - kobor; keci; kiki (cât, câtă, câți, câte) • siklōs – siklōves (înveți)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Ce poartă aricii pe spatele lor?

Erau odată doi arici care doreau să învețe și ei la școală. Toți prietenii lor din pădure știau să citească, să scrie, să socotească: iepurii, caprele sălbatice, șoarecii, toți puteau... Învățătoare în școală era pasărea. Ea îi învăța la tablă scrierea: B și A se citește BA. Îi învăța și socotitul: 7 ori 8 fac 56... Cei doi arici ai noștri ascultau cumiști, erau elevi silitori.

Într-o zi, pasărea le-a dat manualul care le arăta și vorbea despre arici: ce fac ei vara, iarna, cum cresc, ce mănâncă. Citesc aricii noștri și găsesc acest fragment de text:

„Înainte de venirea iernii, spune cartea, aricii umblă și caută mere. Iau merele pe spatele lor, pe țepi, și le duc la caselor lor să le mănânce iarna.”

Aricii se privesc unul pe celălalt și râd, râd și râd...

- Cum? spune unul. Noi vom mânca mere la iarnă?

- Și le vom duce grămadă pe țepii noștri? spuse celălalt.

Pasărea se uită la ei supărată:

- De ce râdeți voi? Cum stă treaba?

Aricii îi spun:

- Doamna pasăre! Noi mâncăm numai carne: viermi, insecte, melci! Putem mânca și șerpi și șoareci mici, dar nu ne atingem de mere. Și-apoi, cum să le ducem grămadă pe spate, deasupra acelor? Unde au găsit nerromii această poveste? Nu este adevărată...

Pasărea le răspunde:

- Cum așa? Din văzduh, când mă aflu în înaltul cerului, de multe ori v-am văzut cum umblați cu ceva pe spate! Nu erau mere?

- Mere nu erau! Poate erau frunze uscate, care s-au înfipt în acele noastre când noi ne plimbam prin pădure, însă noi nu culegem nici mere nici frunze! Se poate ca în plimbările noastre rămân prinse de acele noastre...

Vedeți, azi eu am învățat ceva de la voi - spune profesoara pasăre: că aricii nu mânâncă mere și nu le poartă pe spate. Acum, și voi ați învățat ceva: că și în cărți puteți găsi greșeli și - cum zic bătrânii - „cât trăiești vei învăța!”

4. So mangelas e kanzürke?

✚ E kanzürke mangelas te siklöven k-i škòla.

5. So d-aştinas penqe amala?

✚ Lenqe amala d-aştinas te drabaren, te xramosaren thaj te ginen.

6. Kon sasas i sikavni ka-i škòla?

✚ I sikavni k-i škòla sasas jekh ćirikli.

7. And-jekh dĭves, so arakhle amare kanzürke and-o školutno lil?

✚ And-jekh dĭves, e kanzürke arakhle so keren von milajesĭe, ivendesĭe, sar von barĭn, so von xan.

✚ And-o lil prezentisarel pes so e kanzürke kiden thaj phiraven e phabaja p-o dumo.

8. So von phende la sikavnăqe, kana voj pućhlă len sosĭar asan?

✚ E kanzürke phende la ćirikliaqe ke von xan nĭmaj mas: kerme, insĕkte, gongrova thaj na azban pen e phabajanĭar.

9. So phendă lenqe i sikavni – ćirikli, kana voj arakhlă lenĭar ke le kanzürke ći xan phabaja?

✚ I ćirikli phendă lenqe ke voj dikhlă len butvar sar von phirenas varesoća p-o dumo.

10. Vi le siklĭvne - kanzürke siklile daići / vareso? So?

✚ Va, von siklile k-e vi and-e lila d-aştĭ arakhen doşa thaj jekh vakăripen kaĭar le phure: „Kozom zives ka siklĭs!”

11. Sar tume xatăren kadala dĭme: kozom zives - ka siklĭs!?

✚ Andar kadala dĭme amen xatăras ke sode zivel o manuś, vov siklĭl and-o svăko dĭves vareso.

✚ Kana sam tikne, amari daj vi amaro dad siklăren amen sar te phiravas amen, palal kodova, k-i škòla ame siklĭvas but laće bută, haj and-o amaro zivipen ame d-aştĭ te siklĭvas andar savorre situăcie thaj orsave zenesĭar.

1.5. Lil Indiaθar

1. Drabaren o tèksto!

Lil Indiaθar

Gudle rromalen, avile kathe, and-i Ìndia, e rusikane aktòrură koθar o *butśundo* rromano tătro „Romen” e Moskvaθar. Me rodem len thaj kerdem lença vakăripen rromanes. Kana śunde ke sem o kòrkorro manuś and-i Ìndia kaj vakărel rromanes, putarde *pumare* jakha thaj pučhle man *kobor* rromane čhibă si: jekh vaj maj but? Thaj me *mothovdem* lenqe kadaja purani indikani paramiçi:

And-jekh dīves, phirenas p-o drom panz kore manuśa, save mangenas *pumaro* manro gavesθar gavesθe. Jekhe gavesθe, von śunde baro *xamipen*, thaj pučhle le gavutnen so si kothe. E gavutne phendine lenqe ke sas astardo jekh elefànto.

Avenas kothe e phure aj e terne te dikhen les, te azban les le vasteça. Kadava elefànto sasas lačo, godăver vi amalikano.

Vi le panz kore mangle te azban les, te arakhen so si kodova. Avile paše lesθe thaj o *bareder* koro astardăs les ka-i *ruthuni*, thaj phendăs le averenqe: „Phralalen, o elefànto si sar jekh baro sap!”. O dujto koro manuś astardăs vi les ka-o kan thaj phendăs ke o elefànto si sar jekh baro *fan*. O trinto koro, astarindoj les ka-o *pirro*, vakărdăs ke si sar jekh čáco baro *kilo*. Palal, o śtarto koro, beśindoj telal o per le elefantosqo, vakărdăs ke o elefànto si sar jekh *raval*o umblavdo opral.

Ka-o agor, *śundilo* vi o panzto koro. Sar beśelas palal o elefànto, astarindoj les e porăθar, vov phendăs ke e gavutne phenen le šelesqe ke si o elefànto.

Pharili bari *čingar* maśkar lenθe. *Sarkon* mangelas te ovel „o elefànto” so falas len kana azbajle les: sap, fan, kilo, raval o aj śelo!

Eh, mirre phralalen, rromalen! Kadja si vi la rromane čhibăça! Kana „azbas” nùmaj amaro dialèkto vakărd o amenθar khere, atùnçi na dikhasa ke si amen jekh barvali khethani rromani čhib! N-aśti te mekhas amen te prinzaras nùmaj jekh kotor laθar!

(adaptàcia palal o J. S. Pathania)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• gudle – gudle (dragi)	• (o) fan - evantăjo; (o) balvalălo (evantai)
• but sundo - but sundo; but prinzardo (renumit)	• pirro - punro; pînro (picior)
• pumare – lenqe (al, ai lor)	• kilo – tîlo (par)
• kobor - kozom; keci; sode (cât)	• ravalo – baro gono (sac mare)
• vaj - ja; or (sau, ori)	• sundilo - (a)sundăs pes (s-a auzit)
• mothovdem - phendem; vakărdem (am spus)	• pharili - vazdili; kerdăs pes (s-a făcut, s-a creat, s-a iscat)
• pumaro – lenqo (al lor)	• cingar - xamipen mașkar e manușa; skandălo (ceartă, scandal)
• xamipen - (i) cîngar; skandălo (ceartă, scandal)	• sarkon - svăko; fiesavo; orkon (fiecare, oricare)
• bareder - o maj baro (mai mare)	
• (i) ruthuni - ka-o nakh, le duj cúce thana, andar kaj varekon phurdel (nară)	

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Scrisoare din India

Dragi rromi, au venit aici, în India, actorii ruși din renumita trupă de teatru rrom din Moscova „Romen”. I-am căutat și am vorbit cu ei în limba rromani. Când au auzit că sunt singurul om din India care vorbește rromani, s-au mirat și m-au întrebat câte limbi rromani există: una sau mai multe? Iar eu le-am spus această poveste veche indiană:

Într-o zi, se plimbau pe drum cinci oameni orbi, care își căutau/ cerșeau pâinea mergând din sat în sat. Într-un sat, ei au auzit o gălăgie mare și i-au întrebat pe sătenii ce se întâmplă acolo. Sătenii le-au spus că a fost prins un elefant.

Veneau acolo bătrâni și tineri să îl vadă și să îl atingă cu mâna. Acest elefant era bun, inteligent și prietenos.

Și cei cinci orbi doreau să îl atingă, să afle și ei ce este acela. Au venit aproape de el și cel mai mare orb l-a prins de trompă și le-a spus celorlalți: „Fraților, elefantul este ca un șarpe!”. Al doilea orb l-a prins de ureche și a spus că elefantul este ca un evantai. Cel de-al treilea orb l-a prins de picior, spunând că elefantul este ca un par mare. Apoi, cel de-al patrulea orb, stând sub burta elefantului, a spus că elefantul este ca un sac mare care atârână.

La urmă, s-a auzit și cel de-al cincilea orb. Cum stătea în spatele elefantului, prinzându-l de coadă, el a spus că sătenii cred că elefantul este o funie.

Printre ei s-a iscat o ceartă mare. Fiecare dorea să devină „elefant”, ceea ce au simțit ei când l-au atins: șarpe, evantai, par, sac și funie!

Ei, frații mei rromi! Așa este și cu limba rromani! Dacă „atingem” doar dialectul nostru pe care îl vorbim acasă, atunci nu vedem că avem o limbă comună rromani bogată! Nu trebuie să ne lăsăm să cunoaștem numai o parte din ea.

(adaptare după J. S. Pathania)

4. Kon avile and-i Īndia thaj sosθar?
✚ <i>And-i Īndia avile e rusikane aktòrură kaθar o butśundo rromano tătro „Romen”.</i>
5. So arakhle e rusikane aktòrură?
✚ <i>E rusikane aktòrură arakhle so si jekh rromani khethani čhib thaj maj but dialèktură.</i>
6. Kaj resle le panz kore manuśa thaj so sasas kothe?
✚ <i>Von aresle and-jekh gav kaj sas astardo jekh elefànto.</i>
7. Kana von gele te azban le elefantos, so phendās o jekhto koro ke si o elefànto?
✚ <i>O jekhto koro manuś phendās ke o elefànto si sar jekh baro sap.</i>
8. Tha' o dujto koro manuś?
✚ <i>O dujto koro manuś phendās ke o elefànto si sar jekh baro fan/ evantàjo.</i>
9. Tha' le aver kore manuśa?
✚ <i>O trinto koro manuś phendās ke o elefànto si sar jekh kilo, o štarto phendās ke si sar jekh baro gono, haj o panzto ke si sar jekh śelo.</i>
10. So kamel te phenel o autòro andar kadala lava: Eh, mirre phralalen, rromalen! Kadja si vi la rromane čhibăça!?
✚ <i>O autòro kamel te phenel so ame trebal te dikhas so si amen jekh khethani rromani čhib and-i savi si maj but dialèktură.</i>
11. Tume sar patăn?
✚ <i>Me patāv so si importànto te vakāras and-o svàko dēs rromanes, te xramosaras rromanes, te avel amen lila and-i rromani čhib, te siklōvas k-i škòla i rromani čhib, kaj ne na bistaras i rromani čhib. Si importànto vi amaro dialèkto, tha' i rromani khethani čhib khethanărel amen.</i>

1.6. Rekapitulàcia

1. Thon po jekh trebutno alav pašal e avutne vortogràme:

✚ p-o	✚ k-jekh
✚ p-i	✚ p-jekh
✚ p-e	✚ and-jekh

2. Keren po jekh propozìcia e avutne vortogramența: *k-ašti* thaj *and-jekh*!

i vortogràma	i kerdi propozìcia
✚ k-ašti	✚
✚ and-jekh	✚

3. Xramosaren savo si o tìtulo thaj e autòrură jekhe školutne lilesqe!

✚ o tìtulo:
✚ e autòrură

4. Xramosaren e alava save si len sajekh sènso (e sinonimură) vaś e avutne alava:

o dino alav	o alav kaj si les sajekh sènso
✚ del duma	✚
✚ gâlbeno	✚
✚ zàlaga	✚
✚ misal	✚
✚ xatâripen	✚
✚ dar	✚

5. Xramosaren e alava save si len mamujutno sènso (e antonimură) vaś e avutne alava:

o dino alav	o alav kaj si les mamujutno/ amboldino sènso
 sastipen	
 barvalo	
 baro	
 lel	
 kathe	
 melalo	

6. Keren po jekh propozìcia and-e save o alav „devel/ Devel” te avel les verver sènso!

e alavesqo sènso	i kerdi propozìcia
	
	

7. Xramosaren grafemença e avutne ginavnă:

o gin xramosardo cifrença	o gin xramosardo grafemença
2	
4	
8	
11	
37	
59	

1.6. Rekapitulàcia

1. Thon po jekh trebutno alav pašal e avutne vortogràme:

✚ p-o than ✚ p-i bar ✚ p-e skamina	✚ k-jekh manuś ✚ p-jekh meseli ✚ and-jekh kher
---	---

2. Keren po jekh propozìcia e avutne vortogramença: *k-ašti* thaj *and-jekh*!

i vortogràma	i kerdi propozìcia
✚ k-ašti	✚ Vov phenel <u>k-ašti</u> te unklel o plain.
✚ and-jekh	✚ <u>And-jekh</u> berś si deśuduj čhona.

3. Xramosaren savo si o tìtulo thaj e autòrură jekhe školutne lilesqe!

✚ o tìtulo: <i>E dajaqi rromani čhib vi literatùra</i>
✚ e autòrură <i>Gèorge Sarău, Jonèl Kordovàn</i>

4. Xramosaren e alava save si len sajekh sènso (e sinonimură) vaś e avutne alava:

o dino alav	o alav kaj si les sajekh sènso
✚ del duma	✚ vakărel, sborizel, mothovel
✚ gâlbenu	✚ zîlto, śargon
✚ zàlaga	✚ cîra, zàla
✚ misal	✚ eksèmplo, pîlda
✚ xatăripen	✚ sènso
✚ dar	✚ traś

5. Xramosaren e alava save si len mamujutno sêso (e antonimură) vaș e avutne alava:

o dino alav	o alav kaj si les mamujutno/ amboldino sêso
✚ sastipen	✚ nasvalipen
✚ barvalo	✚ ćorro
✚ baro	✚ tikno
✚ lel	✚ del
✚ kathe	✚ kothe
✚ melalo	✚ užo

6. Keren po jekh propozicia and-e save o alav „devel/ Devel” te avel les verver sêso!

e alavesqo sêso	i kerdi propozicia
✚ devel: ćeros	✚ <i>O manuș vazdās pesqe vasta karing o devel.</i>
✚ Devel: o Svunto Del	✚ <i>Von rugisaren pen le Devlesqe.</i>

7. Xramosaren grafemença e avutne ginavnă:

o gin xramosardo cifrença	o gin xramosardo grafemença
2	✚ duj
4	✚ śtar
8	✚ oxto
11	✚ deśujekh
37	✚ tranda thaj eŧta
59	✚ panzvardeś thaj enă/ peinda thaj enă

1.7. Evaluàcia

1. Thon po jekh trebutno alav pašal e avutne vortogràme:

and-o	k-o
and-i	k-i
and-e	k-e

2. Keren po jekh propozìcia e avutne vortogramenča: *n-ašti* thaj *d-ašti*!

i vortogràma	i kerdi propozìcia
 n-ašti	
 d-ašti	

3. Xramosaren savo si o tìtulo thaj e autòrură e lilesqe/ pustikesqe andar o dikhipen!

 o tìtulo:
 e autòrură

4. Xramosaren e alava save si len sajekh sènso (e sinonimură) vaś e avutne alava:

o dino alav	o alav kaj si les sajekh sènso
 <i>tradel</i>	
 <i>žilto</i>	
 <i>cira</i>	
 <i>misal</i>	
 <i>kimpo</i>	
 <i>vakărel</i>	

1.7. Evaluàcia

1. Thon po jekh trebutno alav pašal e avutne vortogràme:

and-o <i>gav</i> and-i <i>bar</i> and-e <i>gava</i>	k-o <i>abăv</i> k-i <i>len</i> k-e <i>rikone</i>
---	--

2. Keren po jekh propozìcia e avutne vortogramența: n-ašti thaj d-ašti!

i vortogràma	i kerdi propozìcia
n-ašti	<i>I Ana <u>n-ašti</u> te xramosarel sar i Amalia.</i>
d-ašti	<i>Tu san akana baxtalo ke <u>d-ašti</u> te zas k-i škòla.</i>

3. Xramosaren savo si o tìtulo thaj e autòrură e lilesqe/ pustikesqe andar o dikhpen!

o tìtulo: <i>E dajaqi rromani čhib thaj i literatùra</i> e autòrură: <i>Geòrge Sarău, Jonèl Kordovàn</i>
--

4. Xramosaren e alava save si len sajekh sènso (e sinonimură) vaś e avutne alava:

o dino alav	o alav kaj si les sajekh sènso
<i>tradel</i>	<i>bičhalel</i>
<i>žilto</i>	<i>gàlbeno, śargon</i>
<i>cîra</i>	<i>xancî, zàla, zàlaga, pîko</i>
<i>misal</i>	<i>eksèmplo</i>
<i>kîmpo</i>	<i>vàzi</i>
<i>vakărel</i>	<i>mothovel, del duma, sborizel</i>

5. Xramosaren e alava save si len mamujutno sênsô (e antonimură) vaș e avutne alava:

o dino alav	o alav kaj si les mamujutno/ amboldino sênsô
✚ <i>ćorro</i>	✚ <i>barvalo</i>
✚ <i>putarel</i>	✚ <i>phandel</i>
✚ <i>opre</i>	✚ <i>tele</i>
✚ <i>amal</i>	✚ <i>biamal</i>
✚ <i>avri</i>	✚ <i>andre</i>
✚ <i>sanărel</i>	✚ <i>thulărel</i>

6. Keren po jekh propozîcia and-e save o alav „len” te avel les verver sênsô!

e alavesqo sênsô	i kerdi propozîcia
✚ len – vale, gârlă	✚ <i>Mirro phral sas ages <u>k-i len</u>.</i>
✚ len – pe ei/ ele	✚ <i><u>Len si len</u> trin lila paramićença.</i>

7. Xramosaren grafemença e avutne ginavnă:

o gin xramosardo cifrença	o gin xramosardo grafemença
1	✚ <i>jekh</i>
5	✚ <i>panǵ</i>
9	✚ <i>enă</i>
12	✚ <i>deşuduj</i>
26	✚ <i>biş thaj şov</i>
48	✚ <i>ştarvardeş thaj oxto, sarànda thaj oxto</i>

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE II

II. Vakăras, xramosaras... vakăripnasqe riga siklōvas!

2.1. Phen tu manqe, éhavorro!

- ✓ O vakăripen dujenθe
- ✓ Andar o folklōro le éhavorrenqo

2.2. Sar o sósoj mudardăs le ruves?

- ✓ So rimol o vakăripen?
- ✓ I reklàma
- ✓ E ideenqo plàno

2.3. Dadea, amarea!

- ✓ Le deś zorale mangimata le Devlesqe
- ✓ O substantivo: o gèndero, o fàlo, o gin

2.4. O ričhinorro Vini 3al k-o sósoj

- ✓ O artikulo
- ✓ O pronòmbro

2.5. O phuro Krăcùno

- ✓ O adžektivo
- ✓ Kaj beśel o adžektivo?

2.6. O zidàri

- ✓ O vèrbo: o gin, o zeno, o vaxt

2.7. Rekapitulàcia

2.8 Evaluàcia

2.1. Phen tu manqe, éhavorro!

1. Drabaren i poezia!

Phen tu manqe, éhavorro!

(kaθar o Lèksa Manus)

– Phen tu manqe, éhavorro,
Kon *zivel* and-vešorro?

– O ričhinorro bange pirrença,
O ruvorro bare dandença,
Thaj o tikno šošojorro,
And-o tato *poštínorro*.

– Tha' kon si *odoja* so xutel
An-pendexlin pes éhudel?

– I *lolanzi* othe xurăl,
Te perel voj éi daral.

– Tha' kon “*kuku – kuku*” phenel?

– Si o kùko, so e berša ginel,
Vov kamel šel berša te pheres
Thaj but, but phuro te zives!

– Kon si and-i phuv
Tal' kaštorro?

– E kiră. Von vazden
o kher *penqo*.

– Tha' kon, kadjal, žu- žu keren?
– E *birovlă*, avdîn kiden.

And-o veš si vi but aver,
Kon len prinžarel – si godăver!

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinžarde lava!

• <i>zivel</i> - zivisarel; trail, traisarel
(<i>trăiește</i>)	• <i>pendexlin</i> - o rukh kaj kerel pendexa
(<i>alun</i>)
• <i>anθ</i> - and-o; and-i; and-e (în)	• <i>lolanzi</i> - (i) pendexali; (i) pendexni
(<i>veverița</i>)
• <i>poštínorro</i> – postinorro
(<i>blăniță</i>)	• (e) <i>kiră</i> - (e) tiră (<i>furnici</i>)
• <i>odoja</i> – kodoja (<i>aceea</i>)	• <i>penqo</i> – lenqo (<i>al lor</i>)
• <i>an</i> – anθa (în)	• (e) <i>birovlă</i> - (e) beruja, (e) birlă (<i>albine</i>)

3. Ambolden i poezia gazikanes!

Spune-mi, copilașule!

Spune-mi, copilașule,
Cine trăiește în pădurice?	- Este cucul, care anii numără,
El vrea o sută de ani să împlinești
Și foarte, foarte bătrân să trăiești!
- Ursulețul cu picioarele strâmbe,
Lupușorul cu dinții mari,
Și iepurașul mic,
În blănița caldă.	- Cine este în pământ
Sub copăcel?
- Furnicile. Ele își ridică
propria casă.
- Da' cine este aceea ce sare
În alun se aruncă?	- Da' cine face așa „zu-zu”?
- Albinele, miere strâng.
- Veverița acolo sare,
Că o să cadă ea nu se teme!	În pădure sunt multe altele!
Cine le cunoaște – este inteligent!
- Da' cine spune „cucu-cucu”?	

(după Lèksa Manus)

4. Kon ziven and-o vešorro?
✚ And-o vešorro ziven: o ričhino, o ruv, o šošoj aj but aver zivutre.
5. Thaj and-i pendexlin kon xutel?
✚ And-i pendexlin xutel i lolanži.
6. Sar kerel o kùko, so ginel vov thaj so kamel vov amenqe?
✚ O kùko kerel „kuku-kuku”, vov ginel e berša thaj vov kamel amenqe but phure te zivas.
7. Kon sine telal o kaštorro?
✚ Telal o kaštorro si e kiră.
8. Kon keren avdin?
✚ E birovlă keren avdin.
9. And-o veš si panda vi aver zivutre, čiriklă, insekte? Save si?
✚ Kadala si: e kanzürka, e vešesqi buzni, i resutni, o sap, e vešesqo balo, i kakaràška thaj aver.

2.2. Sar o šošoj mudardăs le ruves?

1. Drabaren o tèksto!

Sar o šošoj mudardăs le ruves?

Sasas jekh baro veš thaj andre, lesŋe, živenas sarsave živutre: ćiriklă, šošoja, grasta, guruva, xera, resutnă, dîvio buzună, vešesqe bašne thaj but aver. Nakhenas von but lačhes, sar amala.

And-jekh dîves maškar e dîvesa, avilo an-kodova veš jekh baro ruv aj zoralo thaj kerdăs pes o thagar le vešesqe. Sarkone dîvesesŋe, trebulas te avel lesŋe jekh zoj jekhe familiaŋar thaj o ruv xalas les. Sig, savorre familie ruje ke o ruv xalăs lenqe ja jekhe phrales, ja jekhe phenă, ja e dades, ja e daja.

And-jekh dîves, jekh phuro šošoj mothovdăs le averenqe:

– Texăra, me ka mudarav le ruves. Te mukhen man te žav te xal man o ruv!

Savorre aver dikhle les poravde jakhença. *Dilisajlo akava!?*

Tha' vov gelo te sovel.

O dujto dîves, vov na gelo sig ka-o ruv. Ažukerdăs sa o baro dîves ži kana *rătilăs* thaj telărdăs ka-o ruv.

O ruv ažukerdăsas les o sasto dîves, bokhalo thaj *xolăme*:

– Sar?! Tu aves avdîves? Vi tikno san, vi ka-o *rătöpen* aves? Sar *ka ćajlövav* man?

– Ma kuš! - mothovdăs o šošoj. Žanavas so me sem tikno thaj *kodolesqe* avilăm panž amala. Tha', p-o drom, astardăs amen jekh aver ruv thaj xalăs me amalen. Thaj me našlem te mothovav tuqe.

So *xolisajlo* o ruv! *Vikindăs*:

– Sar? Jekh aver ruv? Kadaja phuv si mirri! Me sem o *xulaj*! Sar te avel aver ruv manŋe thaj te xal *mo* manro?

– Te manges – phendăs o šošoj – šaj te sikavav tuqe kaj si o ruv.

O šošoj ingerdăs le ruves ži k-i jekh purani *xaning* thaj phendăs lesqe:

– Dikh so *daralo* si o aver ruv! Garavdăs pes kadala *xarăŋe*.

O ruv *ćhivdăs* pesqo šero and-i xaning thaj, and-i *dud* e ćhonesqi, dikhel pesqe pesqo muj p-o pani. Sar vov žanelas ke si jekh aver ruv, o *biamal*, vov vikindăs xolăça. Andar i xaning *irisajlo* pesqo vak. O ruv xolisajlo vi maj but thaj ćhivdăs pes and-i xaning. Pelăs thaj *tasavdilo*.

Akana, palem, e vešesqe živutre živen but lačhes, sar amala.

(i adaptăcia thaj o amboldipen sas kerdine kaŋar o Marcel Courthiade)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

- **sarsave** - ververutne; bute éhandenθar, bute tipurenθar; (**felurite, diferite**)
- **zivut্রে** - zīgānie; animălură (**animale**)
- **dìvio** - veśesqo, na kherutno (**sălbatică**)
- **zoi** - tìpo; fālo, mòdo; éhand (**fel, tip**)
- **ruje** - runōnde, rovlārde pen (s-au plāns)
- **ja** - vaj; or (**sau, ori**)
- **dilisajlo** - dilisajlās; reslās dilo; kerdās pes dilo (**a înnebunit**)
- **akava** – kadava (**acesta**)
- **rātilās** - rātīli, kerdās pes rāt; mekhilās pes i rāt (**s-a înnoptat**)
- **sasto** - 1. întrègo; sa. 2. kaj/savo na-i nasvalo (**întreg, sănătos**)
- **xolāme** – xolāriko (**supărat**)
- **rātōpen** - kana rātōl, kana rātārel pes (**seara, pe înserate**)
- **éajlōvav** - avav éajlo (**mă satur**)
- **kodolesqe** - andar kodoja ke, andar kodova ke (**de aceea**)
- **xolisajlo** - avilo xolāme (**s-a supărat, înfuriat**)
- **vikindās** - vicindās, icindās; akhardās bare mujeça; éingardās (**a strigat, a țipat**)
- **xulaj** - o maj baro jekhe thanesqo, jekhe kheresqo th. a (**stăpân**)
- **mo** – mirro; murro, munro, mînro; morro (**al meu**)
- **xaning** - xaing; (o) punāri, bunāri (**fântână, puț**)
- **daralo** - darutno, daramno; traśalo (**fricos, temător**)
- **xarāθe** - and-i xar (**în vale**)
- **čhivdās** - tho(v)dās andre (s-a pus)
- **pesqo** – lesqo (**al său**)
 - **dud** - (o) dud; (i) odud (**lumina**)
- **(o) biamal** - (o) duśmāno (**dușman**)
- **irisajlo** - irinisardās pes; amboldās pes (**s-a întors**)
- **vak** - kodo so śunel pes, kana varekon vakārel, (o) glāso; (o) krīlo; (o) sèsi (**glas**)
- **tasavdilo** - tasavdilās, tasavdās pes (**s-a înecat**)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Cum l-a omorât iepurele pe lup?

Era odată o pădure mare și, înăuntrul ei, trăiau diferite animale: păsări, iepuri, cai, boi, măgari, vulpi, căprioare, cocoși sălbatici și multe altele. Ei își petreceau timpul împreună, ca buni prieteni.

Într-una din zile, a venit în pădurea aceea un lup mare și puternic, și s-a făcut împăratul pădurii. În fiecare zi, trebuia să vină la el, o persoană dintr-o familie și lupul îl mânca. Repede, toate familiile plângeau că lupul le mânca fie pe un frate, fie pe o soră, ori pe tatăl, ori pe mama.

Într-o zi, un iepure bătrân, le spuse altora:

- Dimineața, eu îl voi omori pe lup. Lăsați-mă să merg să mă mânânce lupul!

Toți îl priveau cu ochii cășcați. A înnebunit, acesta!?

Și el s-a dus la culcare.

A doua zi, el nu a mers repede la lup. A așteptat cât e ziua de mare, până s-a înserat și a plecat la lup.

Lupul l-a așteptat toată ziua, înfometat și supărat:

- Cum!? Tu vii astăzi? Ești și mic, și vii pe înserate? Cum mă voi sătura?

- Nu înjura!— a spus iepurele. Știam că sunt mic și de aceea am venit cinci prieteni. Numai că, pe drum, ne-a prins un alt lup, și mi-a mâncat prietenii. Și eu am fugit să îți spun.

Ce s-a mai supărat lupul! Țipa:

- Cum? Un alt lup? Acest teritoriu este al meu! Eu sunt stăpânul! Cum să vină un alt lup la mine să-mi mânânce pâinea?

- Dacă dorești - a spus iepurele - pot să-ți arăt unde este lupul.

Iepurele l-a dus pe lup până la o fântână veche și i-a spus:

- Uite, ce fricos este celălalt lup! S-a ascuns în această vale.

Lupul și-a băgat capul în fântână, și la lumina lunii, își vede fața în apă. Cum el știa că este un alt lup, dușmanul, el urla de nervi. Din fântână s-a auzit ecoul glasului său. Lupul s-a enervat și mai tare și s-a aruncat în fântână. A căzut și s-a înecat.

Acum, din nou, animalele din pădure trăiesc în liniște, ca prietenii.

(traducere și adaptare realizate de Marcel Courthiade)

4. Save zivutre zivenas and-o veś?
✚ And-o veś zivenas sarsave zivutre: <i>ćiriklă, śośoja, grasta, guruva, xera, resutnă, dīvio buzună, veśesqe baśne thaj but aver.</i>
5. Kon kerdās pes o thagar e veśesqo?
✚ O ruv kerdās pes thagar e veśesqo.
6. Kas vov xalas anda svāko dīves?
✚ And-o svāko dīves o ruv xalas jekhe zenes e familiaθar: <i>jekhe phrales, jekhe phenă, e dades, e daja.</i>
7. So phendās, and-jekh dīves, o phuro śośoj?
✚ And-jekh dīves, o śośoj phendās ke texara mudarela le ruves.
8. So vov kerdās and-o dujto dīves?
✚ And-o dujto dīves aźukerdās sa o baro dīves thaj, <i>răte, telărdās k-o ruv.</i>
9. So kerelas o ruv and-o kodova dīves?
✚ O ruv aźukerdāsas o sasto dīves te avel varekon lesθe te xal les.
10. So phendās o ruv le phure śośojesqe kana areslās ratăθe lesθe?
✚ O ruv phendās e phure śośojesqe ke sosθar avilo nūmaj vov lesθe.
11. So phendās o phuro śośoj ke sas p-o drom?
✚ O phuro śośoj phendās le ruvesqe so, <i>p-o drom, arakhadilās avere ruveça, savo xalās lesqe amalen.</i>
12. Sar xutilo o ruv, kana śundās so phendās lesqe o śośoj?
✚ O ruv sas xolăme kana śundās so si vi aver ruv, thaj phendās ke vov si o xulaj p-i kadaja phuv.
13. Sar xoxavdās o śośoj le ruves?
✚ O śośoj ingerdās le ruves zi k-jekh purani xaning te sikavel lesqe kaj si o kolaver ruv.
14. Sar mulo o ruv?
✚ O ruv xutilās and-i xaning palal o kolaver ruv thaj tasajlo and-o pani.
15. Sar ziven akana e veśesqe zivutre?
✚ Akana, e veśesqe zivutre ziven but lačhes sar amala.

2.3. Dadea, amarea!

1. Drabaren o devlikano mangipen!

Dadea, amarea!

Dadea, amarea!
Savo san and-e *devela*,
Te *ovel sumnal* Tiro anav,
Te avel Tiro *thagaripen*,
Te kerel pes Tiro kamipen,
Sar an-devela, kadja vi p-i phuv,
Amaro *svakodivesutno* manro
De les amenqe avdīves
Thaj khos amenqe amare bezexa
Sar vi ame khosas le amare *bezexalenqe*
Thaj ma *ingār* amen and-o zumavipen
Thaj *xastra* amen *le nasulesθar*. Amin.

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>(o) devel</i> , <i>(e) devela</i> - (o) cēros, (e) cērură (cer , ceruri)	• <i>bezexalenqe</i> - kodolenqe, save kerde bezex (greșiților, păcătoșilor)
• <i>sumnal</i> - somnal; svūnto (sfânt)	• <i>ingār</i> - inger!; phirav! (du!)
• <i>thagaripen</i> - thagarimos; împărăcia (împărăție)	• <i>xastra</i> - skāpisar!, izbāvisar!, žutisar! (scapă, izbăvește)
• <i>svakodivesutno</i> - andar svāko dīves (zilnic , de fiecare zi)	• <i>le nasulesθar</i> - kaθar jekh nasul zeno; kodolesθar, savo kerel nasulimata (de rău)

3. Ambolden o devlikano mangipen gazikanes!

Tatăl nostru!

Tatăl nostru!
Care ești în ceruri,
Sfintească-se numele Tău,
Să vină împărăția Ta,
Să se facă voia Ta,
Precum este în ceruri, așa și pe pământ,
Pâinea noastră cea de toate zilele
Dă-ne-o nouă astăzi
Și ne iartă/șterge păcatele noastre
Precum și noi iertăm greșităților noștri
Și nu ne duce pe noi în ispită
Ci ne izbăvește de cel rău. Amin.

5. Tume prinžaren jekh aver kasavo mangipen! Savo? Vakăren les!

+ Va, prinžaras vi o mangipen: „Lavno, mirro lavnorro!” And-o kadava mangipen ël
chavorre mangel kaθar penqo lavno/ angelorro te avel lença sa i vrăma, te siklărel len
te keren lačhipen, te barărel len, te del lenqe zor.

6. O Baro Devel del amen vast kana ame mangas Lesθar vareso?

+ Va, o Del vazdel amenqe and-o svăko căso, and-o svăko dės. N-aști te keras khanć bi
Lesqo. Ame trebal te rugisaras amen sas o vaxt le Devlesqe.

7. Tume zan ka-i khangeri?

+ Va, amen zas k-i khangeri thaj naisaras le Devlesqe ke del amenqe sastipen, godi, zor vi
lošalimata!

8. Ginaven thaj siklōven le deś zorale mangimata le Devlesqe!

9. Sar tume xatăren len?

+ Le deś mangimata le Devlesqe sikaven savi si amari relăcia le Devleça.
+ Sikaven amenqe savo si o lacho drom karing o Del thaj te traisaras and-o căcîpen!

2.4. O ričhinorro Vini zal k-o šošoj

1. Drabaren o tèksto!

O ričhinorro Vini zal k-o šošoj

(palal o le A.A. Milnesqo)

O ričhinorro Vini phirelas lošalo, dikhindoj so keren e aver. Resel and-jekh than po cíkalo, kaj sasas jekh xiv. Vov phendās pesθe: „Aha, me na zanav khanć! Dikh, i xiv si šošoj, o šošoj si amal, thaj amal si xabe...” Thaj čhivdās pesqo šero and-i xiv aj akhardās:

– Si varekon khere?

Šundās vareso sar „frrr-fr” andral, e xivāθar, thaj palem...áchipen.

– Me phendem kadja: „Si varekon khere?” – akhardās palem o Vini zorale vakeça.

– Na-i *khonik* – šundās pes jekh vak. Thaj palem: „Nana-i trebutnes te vakāres odobor zorale vakeça! Šundem but šukar vi anglutni var!”

– Sar *akaja*? Na-i *nikon* andre?

– Na-i!

O richinorro Vini inkaldās *po* šero andar i xiv thaj dias pesqe *cira* godi:

– Trebal te ovel varekon andre, ke varekon phendās „na-i khonik!”!

Thaj čhivdās palem po šero and-i xiv thaj phendās:

– O, *morre* šošojana! Na san tu?

– Na, *morre* - phendās o šošoj – kadaja var avere vakeça.

– Tha’ *nana-i* o vak le šošojesqo?

– Na patāv – phendās o šošoj. Na trebal te ovel...

– Oh! – phendās o Vini.

Palem, o Vini *inkaldā* po šero, dias pesqe godi thaj čhivdās les palem, pučhindoj:

– D-ašti te mothoves manqe kaj si o šošoj?

– Gelo te dikhel pe amales, le ričhinorres, savo si but lačo amal lesqo.

– Tha’ me sem kodova! – vakārdās o Vini, poravindoj pe jakha...

– Savo „me”?

– O ričhinorro Vini!

– Čaćes? – pučhlās o šošoj thaj poravdās vi vov pe jakha.

– Čaćes, čaćes, *morre*!

– Atunci, av andre! – phendās o šošoj...

(o amboldipen and-i rromani čhib sas kerdo kaθar o Marcel Courthiade)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• khonik – nikon (nimeni)	• cîra – zàla(ga), xancî, cîma (puțin)
• akaja – kadaja (aceasta)	• morre – mirre (ai mei, ale mele)
• nikon – khonik (nimeni)	• nana-i – na-i (nu este, nu îi)
• po – pesqo (al său)	• inkaldă – inkalavdă, ankalavdă(s), ankaldă(s) (a scos)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Ursulețul Vini merge la iepure

(după Alan Alexander Milne)

Ursulețul Vini umbla fericit, uitându-se ce fac alții. Ajunge într-un loc noroios, unde era o groapă. El și-a zis: „Aha, eu nu știu nimic! Uite, groapa este iepure, iepurele este prieten, și prietenul este mâncare...”. Și și-a băgat capul în groapă și a strigat:

- Este cineva acasă?

A auzit ceva ca „frr-frr” dinăuntru, din gaură, și apoi... tăcere.

- Eu am spus așa: „E cineva acasă?” - a strigat din nou Vini cu glas puternic.

- Nu e nimeni - s-a auzit o voce. Și apoi: „Nu trebuie să strigi așa de tare! Am auzit foarte bine și prima dată!”

- Cum așa? Nu e nimeni înăuntru?

- Nu-i!

Ursulețul Vini și-a scos capul din groapă și s-a gândit puțin:

- Trebuie să fie cineva înăuntru, că cineva a spus „nu-i nimeni!”.

Și și-a băgat iar capul în groapă și a zis:

- O, măi iepure! Nu ești tu?

-Nu, măi - a zis iepurele - de data aceasta cu alt glas.

- Dar nu e glasul iepurelui?

- Nu cred - a zis iepurele. Nu trebuie să fie...

- Oh! - a zis Vini.

Iarași, Vini și-a scos capul, s-a gândit și l-a băgat din nou, întrebând:

- Îmi poți spune unde este iepurele?

- S-a dus să-și vadă prietenul, pe ursuleț, care îi este foarte bun prieten.

- Dar eu sunt acela! - a spus Vini, holbându-și ochii...
- Care „eu”?
- Ursulețul Vini!
- Adevărat? - a întrebat iepurele și și-a holbat și el ochii.
- Adevărat, adevărat, mă’!
- Atunci, vino înăuntru! A zis iepurele...

(traducerea în limba rromani realizată de Marcel Courthiade)

4. Kaj reslo o ričhinorro Vini?
 <i>O ričhinorro Vini reslās and-jekh čikalo than kaj sasas jekh xiv.</i>
5. So phendās o ričhinorro Vini kana čhovdās pesqo šero and-i xiv?
 <i>O ričhinorro Vini pučhlās kana si varekon khere?</i>
6. So šundās pes andral?
 <i>Andral šundās pes vareso sar: „frr-frr!”.</i>
7. Phenen sar von dine duma?
 <i>O ričhinorro dās duma zolares, haj o šošoj phendās lesqe ke na-i trebutnes te vakārel zorale vakeça.</i>
8. Prinzarde pen von palal o pučhipen: n-ašti te mothoves manqe kaj si o šošoj?
 <i>Jekhito dàta na prinzarde pen, zi kana o šošoj pučhlās les „savo me?”.</i>
9. Sar akhardās o ričhinorro Vini le šošojes?
 <i>O ričhinorro Vini akhardās le šošojes kadā: „Morre šošojana!”!</i>
10. Sosθar von phiravde pen kadja? Sasas len dar/ traś?
 <i>O šošoj phiravdās pes kadja, ke sas lesqe dar. Vov na zanglās anglutnes kon akharel les.</i>

2.5. O phuro Krăcùno

1. Drabaren i kolìnda!

O phuro Krăcùno

(palal o Kostikă Băcălan)

O Krăcùno, o phuro,
Kaj *vestil* le Kristoso'
Te-ël amenqe barvalo:
Urdenenqa,
Bute grastenqa,
Benzinaqa
Thaj molăqa.
P-i sinia lačhimata,
Le cîgnenqe – guglimata.
Te-ël amenqe *mangro* guglo
Thaj *paj gesesqo* užo!
Gi lacho ka' să-l rroma,
Le ternenqe ka-*i škoàla*,
Lil, godi aj xaraimos len',
le čhaven', te das but ame!
Sastimaqa! Pràznikură baxtale!

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• vestil – nevărel, anel nevimata
(vestește, anunță)	• (o) gi – (o) di, (o) odî, (o) vodi (sufletul,
inima)
• mangro – marro, manro, madro
(pâine)	• škoàla – škòla (școala)
• (o) paj – (o) pani (apă)	• sastimaqa – sastipnaqa (cu sănătate)
• gesesqo – dësesqo (de zi cu zi,
zilnic)	• pràznikură – baredivesa (sărbători,
praznice)
	• mangro guglo - cozonac

3. Ambolden i kolinda gazikanes!

Crăciunul cel bătrân

(după Costică Bățălan)

Crăciunul cel bătrân,
Care ni-L vestește pe Isus
Să ne fie bogat:
Cu căruțe,
Cu mulți cai,
Cu benzină,
Și cu vin.
Pe masă bunătați,
Copiilor dulciuri.
Să ne aducă cozonac
Și apa de fiecare zi curată!
Suflet bun tuturor rromilor,
Tinerilor la școală să le aducă,
Carte, minte și deșteptăciune,
Copiilor să le oferim noi multe!
Sănătate! Sărbători fericite!

4. Tume zanen vi aver kolinde?

+ Va, amen zanas vi aver kolinde save siklilăm len khere, k-i škòla thaj k-i khangeri: „K-o Betleèmo tele”, „Adēs biandilo o Xristòs”, „O Phuro parne balența”, „Thaj so šukar nevipen”

5 Vakăren / gilaben e kolinde siklile aberś!

+ Amen sikilăm aver kolinde palal o internèto save si gilabavde kajθar i Rodika Tùdor vi andar o lil savo sas ankalavdo kajθar o Kristiàn Pădure.

6. Anglal o Krăcùno, p-o 6 decèmbro, si o barodives le Svuntone Nikolaesqo. So zanen tume palal o Svùnto Nikolàe?

+ Svùnto Nikolàe si azukărdo ratăqo, and-o panz decèmbra, kana anel le čhavorrenqe thaj le chajorrănqe, save sas godăver, but gudlimata thaj khelnorre.

+ E čhavorrenqe save na sas godăver, o Svùnto Nikolàe anel lenqe jekh rovlörri.

2.6. O zidàri

1. Drabaren o tèksto!

O zidàri

palal i rumunikani balàda „O Mājstori Manuile”

Sasas jekhvar jekh manuś. Vov baro *mājstori* sasas, aj sasas les biś thaj trin butărne. Dias pes godi te kerel jekh khangeri. Line von te vazden i khangeri. *Dīvesesθe* so vazdenas rāte perelas. Kadja, von *xale kīno* duj-trin berśa thaj n-aśti te vazden i khangeri. Savorre sasas xolāme.

Jekhware, den pen te soven thaj dikhle suno, le savorre biś thaj trin zene, ke si te zan paśal o gav, kaj thavdel i len, kaj arakhena jekhă éoxană – drabarnă thaj te pučhen laθar so te keren, sar te vazden i khangeri. Voj phendās lenqe:

– Si *te thoven* and-o *barang* jekhe manuśes! Savi e butārnesqi zuvli maj anglal anela xaben, kodola *te ziduīn* la!

O mājstori o maj baro *brigisajlo* k-e lesqi zuvli sa vrāma avelas xamaça maj anglal le savorrenθar thaj rugisajlo ka-o Devel te tradel and-e laqo drom jekhe ruves te *daravel* la zuvlă aj te *del mujal* o xaben.

Avili pesqi zuvli, o ruv daravdās la, thaj voj dias mujal o xaben. *Boldās pes* palpale, ke xaben maj sasas la khere, lias o xaben thaj palem avili. O ruv palem daravel la, palem del pes mujal o xaben, palem...Trinvar andās xaben i zuvli, tha’ vi akana voj aresli maj anglal. Atūnc laqo murś n-as les so te kerel thaj *čhutās* la and-o barang thaj phendās le majstorurenqe te anen lesqe sig *kārāmīde* te učaren la. Ziduisardās la zi k-o paś le punrenqo, thaj voj sa asalas, andar kodoja ke voj patālas so pesqo murś kerelas pherasa laça.

Kana ziduisardās la zi k-o kolin, voj phendās lesqe:

– Mirre murśea! So sas tuqe maj kuć tu učardān!

Vov *áchilo moça*, éi dās la anglal, thaj phendās zorales pesqe majstorurenqe:

– Anen sig - sig xurdo barr, anen kiśaj!

Kana areslās zi ka-i *korr*, voj dias armană i khangeri thaj phendās:

– Kana avela *agordini* i khangeri, nić jekh raśaj te n-aśti te inkerel devlikani *slūžba* and-i khangeri! Nūmaj e bale te phiren thaj te xanruven pen k-e baranga le khangerăqe!

Kadja vi sas. Nikon n-ațisardăs te inkerel devlikani slùžba, kana line *te služin* e rašaja von ačhile lale.

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• màjstori – butzanglo butărno (<i>maestru, meșter</i>)	• boldăs pes – amboldăs pes; (voj) irisajl; (voj) avili palem (<i>s-a întors</i>)
• dīvesesθe – dīvese, dēse (<i>ziua</i>)	• čhutăs la – tho(v)dăs la (<i>a pus-o, a băgat-o</i>)
• xale kīno – kinuisarde pen; but zumavde bi rezultatosqo (<i>s-au chinuit</i>)	• kārāmide – phuvăqe kotora, la formaça jekhe paralelipidosqi, save sine lole, andar o pekimos lenqo and-i jag thaj saveņa keren pen e baranga le kheresqe (<i>cărămizi</i>)
• jekhvare – jekhevarăθe (<i>odată</i>)	• ačhilo moça – či maj vakărdăs khanć, ačhilo lalo (<i>a rămas cu gura închisă, a tăcut</i>)
• (te) thoven – (te) thon (<i>să pună, să bage</i>)	• korr – (i) men (<i>gâtul</i>)
• (o) barang – (o) zīdo (<i>zidul</i>)	• agordini – diniagor, gătome; gătisardi (<i>terminată, finalizată</i>)
• te ziduīn – (te) vazden, te keren zīdo/ barang (<i>să zidească</i>)	• slùžba – i devlikani slùžba, e khangerăqi mīsa (<i>slujbă</i>)
• brigisajlo – avilo xolăriko/ xolăme; xolisajlo (<i>s-a supărat</i>)	• (te) služin – (te) inkeren i devlikani slùžba (<i>să slujească</i>)
• te daravel – trašavel (varekas) (<i>să sperie</i>)	
• del mujal – peravel (<i>să răstoarne</i>)	

3. Ambolden o tēksto gazikanes!

Zidarul

după balada populară românească „Meșterul Manole”

Era odată un om. El era meșter mare, care avea douăzeci și trei de muncitori. El s-a gândit să construiască o biserică. Ei s-au apucat să zidescă biserica. Ce zideau ziua, seara cădea. Așa s-au chinuit ei doi-trei ani și nu au putut să construiască biserica. Toți erau necăjiți.

O dată, s-au pus la culcare și au visat, toți cei douăzeci și trei de inși, că trebuie să meargă lângă sat, unde curge apa, unde vor întâlni o ghicitoare, și să întrebe de ea ce să facă, cum să zidească biserica. Ea le-a zis:

- Trebuie să puneți în zid un om! Soția muncitorului care va aduce mâncare mai întâi, pe aceea s-o zidiți!

Meșterul cel mare, s-a întristat, deoarece soția sa tot timpul venea cu mâncare înaintea celorlalte și s-a rugat lui Dumnezeu, să trimită în drumul ei, un lup să o sperie pe femeie și să răstoarne mâncarea.

A venit soția sa, lupul a speriat-o, și ea a răsturnat mâncarea. S-a întors, căci mai avea mâncare acasă, a luat mâncarea și a venit din nou. Lupul iarăși a speriat-o, din nou a răsturnat mâncarea, iarăși... De trei ori a adus mâncare femeia, dar și de această dată ea a ajuns prima. Atunci, bărbatul ei nu a avut ce să facă și a pus-o în zid și a zis meșterilor să îi aducă repede cărămizi să o acopere. A zidit-o până la mijocul picioarelor, și ea tot râdea, deoarece credea că bărbatul ei glumea cu ea.

Când a zidit-o până la piept, ea a zis:

- Bărbatul meu! Ce ți-a fost ție mai drag ai acoperit!

El a tăcut, nu i-a răspuns, și a strigat către meșteri:

- Aduceți repede-repede piatră mărunță, aduceți nisip!

Când i-a ajuns până la gât, ea a blestemat biserica și a zis:

- Când va fi terminată biserica, niciun preot să nu poată să țină nicio slujbă în biserică!

Numai porcii să umble și să se scarpine de zidurile bisericii!

Așa a și fost. Nimeni nu a putut să țină slujbă, când au început să slujescă, preoții au amuțit.

4. Kazom butărne sas le majstoros le Manuiles?

✚ *Le majstoros le Manuiles sas les biș thaj trin butărne.*

5. So kamlăs vov thaj pesqe butărne te vazden?

✚ *Vov thaj pesqe butărne kamle te vazden jekh kangeri.*

6. Sar zalas o vazdipen la khangerăqo?

✚ *O vazdipen la khangerqo zalas phares, von xale baro kîno duj trin berša. So vazdenas dësesθe, râte perelas.*

7. So dikhle suno le savorre butărne?

✚ *Le savorre butărne dikhle and-o suno k-e si te zan pašal o gav, kaj thavdel i len, kaj arakena jekhe ćoxană.*

8. Kon thaj so phendăs lenqe te keren?

✚ *I ćoxani phendăs lenqe te thon and-o barang/ zîdo jekhe manușes, e jekhtone zuvlă savi avel xabeneça k-e butărne.*

9. Sosθar daralas / traśalas o baro mājstoro?
✚ <i>O baro mājstoro daralas k-e lesqi zuvli avelas xamaça maj sigo sar kolaver zuvlă.</i>
10. Phenen i sasti paramiçi sar sas, p-o drom, kana zumavdăs te avel lenθe i zuvli le Manuilesqo?
✚ <i>Trinvar kamlăs te ingerel lenqe xaben thaj trinvar arakhlăs pes le ruveça, haj daraθar, voj dias mujal/ čhordăs o xaben.</i>
11. O baro mājstoro čhutăs la and-o barang/ zido?
✚ <i>Va, o baro mājstoro čhutăs pesqe zuvlă and-o barang.</i>
12. Vakären palal o momènto kana voj sasas and-o barang / zido?
✚ <i>Kana voj sas ziduisardi zi k-o punre voj patălas ke laqo murś kerel laća pherasa.</i>
✚ <i>Kana ziduisardăs la zi k-o kolin voj phendă pesqe rromesqe ke vov ziduisardăs so sas lesqe maj kuć.</i>
✚ <i>Kana reslăs k-i korr voj dias armană i khangeri.</i>
13. Kana o Manuilă reslăs zi ka-i korr e zuvlăqo, sar voj dias armană i khangeri?
✚ <i>Voj dias armană i khangeri kaj, kana avela agordini, nić jekh raśaj te n-asti te inkerel devlikani slůzba and-i khangeri.</i>
14. So tume patăn: savo avelas o mesăžo kadala paramičiaqo?
✚ <i>O mesăžo kadala paramičiaqo si ke butvar, and-o amaro zivipen, kaj te aresas k-o baxtagor si te keras sakrificivo.</i>
✚ <i>Kana keras e bută vaś o Devel, trebal te nakhas e pharipnasθar, vi kana mukhas rigaθe e bută vaj e zene save kamas len.</i>
15. Śunde palal kadaja paramiçi vi k-i rumunikani literatūra?
✚ <i>Va, amen siklilăm vi k-i rumunikani literatūra palal kadaja paramiçi.</i>

2.7. Rekapitulàcia

1. Xramosaren po trin zivdisarde muršikane thaj trin bizivdisarde zuvlikane substantivură:

ŽIVDISARDE muršikane substantivură	BIŽIVDISARDE zuvlikane substantivură
	
	
	

2. Keren o butipen e avutne substantivurenqo:

o substantivo k-o JEKHIPEN	o substantivo k-o BUTIPEN
 gono	
 pani	
 daj	
 rromni	

3. Thon and-o telutno tabèlo e lače fòrme vaš o zenutno pronòmbro:

pučhipen	jekhipen				butipen		
	I-to	II-to	III-to m.l.	III-to 3.l.	I-to	II-to	III-to
Kon?							
Kas?							
Kasqo?							

4. Thon pašal e avutne substantivură o artikulo „o” vaj „i”!

✚ (...) phral	✚ (...) bori
✚ (...) lil	✚ (...) baj
✚ (...) devel	✚ (...) bašno
✚ (...) papin	✚ (...) bakri.

5. Drabaren e avutne propozicie. Činen jekhe liniaça e adžektivură save na phanden pen lačhes e substantivurença!

✚ Tiro gad si nevi / nevo vi kuć.
✚ Amari škòla si tikni / tikno vi šukar.
✚ Lenqe phenă si terne / terno vi godăver.
✚ Tumare bala si kale / kali vi lùnzi.

6. Thon o vërbo „phenel” ka-o akanutno, avutno thaj ka-o nakhlo vaxt!

o zeno	o akanutno vaxt	o avutno vaxt	o nakhlo vaxt
me	phenav	phenava	phendem/ phendǫm
tu			
vov/ voj			
ame			
tume			
von			

2.7. Rekapitulàcia

1. Xramosaren po trin zivdisarde muršikane thaj trin biživdisarde zuvlikane substantivură:

ŽIVDISARDE muršikane substantivură	BIŽIVDISARDE zuvlikane substantivură
o dad	i baj
o phuro	i Bìblia
o rašaj	i škòla

2. Keren o butipen e avutne substantivurenqo:

o substantivo k-o JEKHIPEN	o substantivo k-o BUTIPEN
gono	gone
pani	pană
daj	daja
rromni	rromnă

3. Thon and-o telutno tabèlo e lače fòrme vaś o zenutno pronòmbro:

pučhipen	jekhipen				butipen		
	I-to	II-to	III-to m.l.	III-to 3.l.	I-to	II-to	III-to
Kon?	me	tu	vov	voj	ame	tume	von
Kas?	man	tut	les	la	amen	tumen	len
Kasqo?	mirro	tiro	lesqo	laqo	amaro	tumaro	lenqo

4. Thon pašal e avutne substantivură o artikulo „o” vaj „i”!

(o) phral	(i) bori
(o) lil	(i) baj
(o) devel	(o) bašno
(i) papin	(i) bakri.

5. Drabaren e avutne propoziție. Činen jekhe liniața e adžektivură save na phanden pen lačhes e substantivurența!

Tiro gad si <u>nevi</u> / nevo vi kuć.
Amari škòla si tikni / <u>tikno</u> vi šukar.
Lenqe phenă si terne / <u>terno</u> vi godăver.
Tumare bala si kale / <u>kali</u> vi lùnzi.

6. Thon o vërbo „phenel” ka-o akanutno, avutno thaj ka-o nakhlo vaxt!

o zeno	o akanutno vaxt	o avutno vaxt	o nakhlo vaxt
me	<i>phenav</i>	<i>phenava</i>	<i>phendem/ phendöm</i>
tu	<i>phenes</i>	<i>phenesa</i>	<i>phendăn</i>
vov/ voj	<i>phenel</i>	<i>phenela</i>	<i>phendăs</i>
ame	<i>phenas</i>	<i>phenasa</i>	<i>phendăm</i>
tume	<i>phenen</i>	<i>phenena</i>	<i>phenden</i>
von	<i>phenen</i>	<i>phenena</i>	<i>phenden</i>

2.8. Evaluăcia

1. Xramosaren trin muršikane thaj trin zuvlikane substantivură:

BIȚIVDISARDE muršikane substantivură	ȚIVDISARDE zuvlikane substantivură
	
	
	

2. Keren o butipen e avutne substantivurenqo:

o substantivo k-o JEKHIPEN	o substantivo k-o BUTIPEN
	
	
	
	

3. Thon and-o telutno tabêlo e lache fôrme vaš o zenutno pronòmbro:

O jekhipen				O Butipen		
I	II	III		I	II	III

4. Thon pašal e avutne substantivură o artikulo „o” vaj „i”!

✚ (.....) dad	✚ (.....) phen
✚ (.....) daj	✚ (.....) bibi
✚ (.....) Del	✚ (.....) bar
✚ (.....) dudum	✚ (.....) barr.

5. Drabaren e avutne propoziție. Činen jekhe liniața e adzektivură save na phanden pen lačhes e substantivurenča!

✚ Mirro phral si tikno/ tikni - thaj godăver.
✚ Amare bale daja si lači / lače .
✚ Lenqi phen si užo/uži thaj šukar.
✚ Tumare phrala si šukar vi uće / uči .

6. Thon o verbo „anel” ka-o akanutno, avutno thaj ka-o nakhlo vaxt!

o ženo	o akanutno vaxt	o avutno vaxt	o nakhlo vaxt
me	<i>anav</i>	<i>anava</i>	<i>andem/andöm</i>
tu			
vov/voj			
ame			
tume			
von			

2.8. Evaluàcia

1. Xramosaren trin muršíkane thaj trin zuvlikane substantivură:

BIȚIVDISARDE muršíkane substantivură	ȚIVDISARDE zuvlikane substantivură
+ drom	+ čhaj
+ gono	+ phen
+ gav	+ rakli

2. Keren o butipen e avutne substantivurenqo:

o substantivo k-o JEKHIPEN	o substantivo k-o BUTIPEN
+ phra l	+ phra la
+ da j	+ da ja
+ bo ri	+ bo ră
+ rak lo	+ rak le

3. Thon and-o telutno tabèlo e lache fòrme vaś o zenutno pronòmbro:

o jekhipen				o butipen		
I	II	III		I	II	III
<i>me</i>	<i>tu</i>	<i>vov</i>	<i>voj</i>	<i>ame</i>	<i>tume</i>	<i>von</i>

4. Thon pašal e avutne substantivură o artikulo „o” vaj „i”!

✚ (o) dad	✚ (i) phen
✚ (i) daj	✚ (i) bibi
✚ (o) Del	✚ (i) bar
✚ (o) dudum	✚ (o) barr.

5. Drabaren e avutne propoziție. Činen jekhe liniața e adzektivură save na phanden pen lačhes e substantivurenča!

✚ Mirro phral si tikno/ <u>tikni</u> thaj godăver.
✚ Amare bale daja si lačhi / lačhe .
✚ Lenqi phen si užo/ <u>uži</u> thaj šukar.
✚ Tumare phrala si šukar vi uče / <u>uči</u> .

6. Thon o verbo „anel” ka-o akanutno, avutno thaj ka-o nakhlo vaxt!

o ženo	o akanutno vaxt	o avutno vaxt	o nakhlo vaxt
me	<i>anav</i>	<i>anava</i>	<i>andem/andöm</i>
tu	<i>anes</i>	<i>anesa</i>	<i>andăn</i>
vov/voj	<i>anel</i>	<i>anela</i>	<i>andăs</i>
ame	<i>anas</i>	<i>anasa</i>	<i>andăm</i>
tume	<i>anen</i>	<i>anena</i>	<i>anden</i>
von	<i>anen</i>	<i>anena</i>	<i>anden</i>

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE III

III. Vakăras, xramosaras... propoziciaqe riga siklōvas!

3.1. I kakarāška thaj o kalo sap

- ✓ I propozìcia. I sadi propozìcia
- ✓ O narativo tèksto

3.2. O berś, e čhona, o kurko, e dīvesa

- ✓ I buxli propozìcia
- ✓ O mujutno mothovipen palal varesave śunde tèkstură

3.3. Jekh godăver rromni

- ✓ O subijèkto
- ✓ O literàro personàžo

3.4. So kerel o lav?

- ✓ O predikàto
- ✓ Sar phanden pen o subijèkto thaj o predikàko?

3.5. Savo si o drom amare čhibăqo?

- ✓ O atribùto

3.6. Kajsan

- ✓ O komplemento
- ✓ E rolosqo khelipen

3.7. Rekapitulàcia

3.8. Evaluàcia

3.1. I kakaràška thaj o kalo sap

1. Drabaren o tèksto!

I kakaràška thaj o kalo sap

Sasas jekh baro *rukh*, jekhe themesøe. Opre beșelas jekh daj *kakaràška*, kaj tatàrelas *pesqe* anre. Kana *biandile* e *èhavră*, avilo o kalo sap thaj xală len. Kadja, jekhvar, dujvar, trinvar... I kakaràška, rovindo, geli an-jekh aver *rukh*. O kalo sap palal laøe. Sar žalas voj jekhe neve rukhesøe, o kalo sap arakhelas la thaj xalas laqe *èhavrën*.

And-jekh *dïves*, i kakaràška *maladili* la resutnăça. *I resutni* sasas *amalni* laça thaj *biamalni* le sapeça. Voj phendăș laqe:

– *Sosøar* na mudares le sapes?

I kakaràška *dias la' anglal*:

– Sar te mudarav les? Vov si but *vișalo* aj zoralo!

I resutni dias la' godi aj phendăș:

– Ža ka-i *derăv*, kothe avela, *svăko* *dïves*, o raklo le thagaresqo te *najol*. Vov *mukhel* pesqe gada pašal jekh *lavorro* thaj lesqe manuša *azukeren* les *othe* ka-i *uçalin*. Vov mukhela kothe vi pesqi angrusti. *Texarinăøe*, tu ka çores lesøar kodoja angrusti aj ingeresa la ka-o than le kale sapesqo.

Kadja kerdăș i kakaràška. Kana najilo e thagaresqo raklo, voj çordăș i bari lesqi angrusti thaj sig – sig *xurăndili* te ingerel la k-o than kaj beșelas o kalo sap. Uștile *savorre* manuša le thagaresqe thaj *prastandile* palal laøe. Line barra, line kašta, ama *n-aștisarde* te *resen* la.

Kana i kakaràška resli k-o *rukh*, kaj, tele, sasas i xiv le sapesqi, èhudăș i angrustik andre. E manuša dikhle la, *tha'* kana *zumavde* te lien i angrusti, șunde i șol le sapesqi: „șiiii!”. *Inkaldăș* o sap pesqo șero thaj lias te mudarel le manușen, *tha'* von – kaštença, barrença – kerde les sar jekh *mulikani* porr, mudarde les! Palal, line i angrustik thaj gele-øar.

Kadja, i kakaràška *d-aștisardăș* te barărel *pe èhavrën* bi te maj avel la traș.

(i adaptăcia thaj o amboldipen sas kerde kaøar o Marcel Courthiade)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• te najol – nanøl (să se scaldă)	• lavorro – jekh tikni koliba; kașutno kherorro; barăka (baracă)
• rukh – (o) kașt; (i) ambrin (copac)	• azukeren – žukeren, użaren (așteaptă)
• kakaràška – kocofăna (coțofană)	• othe – kothe (acolo)
• pesqe – (<i>kathe</i>) laqe (ženutne, na avrăqe!) (ale sale)	• uçalin – o than kaj perel i uçal (umbrar)
• biandile – kerde pen; arakhandile (au)	

ieșit din ou) • <i>e čhavră</i> – e pùjură; e čiriklöră (puii) • <i>dīves</i> – dēs, ges (zi) • <i>maladili</i> – arakhlās pes (varekaça) (s-a întâlnit) • <i>i resutni</i> – i lisica; i hùlpja; i čorni (vulpea) • <i>amalni</i> – amalin (prietenă) • <i>biamalni</i> – biamalin; dušmànka (dușmancă) • <i>sosθar</i> – sosθe; sosqe (de ce) • <i>dias la' anglal</i> – amboldās laqe (o lav) (i-a răspuns) • <i>višalo</i> – votravalo; kas si les but xoli andre (otrăvitor, veninos) • <i>i derāv</i> – i dorāv; o baropani (mare, apă) • <i>svàko</i> – sarkoj; fiesavo (fiecare) • <i>mukhel</i> – mekhel (lasă)	• <i>texarinăθe</i> – and-i texarin; texàra; ràno; javinăθe (dimineața) • <i>xurāndili</i> – xurājli (a zburat) • <i>savorre</i> – sarre; sa e; să e (toți) • <i>prastandile</i> – prastajle; našle sig (au fugit) • <i>n-aštisarde</i> – n-aštile; na d-aštile (nu au putut) • <i>te resen la</i> – te aresen la (să o ajungă) • <i>tha'</i> – ama; 'ma; no (dar, însă) • <i>zumavde</i> – astarde te keren vareso; probisarde (au încercat) • <i>inkaldās</i> – inkalavdās; ankal(av)dās (a scos) • <i>mulikani</i> – mulani; mulo (de mort, mortuară) • <i>d-aštisardās</i> – aštisardās; aštilās (a putut, a reușit) • <i>pe</i> – pesqe (ai săi)
--	--

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Coțofana și șarpele negru

Într-un ținut, era odată un copac mare. Sus, în el, stătea o mamă coțofană care își clocea ouăle. Când au ieșit puii, a venit șarpele cel negru și i-a mâncat. Așa, o dată, de două ori, de trei ori... Coțofana, plângând, a plecat într-un alt copac. Șarpele cel negru a mers iarăși după ea. Cum mergea ea în alt copac, șarpele cel negru o găsea și îi mânca puii.

Într-o zi, coțofana s-a întâlnit cu vulpea. Vulpea îi era prietenă și dușmanca șarpelui. Ea i-a spus:

- De ce nu omori șarpele?

Coțofana i-a răspuns:

- Cum să-l omor? El este veninos și puternic!

Vulpea a deșteptat-o, spunându-i:

- Du-te la gărlă, acolo va veni, ca în fiecare zi, băiatul împăratului să se scalde. El își va lăsa acolo hainele, lângă o baracă, iar servitorii săi îl vor aștepta la umbră. El își va lăsa acolo inelul. Dimineața, vei fura de la el acel inel și îl vei duce în gaura șarpelui.

Așa a făcut coțofana. Când s-a scăldat baiatul împăratului, ea a furat inelul cel mare și, repede-repede, a zburat să ducă inelul în gaura șarpelui cel negru. Toți slujitorii împăratului s-au sculat și au strigat după ea. Au luat pietre, au luat lemne, dar nu au reușit să o prindă.

Când coțofana a ajuns la copacul, unde, jos, era gaura șarpelui, a aruncat inelul înăuntru. Slujitorii au văzut-o, și când au încercat să ia inelul, au auzit sâsăitul șarpelui: „sîmî!”! Șarpele a scos capul și a încercat să îi omoare pe slujitori, iar ei cu lemne și pietre – l-au făcut ca un maț mort, l-au omorât! După aceea, au luat inelul și au plecat.

Așa, coțofana a putut să-și crească puii, fără să mai aibă frică.

(traducerea și adaptarea în limba rromani realizate de Marcel Courthiade)

4. Kon avilăs ka-e čhavorră la kakaraškaqe thaj xalăs len?
 <i>O kalo sap avilăs ka-e čhavorră la kakaraškaqe avilăs thaj xalăs len.</i>
5. So kerelas i kakaràška?
 <i>I kakaràška rodelaș pesqe aver than and-o aver rukh.</i>
6. So arakhlăs voj la resutnăθar?
 <i>I kakaràška sas amalni la resutnăça. I resutni siklărdăs la sar te skăpisarel e sapesθar, sar te mudarel les.</i>
7. I kakaràška śundăs pesqo svăto?
 <i>Va, i kakaràška śundăs e resutnăqo svăto!</i>
8. So kerdăs voj?
 <i>Voj kerdăs so phendăs laqe i resutni: gelăs k-o than kaj najolas e thagaresqo čhavo thaj ćordăs lesqi angrustni.</i>
9. Kaj andăs i kakaràška i angrustik?
 <i>I kakaràška andăs i angrustik k-i xiv le sapesqi.</i>
10. So kerdăs o sap thaj so kerde e manuša le thagaresqe?
 <i>O sap kerdăs „śiiii” thaj kamlăs te mudarel le thagaresqe manušen, haj kadala dine anda lesθe kaštença vi barrença zi kana mudarde les.</i>

3.2. O berś, e čhona, o kurko, e dīvesa

1. Drabaren o tèksto!

O berś, e čhona, o kurko, e dīvesa

„- Dikh tiknorrea, dikh, čhavorrea,
Dikh o veś, kaj si anglal tuθe!
Dikh vi e rukha, kaj si veśesθe!
Svako rukh si les deśuduj phakha...”

Prinzaren vi tume, čhavalen, kadaja poezia, sar voj thavdel maj dur: „Svako phakh si la po star čiriklōrrēnqe kherorre, thaj svako čiriklōrrēnqo kherorro si les po eŧta čiriklōrrē...”

Te ame śunas maj dur, arakhasa ke and-o sasto veś si peinda thaj duj čiriklōrrēnqe kherorre thaj kadalenθe si trin śela śovardeś thaj panz čiriklōrră.

Kana ame rodasa so garavel pes telal kadaja śukar sikavipen, arakhasa ke o rukh si o berś, e phakha sine e čhona, e čiriklōrrēnqe kherorre sine e kurke, thaj e čiriklōrrē vaj e čiriklōrră sine e dīvesa.

Sikavas tumenqe jekh śukar poezia kaj vakărel palal e berśesqe čhona:

E čhona

palal o Eslam Drudak

Aděs avel o Nevo Berś,
Nevea berśa! Te pučhav tut:
Sode čhave si tut? Vakăr!
Si man śov čhave, śov čhaja.
I anglutni, i Januàra,
zivel kana si paxoj o pani.
Laqi phen, i Februàra,
Vi voj paxosarel o pani.
O Tirdaraj balval phurdel,
Paśmilajesqi sung anel.
O Grastonaj zelenărel
Veśa, rukha aj vi plaja,
Dromal dikhōn palem e grasta,
Lien te cirden e vurdona.
O Maj putrel e luludă,
Khelavel tut and-o biav.
O aver phral giv barărel,
Baredivaj si pesqo anav.

O Jùlio ‘starel pesqo luno,
Nevo manro tuqe anel.
O Àugusto si khamutno,
Phabaja thaj ambrola pekel.
I Septèmbra drakha kidel,
E čhavorre zan k-i škòla,
I Oktòbra galbenărel
Le patră aj len peravel.
Muxli anel i Novèmbra
Thaj la del vast i Decèmbra.
O iv thaj o paxoj pheren o gav,
Si odobor śil! Tuqe phenav:
Sovel i mùca le kermuseça,
Aj o rromorro le bengeça!
Akana, prinzares me čhaven:
Vi me čhaven, vi me čhejen.
S-ol deśuduj ti baxt mangel,
S-orro berś von xòro khelen.

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>sode</i> – kazom, kabor, kèci, kiki (cât)	• <i>(o) Jùlio</i> – (o) Bov; (o) Tato éhon (Iulie, luna lui Cuptor)
• <i>Januàra</i> – (o) Januàro (Ianuarie)	• <i>(o) luno</i> – jekh instrumènto saveça éhinel pes o dîv (secerea)
• <i>Februàra</i> – (o) Rromano éhon (Februarie)	• <i>khamutno</i> – khamalo (însorit)
• <i>(o) Tirdaraj</i> – (o) Mârto, (o) Mârco (Martie)	• <i>Septèmbra</i> – (o) Septèmbro; o Drakhalo éhon (Septembrie)
• <i>(o) Grastonaj</i> – (o) Aprîlo (Aprilie)	• <i>Oktòbra</i> – (o) Oktòbro (Octombrie)
• <i>(e) plaja</i> – (e) planină (dealurile)	• <i>(le) patră</i> – (e) patrină (frunzele)
• <i>dikhõn</i> – dikhen pen (se vād, se observă)	• <i>Novèmbra</i> – (o) Novèmbro (Noiembrie)
• <i>putrel</i> – putarel (deschide)	• <i>Decèmbra</i> – (o) Decèmbro (Decembrie)
• <i>(o) Baredivaj</i> – (o) Jùnio (Iunie)	• <i>s-orro</i> – savorro (tot)
	• <i>(o) xòro</i> – (o) khelipen (joc, horă)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Anul, lunile, săptămâna, zilele

„Uite micuțule, uite copilule,
Privește pădurea care este în fața ta!
Uite și copacii, care sunt în pădure!
Fiecare copac are douăsprezece crengi...

Copii, cunoașteți și voi această poezie cum ea ne prezintă mai departe: „Fiecare creangă are patru cuiburi și fiecare cuib are câte șapte păsări...”

Dacă ascultăm mai departe, vom descoperi că în toată pădurea sunt 52 de cuiburi și 365 de păsări.

Dacă vom căuta ce se ascunde în această învățătură bună, vom găsi că, copacul reprezintă anul, crengile semnifică lunile, cuiburile sunt săptămânile, iar păsările sunt zilele.

Vă prezentăm o poezie frumoasă care vorbește despre lunile anului:

Lunile

după Eslam Drudak

Astăzi vine Anul Nou,
Anule Nou, să te întreb:
Câți copii ai? Spune!
Am șase băieți și șase fete.
Cea dintâi, Ianuarie,
Trăiește când apa este înghețată.
Sora ei, Februarie,
Și ea îngheață apa.
În Martie bate vântul,
Miros de primăvară aduce.
Aprilie înverzește
Pădurile, copacii și dealurile,
Drumurile se văd, din nou caii
Au început să tragă căruțele.
Mai deschide florile,
La nuntă te joacă,
Celălalt frate crește grâul,
Iunie este numele lui.

Iulie își apucă secerea,
Pâine nouă îți aduce.
August este însorit,
Mere și pere coace.
Septembrie struguri culege,
Copiii merg la școală,
Octombrie îngălbenește
Frunzele și le scutură.
Noiembrie aduce ceața
Și îl ajută pe Decembrie.
Zăpada și înghețul acoperă satul,
Este atât de frig! Îți spun:
Doarme pisica cu șoarecele,
Iar omul cu necuratul!
Acum, îmi cunoști copiii:
Și pe băieții mei, și pe fetele mele.
Toți doisprezece îți urează noroc,
Tot anul ei hora joacă.

1. And-i jekhto poezia, so si o rukh thaj e phakha thaj e ćiriklǝrrǝnqe kherorre? Tha' e ćiriklǝrrǝ aj ćiriklǝrrǝ kon si?

- ✚ O rukh si o berś, e phakha sine e ćhona thaj e ćiriklǝrrǝnqe kherorre sine e kurke.
- ✚ E ćiriklǝrrǝ reprezentisaren e dǝvesa.

2. Phenen e ćhona le berśesqe!

- ✚ E berśesqe ćhona sine: i Januàra, i Februàra, o Tirdaraj (o Trintonaj), o Grastonaj (o Aprìlo), o Maj, o Baredivaj (o Jùnio), o Jùlio, o Àgusto, i Septèmbra, i Oktòbra, i Novèmbra thaj i Decèmbra.

3. Save sine le dīvesa le kurkesqe?
✚ <i>Le kurkesqe dīvesa sine: o Kurko, o Lujdīves, o Marcidīves, i Tetradi, o Žojdīves, o Paraštuj, o Sāvato.</i>
4. Save sine le berškotora/anoțimpură le beršesqe?
✚ <i>Le beršesqe berškotora sine: o anglomilaj, o milaj, o angloivend, o ivend.</i>
5. Anda savo čhon san biando?
✚ <i>Me som biando/ biandi and-o čhon ...</i>
6. Tha' tiri daj?
✚ <i>Mirri daj si biandi and-o čhon ...</i>
7. Tha' tiro dad?
✚ <i>Miro dad si biando and-o čhon ...</i>
8. Tha' tire phrala aj phenă?
✚ <i>Mirro phral si biando and-o čhon..., haj mirri phen si biandi and-o čhon... .</i>
✚ <i>Mirre phrala si biande and-e čhona..., haj mire phenă si biande and-e čhona... .</i>
9. Te čajlōn tumen kadala duj poezie, siklōven len!
10. Prinžaren tume kadava phenipen: Na anel o berś so anel tuqe o čàso? Sar tume xatären kadava?
✚ <i>Va, amen prinžaras kadava phenipen. Amen xatāras ke šaj te keres vareso maj sigo and-jekh čàso kaj n-ašti kerdān and-i but vrāma, butvar azukāras palal kadava momènto thaj na avel kana kamas amen.</i>
✚ <i>Si momèntură/ çàsură kana o Devel vastdel amenqe te keras vareso!</i>

3.3. I godăver rromni

1. Drabaren o tèksto!

Jekh godăver rromni

Sasas jekh rromni, thaj laqo rrom sasas and-o *phandlipen*. Voj ačhili kòrkorri pe deşe tiknença te barărel len. Sar ka *pravarel* len? But phares *ondilo* laqe bi rromesqo. And-jekh dïves, voj uštîli, lias pe čhavorres le maj tiknes thaj geli ka-i kris la dizaqi te pučhel le maj bare rajen:

– Dikhen man aj šunen man cîra, rajalen barealen! Ačhilem kòrkorri deşe tiknença thaj bi manresqo. Keren manqe o *lačhipen* aj mukhen me rromes te zal khere!

O baro la krisaqo phenel laqe:

– Šun, rromnie! *Te* arakhesa jekh pučhipen manqe aj me n-ašti te amboldav tuqe, me mukhava tire rromes!

Na zanglās i čorrorri rromni so te pučhel les aj geli-θar rovindo. Kaj te arakhel voj *kasavo* pharo pučhipen? Butzanglo si o *šerutno la krisaqo*! Vov ka arakhel i klidin le pučhipnasqo!

P-o drom, i rromni si te nakhel jekh *phurt*. Voj bešel pesqe tele, khini thaj bokhali. O čhavorro mangelas te piel ćuci. Bešindo. Voj kadja, i rromni del ćuci le čhavorresqe aj voj xal pesqe manro. E mače xanas vi von andar *e purśuka* save perenas p-o pani. Avile trujal laθe vi e bokhale ćiriklā. I rromni, lače-ilesqi, del vi lenqe *cîra* manro. Akana, i rromni vi xal, vi del te xan e avera thaj...arakhel o pučhipen!

Zal pesqe i rromni ka-i kris thaj pučhel le bares:

– *Rajana, bareana*! So si akava: me xav, manθar xal pes, telal manθe xan thaj opral manθe xan?

Na zanel o baro raj le krisaqo. Atunc, i rromni del lesqe o garavdo lav, i klidin e pučhipnasqi, phenindo:

– Me sem, *rajana*! Xav manro p-i phurt thaj dav ćuci le čhavorresqe; vov xal manθar. E mače xan telal manθe e purśuka save peren, thaj e ćiriklā xan e purśuka save me dav len lenqe. Dikhen, kadava si o lav e pučhipnasqo!

Dikhel o baro raj le krisaqo ke i rromni si godăver thaj na xoxavel. Liel e klidina thaj putrel o udar te inklöl aj te telărel o rrom.

(o amboldipen and-i rromani čhib si kerdo kaθar o Marcel Courthiade)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• phandlipen – (o) phandlin; (o) staripen / starimos; (o) phandaipen / phandaimos (închisoare)	• te – kana (dacă)
• ka pravarel – del te xal varekasqe, barărel varekas (va hrăni, va întreține)	• kasavo – jekh kadava... (astfel de)
• ondilo – avilo (era)	• serutno la krisaqo - o baro la krisaqo (judecătorul)
• lachipen – (i) favora (favoare)	• phurt – (o) pòdos (podul)
• baro la krisaqo – o serutno la krisaqo (judecătorul)	• e purşuka – (e) manresqe kotororre (firimituri)
	• cira – xancî, zàla(ga) (puțin)
	• rajana! – raja! (domnule)
	• bareana! – barea! (mare)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

O femeie înțeleaptă

Era odată o femeie, al cărei bărbat era în pușcărie. Ea a rămas singură cu zece copii, pe care trebuia să îi crească. Cum îi va crește? Îi era foarte greu fără bărbatul ei. Într-o zi, ea s-a trezit, l-a luat pe copilul cel mic și s-a dus la judecătoria orașului, să îi întrebe pe domnii cei mari:

- Domnilor, vă rog să vă uitați la mine și să mă ascultați puțin! Am rămas singură cu zece copii fără pâine. Faceți-mi binele și lăsați-l pe bărbatul meu să vină acasă!

Judecătorul îi răspunde:

- Ascultă femeie! Dacă vei găsi o întrebare la care să nu pot răspunde, eu îl voi elibera pe soțul tău!

Sărmana femeie nu știa ce să-l întrebe și a plecat plângând. Unde să găsească o astfel de întrebare grea? Judecătorul este foarte înțelept! El va găsi cheia întrebării.

Pe drum, femeia trebuia să treacă un pod. Ea stă jos, obosită și înfometată. Copilașul cerea să sugă la sânul mamei. Stătea acolo, alăptându-l pe micuț și ea mâncând pâine. Peștii mâncau și ei din firimiturile care cădeau în apă. Au venit în jurul ei și păsările flămânde. Femeia, cu inimă bună, le da și lor puțină pâine. Acum, femeia și mănâncă și dă altora să mănânce, și...găsește întrebarea!

Femeia pleacă la judecatorie și îl întreabă pe judecător:

- Domnule judecător! Ce semnifică aceasta: eu mănânc, de la mine mănâncă, dedesubtul meu mănâncă, deasupra mea mănâncă?

Nu știe judecătorul! Atunci, femeia, îi descoperă cuvântul ascuns, cheia întrebării, spunându-i :

- Eu sunt, domnule! Mănânc pâine pe pod și alăptez copilul:el mănâncă de la mine. Peștii mănâncă de sub mine firimiturile care cad, iar păsările mănâncă firimiturile pe care li le dau eu. Înțelegeți, aceasta este întrebarea...

Judecătorul își dă seama că femeia este înțeleaptă și nu minte. Ia cheia și deschide ușa ca să iasă și să plece bărbatul.

(traducerea în limba rromani realizată de Marcel Courthiade)

4. Kaj sasas o rrom la rromnăqo thaj sode čhavorre sasas la te barărel len?
 <i>O rrom la rromnăqo sasas and-o phandlipen. La sasas la te barărel deše čhavorren.</i>
5. Kaj thaj kaça telărdăs voj?
 <i>Voj telărdăs e maj tikne čhavorreça kaj e forosqi kris.</i>
6. So phendăs voj le bare la krisaqo?
 <i>Voj manglăs kaθar o baro la krisaqo te mukhel laqe rromes te avel khere.</i>
7. So phendăs laqe o baro la krisaqo? So kerdăs i čorri rromni thaj kaj ačhavdăs pes voj?
 <i>O baro la krisaqo phendăs laqe ke mukhel laqe rromes avri kana phenel lesqe jekh pučhipen ke savo vov te na zanel te amboldel laqe. I čorri rromni ačhavdăs pes p-jekh pòdos.</i>
8. Beşindoj voj p-i phurt/ p-o pòdos, so kerelas voj kothe?
 <i>Beşindoj p-o pòdo, i rromni dias čuči le tiknorres, voj xalas manro, telal laθe, e mače andar o pani xanas e purşuka save perenas laθar, haj opral laθe avile e čiriklă save xanas vi von manro laθar.</i>
9. Sar arakhlăs voj o pučhipen?
 <i>I rromni arakhlăs o pučhipen beşindoj p-o pòdos dinindoj averen te xan.</i>
10. Kaj geli voj thaj so pučhlăs voj le bares la krisaqo?
 <i>Voj gelăs palem kaj o baro la krisaqo, thaj pučhlăs les savi si i klidin e pučhipnasqi: Me xav, manθar xal pes, telal manθe xan thaj opral manθe xan!</i>
11. Źanglăs o maj baro la krisaqo o garavdo lav, i klidin?
 <i>Na, o maj baro la krisaqo či arakhlăs i klidin k-o garavdo lav.</i>
12. So phendăs i rromni?
 <i>I rromni phendăs lesqe savi si i klidin k-o garavdo lav: o čhavorro piel čuči laθar, voj xal manro, telal laθe e mače xan e purşuka thaj opral laθe e čiriklă xan vi von manro.</i>
13. So kerdăs atunc o baro raj le krisaqo?
 <i>Kana dikhlăs o maj baro la krisaqo so i rromni si godăver thaj na xoxavel, mukhlăs e rromes te telărel khere andar o phandlipen.</i>

3.4. So kerel o lav?

1. Drabaren o tèksto!

So kerel o lav?

palal o Rajko Djurić

So kerel o lav?

O lav *lavărel*,
asapnaça khelavel,
śukarărel, pani anel,
paparuga astarel.

So kerel o lav?

O lav pučharel,
tikne čhaven barărel,
xoxavel, e vudara putarel,
I jagorri phabarel.

O lav lavărel,
mangel te zanel:

kaj sovel o univèrso?

O lav lavărel,
i dirèkcia te sikavel,
i zivdilin te prinžarel.

So kerel o lav?

O lav lavărel,
O kamipen bianel,
éacărel, o meripen ačhavel,
E khamorres akharel.

O lav lavărel,
lavlin te kerel,
te *mandaisarel*,
i čhib te *barvalöl*.

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>lavărel</i> – kerel lava (cuvântează ,
vorbește)	• <i>lavlin</i> – (o) dikcionàro (dicționar)
• <i>asapnaça</i> – asavipnaça (cu
zâmbet)	• <i>mandaisarel</i> – del mandaipen, del sènsu
(semnifică)
• (<i>i</i>) <i>zivdilin</i> – (i) biosfèra (biosfera)	• <i>barvalöl</i> – baravalărel pes (se
îmbogățește)

3. Ambolden o təksto gazikanes!

Ce face cuvântul?

după Rajko Djurić

Ce face cuvântul?

Cuvântul vorbește,

Cu zâmbetul se joacă,

înfrumusețează, apă aduce,

fluturi prinde.

Ce face cuvântul?

Cuvântul întreabă,

Pe copiii mici îi crește,

mintă, ușile le deschide,

Focul îl aprinde.

Cuvântul vorbește,

vrea să știe:

unde doarme universul?

Cuvântul vorbește,

direcția să o indice,

biosfera să cunoască.

Ce face cuvântul?

Cuvântul vorbește,

Iubirea o generează,

adeverește, moartea o oprește,

Pe soare îl cheamă.

Cuvântul vorbește,

dicționar să facă,

să ofere sensuri,

limba să se îmbogățească.

4. Vakăren so d-aști te kerel o lav?

✚ *O lav d-aști: te lavărel, te khelavel, te anel pani, te astarel paparûda, te pučharel, te xoxavel, te barărel le tikne čhaven, te putarel e vudara, te phabarel i jag, te sikavel i dirèkcia, te bianel o kamipen, te cáćarel, te ačhavel o meripen, te akharel o kham, te kerel jekh dikcionáro, te barvalărel jekh čhib.*

5. So tume xatăren telal o phenipen „O lav lavărel”?”

✚ *Andar o phenipen „O lav lavărel”, ame xatăras so e laveça šaj te das duma, te mangas so kamas, te xatăras amen jekh kolavereça, šaj te avel amen jekh vakăripen savorre manušença.*

6. Kon xramosardăš kadaja poezia?

✚ *Kadaja poezia sas xramosardi kaθar o Rajko Djurić.*

3.5. Savo si o drom amare čhibăqo?

1. Drabaren o tèksto!

Savo si o drom amare čhibăqo?

Amari čhib si kerdî, sar vi aver čhibă, andar purane lava thaj andar lava line, e vrămaça, avere čhibênθar: lava purane vaj maj neve.

Kadja, and-i rromani čhib arakhas:

- *Indikane purane lava*: angrusti, drakh, čhuri, gav, gono, jakh, jag, kangli, kham, khoru, mačo, muj, nakh, patrin, phabaj, piri, rroj, sap, suv, šing,thav, zamutro, zukel thaj aver. Vi nesave gina (jekh, duj, trin, štar, deš, biš, šel) thaj but kernavnă (del, kerel, sovel, merel) si indikane.
- *persikane lava*: ambrol, buzni, xer, khangeri, momeli, sir, tover, zen th. a.
- *armenikane lava*: dudum, grast, kočak th. a.
- *osetikane lava*: tirax, vordon th. a.
- *xoraxane lava*: majmùni, kùndra, kutia, kanzùr(k)a, sinia th. a.
- *grekikane lava*: còxa, drom, eŧta, enă, kòkalo, kakavi, klidin, luludî, oxto, papin, paraštuj, peinda, pètalo, rovli, sarànda, stadî, salivàri, sirimi, trãnda th. a.
- *slavikane lava*: dîlgo, pùška, sîta, zèleno, zmèò, zàmba, žilto th. a.
- *rumunikane lava*: atùnc, kùjbo, papùša th. a.
- *magjarikane lava*: pàprika, šarkàni (zmèò), šàrga th. a.
- *germanikane lava* (and-o dialèkto „manuš”): blùma (luludî), èpla (phabaj), grùndos (dibi), niglo (kanzùrka) th. a.
- *maškarthemutne lava*: gazèta, hotèlo, kompùtero, kongrèso, telefòno, televizòro th. a. (adaptàcia kaθar o Geòrge Sarău)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>čhibênθar</i> – čhibânθar (din limbi)	• (o) sirimi – (i) xaravli; (o) kolaj (curea)
• <i>kernavnă</i> – vèrbură (verbe)	• <i>dîlgo</i> – lùngo, zinzardo (lung, vast, întins)
• <i>kùndra</i> – (i) tirax, (e) papùčă (pantofi)	• <i>pùška</i> – (i) šastrin; (i) karadin; (o) banduk (pușcă)
• <i>kutia</i> – (o) moxtonorro (cutie)	• <i>sîta</i> – (i) učandi (sită)
• <i>kanzùr(k)a</i> – (o) kanzavùri, niglo, balo kanralo (arici)	• <i>žilto</i> – gâlbenu; šàrga (galben)
• <i>sinia</i> – (i) meseli (masă)	• <i>šàrga</i> – žilto, gâlbenu (galben)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Care este drumul limbii noastre?

Limba noastră este formată, ca și alte limbi, din cuvinte vechi și din cuvinte împrumutate de-a lungul timpului din alte limbi: cuvinte vechi sau mai noi.

Astfel, în limba rromani găsim:

- **cuvinte vechi indiene:** *inel, strugure, cuțit, sat, sac, ochi, foc, pieptene, soare, damigeană, pește, gură, nas, frunză, măr, oală, lingură, șarpe, ac, corn, ață, ginere, câine* și altele. Iată și câteva numere (*unu, doi, trei, patru, zece, douăzeci, o sută*) și multe verbe (*a da, a face, a dormi, a muri*) indiene.
- **cuvinte persane:** *pară, capră, măgar, biserică, lumânare, usturoi, topor, șa* ș.a.
- **cuvinte armenie:** *dovleac, cal, nasture* ș.a.
- **cuvinte georgiene:** *pantof, căruță* ș.a.
- **cuvinte turcești:** *maimuță, pantofi, cutie, arici, masă* ș.a.
- **cuvinte grecești:** *fustă, drum, șapte, nouă, os, căldăre, cheie, floare, opt, găscă, vineri, cincizeci, potcoavă, băț/cârpă, patruzece, șapcă, căpăstru, curea, treizeci* ș.a.
- **cuvinte slave:** *lung/ vast/ întins, pușcă, sită, verde, zmeu, broască, galben* ș.a.
- **cuvinte românești:** *atunci, cuib, păpușă* ș.a.
- **cuvinte maghiare:** *ardei, zmeu, galben* ș.a.
- **cuvinte germane** (din dialectul „manuš”) *floare, măr, arici* ș.a.
- **cuvinte internaționale:** *gazetă, hotel, computer, congres, telefon, televizor* ș.a.

(adaptare de Gheorghe Sarău)

4. Save čhiběňθar sas line lava vunžiles rromane čhibăθe?
✚ And-i rromani čhib si lava: <i>indikane, persikane, armenikane, osetikane, xoraxane, grekikane, slavikane, rumunikane, magjarikane, germanikane</i> vi <i>maškarthemutne</i> .
5. Sar phenel o autòro ke si i rromani čhib?
✚ O autòro phenel ke amari rromani čhib si <i>kerdi andar purane lava thaj andar lava line, e vrămaça, avere čhiběňθar</i> .
6. Kon xramosardăs kadava tèksto?
✚ Kadava tèksto sas <i>xramosardo kaθar o Geòrge Sarău</i> .

3.6. Kajsan

1. Drabaren o tèksto!

Kajsan

palal o André Barthélémy

Sas kaj n-as o Żuvalo aj Piśomalo, amare duj ćora. Merenas bokhaθar aj ći zanenas so te keren te arakhen penqe vareso te den and-o muj, te xan.

Nakhen andar jekh gav aj dikhen jekh baro śukar kher. Kothe beśelas jekh barvalo gažo aj pesqo raklo. Dikhen le duj rroma but śaxa aj morkoja, puruma, *pipèrke* and-o *umal* le gagesqo aj aśunen le bakren kaj baśen and-i *śtàla*. I răt kali perelas. Mothol o Piśomalo:

– Tu, Żuvalea, le o gono, me lăv i ćhuri. Tu pher o gono śaxenća, morkojenća, zelenimatenća, thaj me zav and-i śtàla te ćhinav jekhe bakres...

Kadja vi kerde. Tha' o gažo aśunel o baśimos le bakrenqo ah mothol pesqe raklesqe:

– Raklea, za, dikh so si k-ël bakre, ke zorales baśen! Te na avel vareso. Akhar vi amare zukles!

O zukel na sasas kothe, gelo-θar sasas. O raklo *del avri* aj akharel les:

– *Kajsan*, Kajsan!

Kodo sasas o anav le zuklesqo. Kajsan bućholas.

O Piśomalo, kaj sasas and-i śtàla, *patăl* ke akharel les o Żuvalo, ke pućhel les kaj arakhel pes. Thaj mothol:

– Kathe sem...Phande tiro muj!

O raklo *ćudil pes*, naśel k-e pesqo dad:

– Dadea, o zukel del duma! Aśundem me les!

– So phenes, dilorrea? Rimome san, mo raklo? Xav tiro *buriko*, aśundăn o baśimos le bakrenqo... Le zivutre ći den duma zi avdives...

– Te na patăs, za aj akhar vi tu le zukles!

Żal o dad aj akharel: „Kajsan! Kajsan!”.

– Kathe sem, phendem tuqe, ma dilăr man! – mothovel o Piśomalo.

– Juj, juj, juj! Čáces, amaro zukel del duma! Na-i buti uži – mothol o gazo. Ža, xav tire bukhe, ža ka-o rašaj te čhudel *molifta* p-e leshe.

Našel o raklo ži k-o rašaj:

– Rašaja! Del tut o Del baxt! Čumidav tē pora andar tuhe! Le tiro svūnto lil aj i molifta i maj zorali thaj av maŋa! Akharel tut murro dad... o biužo...amenhe lo...amaro zu... zu-kel del dū...du-duma.

– Aj, aj! N-ašti zav, ke dukhal mo punro.

Punrnango sasas o rašaj; *xalavelas* pesqe punre and-i balani.

– Khané kodo! – mothol o raklo. *Angerav* tut p-o murro dumo! Haj sig, xav tiro ilo!

O rašaj liel e rugipnasqo lil, i molifta i maj zorali aj *anklel* p-o dumo le raklesqo. Nakhen andar o *umal*, te žan maj sig. O Žuvalo sasas kothe. Dikhel le rakles aj le rašajes p-e lesqo dumo. Či dikhel mišto, patāl ke si o Pišomalo thaj pučhel les:

– Andān vareso?

– Ej, andem les – phenel o raklo.

– Mišto, an les kathe! Ankerav me les, aj tu le i čhuri aj čhin lesqi korr! Sig te keras!

O rašaj mulo daraθar. Patālas vov ke akharde les o raklo thaj pesqo dad te mudaren les. Xutel ‘θar o dumo le raklesqo aj našel.

O raklo či maj xatārel khané, patāl ke dilisajlo lesqo dad aj vi vov našel palal o rašaj. Atūnc, o Pišomalo anklel andar i štāla. Si les jekh šukar thulo bakro p-o dumo. O Žuvalo liel pesqo gono aj le duj žene gele khere.

Thaj kana nakhlem vi me lenθar, šukar khandelas o xamos lenqo! Bokhalo semas aj dine vi man’ jekh kòkalo bakresqo aj jekh *burnekh* šaxa. Aj dine man’ jekh punro...aj reslem ži tumenhe te phenav tumenqe i paramiči.

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>pipèrke</i> – (e) icală (ardei)	• <i>xalavelas</i> – thovelas pes; thovelas pes uže paněça (<i>spāla</i>)
• <i>štāla</i> – (i) grastlin; (i) bakrālin (<i>grajd</i>)	• <i>angerav tut</i> – ingerav tut (te duc, te port)
• <i>del avri</i> – žal avri, inklel (iese)	• <i>ankerav</i> – inkerav (țin)
• <i>Kajsan</i> – jekh anav, kathe, o anav le zuklesqo (Kajsan = unde ești)	• <i>anklel</i> – inklel; (kathe) vazdel pes opre p-o dumo (se urcă, se suie)
• <i>patāl</i> – fal pesqe (crede)	• (o) <i>umal</i> – (i) vazi; (o) kimpō (câmp)
• <i>čudil pes</i> – miril pes (se miră)	• (i) <i>burnekh</i> – sode si andre, and-jekh dumukh (cât încape într-un pumn)
• (o) <i>buriko</i> – (o) priš (buric)	
• (i) <i>molifta</i> – o zoralo svūnto pani (moliftă, apă sfințită)	

3. Ambolden o tèksto gajikanes!

Kajsan

după André Barthélémy

A fost odată ca niciodată, Păduchiosul și Purechiosul, cei doi hoți. Mureau de foame și nu știau ce să facă ca să-și găsească ceva de mâncare.

Au trecut printr-un sat și au văzut o casă mare, frumoasă. Acolo locuia un om bogat și fiul său. Cei doi rromi văd în grădina gagiului multă varză, morcovi, ceapă, ardei și aud oile cum behăie în grajd. Afară se întunecase. Purechiosul spune:

- Tu, Păduchiosule, ia sacul, iar eu iau cuțitul. Tu umpli sacul cu varză, morcovi și zarzavaturi, iar eu mă duc în grajd să tai un berbec... Așa au și făcut. Dar gagiul a auzit behăitul oilor și i-a spus băiatului său:

- Băiete, du-te de vezi ce se întâmplă cu oile, că tare behăie! Să nu fie ceva. Cheamă-l și pe câinele nostru!

Câinele nu era acolo, era plecat. Băiatul ieși afară și strigă:

- Kajsan, Kajsan! (Unde ești)

Acesta era numele câinelui. Pe câine îl chemă „Kajsan”.

Purechiosul, care era în grajd, credea că îl cheamă Păduchiosul, că-l întreabă unde este. Acesta spune:

- Aici sunt.... Tacă-ți gura!

Băiatul se miră, fuge la tatăl său și îi spune:

- Tată, câinele vorbește! L-am auzit eu!

- Ce spui, prostuțule? Ești nebun, băiatul meu? Pupa-ți-aș buricul tău, ai auzit behăitul oilor... Animalele nu vorbesc până azi....

- Dacă nu crezi, du-te și strigă-l și tu pe câine!

Merge tatăl afară și îl strigă pe câine: „Kajsan! Kajsan!”

- Aici sunt, ți-am spus, nu mă înnebuni! răspunde Purechiosul.

- Ioi, Ioi, Ioi! Într-adevăr, câinele nostru vorbește! Nu este lucru curat - spune gagiul! Du-te mânca-ți-aș ficații tăi, du-te la preot să arunce moliftă pe el.

Băiatul fugi până la preot:

- Părinte! Da-ți-ar Dumnezeu noroc! Pupa-ți-aș mațele tale! Ia-ți Cartea Sfântă și cea mai tare moliftă și vino cu mine! Te cheamă tatăl meu.... necuratul... este la noi câ... căinele nostru, vor... vorbește.

- Au, au! Nu pot să merg, mă doare piciorul!

Părintele era desculț, își spăla picioarele în albie.

- Nu-i nimic, spune băiatul! Te duc în spate! Hai repede, pupa-ți-aș inima!

Părintele ia cartea cu rugăciuni, molifta și se urcă în spinarea băiatului! Trec peste câmp, să ajungă mai repede. Păduchiosul era acolo. Îl vede pe băiat și pe preot în spinarea lui. Nu vede bine, crede că este Purechiosul și îl întrebă:

- Ai adus ceva?

- Ei, l-am adus - spune băiatul!

- Bine, adu-l aici! Eu îl țin, tu ia cuțitul și taie-i gâtul! Să facem asta repede!

Preotul era mort de frică. El a crezut că l-au chemat băiatul și tatăl său ca să-l omoare. Sări din spatele băiatului și fugi.

Băiatul nu mai înțelege nimic, crezu că tatăl său a înnebunit și fugi și el după preot. Atunci, Purechiosul ieși din grajd. Avea pe umăr un berbec frumos, gras. Păduchiosul își luă sacul și amândoi plecară acasă.

Și când am trecut și eu pe la ei, mâncarea lor mirosea frumos. Îmi era foame și mi-au dat și mie o costiță de berbec și o mână de varză. Și mi-au dat un picior în... și am ajuns la voi ca să vă spun această poveste.

4. Kon sasas o Żuvalo aj Piśomalo?

✚ *O Żuvalo aj o Piśomalo sasas duj ćora.*

5. Kaj von gele, bokhaθar, te roden vareso xamasqo?

✚ *Bokhaθar, von gele and-jekh gav, kaj arakhle jekh śukar kher.*

6. Kana o gazo aśundās o baśimos le bakrenqo, so vov phendās pesqe raklesqe?

✚ *Kana o gazo aśundās le bakrenqo baśimos, vov phendās le raklesqe te zal avri te dikhel so si le bakrença thaj te akharel vi le zukeles.*

7. Sar bućholas o zukel?

✚ *E zukelesqo anav sas: Kajsan.*

8. Vakären i sasti paramiçi maj dur

- + Kana o raklo akhardăs le zukeles, o Pišomalo savo sas and-i stàla patäjłās ke vov si akhardo e Žuvalēsθar.
- + O Pišomalo amboldăs le raklesqe, phenindoj ke si kathe.
- + O raklo patäjłās ke lenqo zukel vakārel thaj gelăs te phenel pesqe dadesqe kadaja buti.
- + O dad na patäjłās so phenel o čhavo thaj gelo vi vov avri te dikhel kadaja buti.
- + O dad akhardăs le zukeles phenindoj „Kajsan”, haj o Pišomalo amboldăs vi lesqe ke si kothe.
- + O dad tradăs le rakles te 3al k-o rašaj te akharel les, te čhudel molifta p-o zukel ke na si uži buti.
- + O raklo gelăs thaj andăs and-o pesqo dumo le rašajes kaj dukhalas les o punro.
- + O Žuvalo dikhlăs le rakles thaj le rašajes and-o lesqo dumo, patāndoj ke si o Pišomalo le bakreça and-o gono.
- + O Žuvalo pučhlăs le rakles kana andăs vareso.
- + O raklo godišardăs ke pučhel les lesqo dad, thaj phendăs ke andăs.
- + O Žuvalo phendăs le raklesqe te anel les (le rašajes/ le bakrorres) te čhinel lesqi korr.
- + O rašaj darajłās thaj naślās.
- + Vi o raklo darajłās thaj naślās vi vov.
- + E duj ćora gele khere thaj kerde laćho xaben.

9. Ka-o agor, sar inklisto?

- + K-o agor, e duj ćora ćorde jekhe bakres thaj jekh gono legumença. Von aresle khere thaj kerde xaben savo khandelas/ sungavelas śukar.

3.7. Rekapitulàcia

1. Pheren e avutne propozìcie e trebutne alavença:

✚ I propozìcia si jekh mujutno vaj jekh xramosardo mothovipen, kaj si les jekh
✚ I propozìcia savi si kerdini andar jekh predikàto thaj andar jekh subijèkto si jekh propozìcia.
✚ I buxli propozìcia si kodoja propozìcia kerdini andar jekh subijèkto, jekh predikàto vi andar aver

2. Xramosaren kana e avutne propozìcie si éáce (Ć) vaj na si éáce (N)!

✚ O subijèkto sikavel kon vaj so kerel jekh àkcia.	
✚ O predikàto sikavel amenqe so kerel o atribùto.	
✚ O atribùto si jekh sekundàro propozìciaqi rig kaj bešel pašal o vèrbo.	
✚ Po but var o atribùto bešel anglal o substantivo.	
✚ O komplemento si jekh pricipàlo propozìciaqi rig.	

3. Keren jekh propozìcia and-i savi o alav „manro” te avel *subijèkto* thaj aver and-i savi te avel *komplemento*!

so te avel o alav „manro”	i kerdi propozìcia
✚ subijèkto	✚
✚ komplemento	✚

4. Keren duj sade propozicie, kaj te aven len andar le subijèktură aj predikătură dine maj tele!

o subijèkto/ o predikàto	i kerdi propozicia
Subijèktură: <i>tu, o bov, o raklo, I Ana.</i>	
Predikătură: <i>zal, kamav, tatărel, xalöm, siklöl.</i>	

5. Keren jekh buxli propozicia kerdi andar trin alava thaj aver kerdi andar štar alava!

andar sode alava te avel kerdi i propozicia	i kerdi propozicia
 trin alava	
 štar alava	

6. Keren o portrèto tumare amalesqo/ amalinăqo sikavindoj lesqe fizika thaj moràla karakteristike!

lesqe fizika karakteristike	lesqe moràla karakteristike
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	

3.7. Rekapitulàcia

1. Pheren e avutne propozìcie e trebutne alavença:

✚ I propozìcia si jekh mujutno vaj jekh xramosardo mothovipen, kaj si les jekh PREDIKÀTO .
✚ I propozìcia savi si kerdini andar jekh predikàto thaj andar jekh subijèkto si jekh SADI / SÌMPLO propozìcia.
✚ I buxli propozìcia si kodoja propozìcia kerdini andar jekh subijèkto, jekh predikàto vi andar aver PROPOZICIAQE RIGA .

2. Xramosaren kana e avutne propozìcie si éáce (Ć) vaj na si éáce (N)?

✚ O subijèkto sikavel kon vaj so kerel jekh àkcia.	Ć
✚ O predikàto sikavel amenqe so kerel o atribùto.	N
✚ O atribùto si jekh sekundàro propoziciaqi rig kaj bešel pašal o vèrbo.	N
✚ Po but var o atribùto bešel anglal o substantìvo.	Ć
✚ O komplemento si jekh principàlo propoziciaqi rig.	N

3. Keren jekh propozìcia and-i savi o alav „manro” te avel *subijèkto* thaj aver and-i savi te avel *komplemento*!

So te avel o alav „manro”	I kerdi propozìcia
✚ subijèkto	✚ <u>O manro</u> si peko, kovlo vi but laćho.
✚ komplemento	✚ Mirri daj kerdàs jekh parno <u>manro</u> .

4. Keren duj sade propozicie, kaj te aven len andar le subijèktură aj predikătură dine maj tele!

o subijèkto/ o predikàto	I kerdi propozicia
Subijèktură: <i>tu, o bov, o raklo, I Ana.</i>	 <u><i>O bov</i></u> tatărel.
Predikătură: <i>zal, kamav, tatărel, xalôm, siklöl.</i>	 <u><i>I Ana</i></u> siklöl.

5. Keren jekh buxli propozicia kerdi andar trin alava thaj aver kerdi andar štar alava!

andar sode alava te avel kerdi i propozicia	i kerdi propozicia
 trin alava	 <i>Vov xramosarel šukar.</i>
 štar alava	 <i>Mirri škòla si tikni.</i>

6. Keren o portrèto tumare amalesqo/ amalinăqo sikavindoij lesqe fizika thaj moràla karakteristike!

lesqe fizika karakteristike	lesqe moràla karakteristike
 <i>uço</i> <i>sano</i> <i>kale jakhença</i> <i>tikne balença</i> <i>tikne čikateça</i> <i>lunži punrença</i> <i>šukar</i>	 <i>amalikano</i> <i>godăver</i> <i>jekh cıra xarano</i> <i>butărno</i> <i>pativalo</i> <i>lače ilesqo</i> <i>lačo</i>

3.8. Evaluàcia

1. Pheren e avutne propozìcie e trebutne alavença:

- ✚ I propozìcia si jekh mujutno vaj jekh xramosardo mothovipen, kaj si les jekh
- ✚ I propozìcia savi si kerdini andar jekh predikàto thaj andar jekh subijèkto si jekh propozìcia.

2. Xramosaren kana e avutne propozìcie si éáce (Ć) vaj na si éáce (N)!

- ✚ O subijèkto ambodel k-o pučhipen „kon?”.
- ✚ O predikàto ambodel k-o pučhipen „so kerel?”.
- ✚ O atribùto ambodel k-o pučhipen „so?”.
- ✚ O komplementò ambodel k-o pučhipen „kas?”.

3. Keren po jekh propozìcia and-e save o subijèkto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

andar so si sikavdo o subijèkto	i kerdi propozìcia
✚ zenutno pronòmbro, II- to zeno	✚
✚ muršíkano substantivo, k-o jekhipen	✚
✚ zuvlikano substantivo, k-o butipen	✚

4. Keren po jekh propozìcia and-e save o predikàto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

andar so si sikavdo o predikàto	i kerdi propozìcia
✚ vèrbo, akanutno vaxt, II- to zeno, k-o jekhipen	✚
✚ vèrbo, avutno vaxt, II- to zeno, k-o butipen	✚
✚ vèrbo, nakhlo vaxt, III- to zeno, k-o jekhipen	✚

5. Thon p-o jekh substantivo pašal e dine adžektivură thaj keren lença po jekh propozìcia!

o adžektivo	o trebutno substantivo	i kerdi propozìcia
tikno		✚
tikni		✚
tikne		✚
tikne		✚

3.8. Evaluàcia

1. Pheren e avutne propozìcie e trebutne alavença:

- ✚ I propozìcia si jekh mujutno vaj jekh xramosardo mothovipen, kaj si les jekh **PREDIKÀTO**.
- ✚ I propozìcia savi si kerdini andar jekh predikàto thaj andar jekh subjèkto si jekh **SADI/ SÌMPLO** propozìcia.

2. Xramosaren kana e avutne propozìcie si éaće (Ć) vaj na si éaće (N)!

- ✚ O subjèkto amboldel k-o pučhipen „kon?”.
- ✚ O predikàto amboldel k-o pučhipen „so kerel?”.
- ✚ O atribùto amboldel k-o pučhipen „so?”.
- ✚ O komplemento amboldel k-o pučhipen „kas?”.

Ć
Ć
N
Ć

3. Keren po jekh propozìcia and-e save o subjèkto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

andar so si sikavdo o subjèkto	i kerdi propozìcia
✚ zenutno pronòmbro, II- to zeno	✚ <u>Tu</u> san šukar thaj godăver.
✚ muršikano substantivo, k-o jekhipen	✚ <u>O éhavo</u> gelăs and-o fòros.
✚ zuvlikano substantivo, k-o butipen	✚ <u>E rromnă</u> zan k-o tătro te dikhen jekh rromani piësa.

4. Keren po jekh propozìcia and-e save o predikàto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

andar so si sikavdo o predikàto	i kerdi propozìcia
✚ vèrbo, akanutno vaxt, II- to zeno, k-o jekhipen	✚ Tut <u>si</u> tut duj phrala
✚ vèrbo, avutno vaxt, II- to zeno, k-o butipen	✚ Tume <u>avena</u> amende te khelas amen khethanes.
✚ vèrbo, nakhlo vaxt, III- to zeno, k-o jekhipen	✚ Von <u>avilen</u> kaθar i škòla kaj siklile but bută.

5. Thon p-o jekh substantivo pašal e dine adžektivură thaj keren lença po jekh propozìcia!

o adžektivo	o trebutno substantivo	i kerdi propozìcia
tikno	<i>manuš</i>	✚ Kadava <u>tikno</u> <u>manuš</u> si siklărno.
tikni	<i>família</i>	✚ Man si man jekh <u>tikni</u> vi šukar <u>família</u> .
tikne	<i>šoşoja</i>	✚ Amen si amen duj <u>tikne</u> <u>šoşoja</u> .
tikne	<i>phabaja</i>	✚ Tume kiden lole vi <u>tikne</u> <u>phabaja</u>

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE IV

IV. Vakăras, xramosaras... biliteràro tèkstură siklōvas!

4.1. O Ștefàn Răzvàn, o baro raj le Moldoviaqo

- ✓ I buxli propozìcia
- ✓ Jekh mothovipen palal jekh plàno

4.2. O bićajlo rrom

- ✓ E rivistaqo artìkulo

4.3. I Svùnta Sàra

- ✓ E poštaqo lil

4.4. Jekh sósoj..., aver sósoj...

- ✓ O akharipen

4.5. Andar e svàtură le godăvere phuresqe

4.6. I palutni rekapitulàcia

4.7. I palutni evaluàcia

4.1. O Ștefàn Răzvàn, o baro raj le Moldoviaqo

1. Drabaren o tèksto!

O Ștefàn Răzvàn, o baro raj le Moldoviaqo

palal o Petre Petcuț

Zàla manuša zanen ke and-i rumunikani *història* sas jekh raj e *themesqo*, savo sasas rrom. Si éacés ke pesqi daj sasas rumunka, jekh gavutni – sar phenel e *themesqo* raj o Mihai Viteazul – thaj pesqo dad sasas *xoraxano* rrom, mahomedàno, avilo andar o Xoraxano Them thaj, palal, vov beślàs anθ-o Rumunikano Them. O Ștefàn Răzvàn avilo *boldo*, kana vov sasas and-i Moldòva. Anθar kodoja ke nakhlàsas ka-i xristikani religia, ka-o vortodoksizmo, vov na sas laches dikhlo le xoraxanenθar andar o Xoraxano Them, save rodenas te mudaren les.

Maj anglal te resel o raj le *themesqo*, o Ștefàn Răzvàn sas „generàlo kăpitàno”, thaj andar o dîves le 24 aprilosqo le beršesqo 1595, and-o fòros Iași, vov anavărdăs pes sar e *themesqo* raj la Moldoviaqo. And-o dîves 3/ 13 decembro 1595, pașal i Suceava, pesqi àrmia sas peravdi le *polakurenθar*, save kamenas te parujen le Răzvanos, te thon and-e pesqo than le rajes Ieremia Movilă. O Ștefàn Răzvàn zumavdăs te nașel karing i Transilvânia – kaj vov sasas but respektisardo kaθar e manuša thaj kaθar o raj le *themesqo*, o Sigismundo – tha’, pesqi bibaxt, sas astardo kaθar e polàkură. O nevo raj la Moldoviaqo, O Ieremia Movilă, *zorphendăs* te avel o Ștefàn Răzvàn thovdo and-e sastră, te avel čhindo pesqo nakh thaj te avel *cirdino andar o xanro*. Kadja vi sas, thaj o rajipen le Răzvanosqo inkerdăs nùmaj oxto čhona.

(i adptàcia thaj o rromano amboldipen kerde kaθar o Geòrge Sarău)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>zàla(ga)</i> – cîra, xancî, címa (puțin)	• <i>le polakurenθar</i> – le polonurenθar (de către polonezi)
• <i>història</i> – istòria (istorie)	
• <i>raj e themesqo</i> - e <i>themesqo</i> raj (domnitorul țării)	• <i>zorphendăs</i> – dias porònka zorăça (a poruncit, a dat ordin)
• <i>xoraxano</i> – turkikano (turc)	• <i>cirdino andar o xanro</i> – sasas jekh čhand mudaripnasqo, áchilo kaθar o raj le <i>themesqo</i> , o Vlad Țepeș (tras în teapă)
• <i>boldo</i> – xristiàno (creștin)	

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Ștefan Răzvan, domnitorul Moldovei

după Petre Petcuț

Puțini oameni cunosc că în istoria românească a existat un domnitor, care era rrom. Este adevărat că mama sa era româncă, o țărăncă - cum menționează domnitorul Mihai Viteazul -, iar tatăl său era un rrom turc, mahomedan, venit din Imperiul Otoman, iar, după aceea, el a locuit în Țara Românească. Ștefan Răzvan a devenit creștin, când era în Moldova. Din cauză că a trecut de la religia creștină, la ortodoxism, nu a fost bine privit de către turcii din Țara Turcească, care căutau să-l omoare.

Înainte de a ajunge domnitorul țării, Ștefan Răzvan a fost „căpitan general”, iar din ziua de 24 aprilie a anului 1595, în orașul Iași, a fost numit ca și domnitor al Moldovei. În ziua de 3/13 decembrie 1595, lângă Suceava, armata lui a fost înfrântă de către polonezi, care doreau să-l înlocuească pe Răzvan, să pună în locul lui pe domnul Ieremia Movilă. Ștefan Răzvan a încercat să fugă spre Transilvania - unde era foarte respectat de către oameni și de domnitorul Sigismund -, dar spre nenorocirea lui, a fost prins de polonezi. Noul domnitor al Moldovei, Ieremia Movilă, a poruncit ca Ștefan Răzvan să fie înțemnițat, să-i fie tăiat nasul și să fie tras în țeapă.

Așa s-a și întâmplat, iar domnia lui Răzvan a durat doar 8 luni.

(adaptare și traducere în limba rromani realizate de Gheorghe Sarău)

4. Kon sas o Ștefan Răzvan?
✚ O Ștefàn Răzvàn sas o raj le Moldoviaqo.
5. So sasas pesqo dad?
✚ Lesqo dad sasas xoraxano rrom.
6. Tha' pesqi daj?
✚ Lesqi daj sasas rumùuka.
7. Kaj thaj kana vov anavărdăs pes sar e Themesqo Raj la Moldoviaqo?
✚ Andar o dîves le 24 aprilosqo le berşesqo 1595, and-o fôros Iași, vov anavărdăs pes sar e themesqo raj la Moldoviaqo.
8. Kana pesqi àrmia sas peravdi le polakurenθar?
✚ Lesqi àrmia sas peravdi and-o dîves 3/ 13 decèmbro 1595, paşal i Suceava.

9.	Kon reslo o nevo Themesqo Raj la Moldoviaqo?
	 <i>O nevo Themesqo Raj la Moldoviaqo reslo o Ieremia Movilă.</i>
10.	So kerdăs o Ștefân Răzvàn? Kaj vov zumavdăs te našel?
	 <i>O Ștefân Răzvàn zumavdăs te našel, karing i Transilvânia.</i>
11.	Sar mulo o Ștefân Răzvàn?
	 <i>O Ștefân Răzvàn mulo cirdino andar o xanro.</i>
12.	Sode čhona inkerdăs o rajipen le Ștefanosqo?
	 <i>O rajipen le Ștefanosqo inkerdăs oxto čhona.</i>
13.	Čajlöl tumen ke jekh rrom sas o baro Raj jekhe Rumunikane Themesqo?
	 <i>Va, si but šukar so jekh rrom sas jekh baro raj.</i>
	 <i>Si importànto kaj te prinžaras e manušen save sas/ si rromane personalitètură.</i>

4.2. O bićajlo rrom

1. Drabaren o tēksto!

O bićajlo rrom

Paśal o drom, arakhelas pes jekh ćikali xīv, *kajθar*, kana sasas briśindali *vrāma*, e rroma *ankalavenas* phuv. O rrom 3alas karing o kher la lavutaça telal i thak. Sar sasas kali răt, pelăs and-i xīv, kaj sasas pherdi ćikaθar. Pelăs aj i ćik resli 3i k-e lesqi korr. Vov astardăs pes te mangel pes:

– Kuć, Devla, Devlorrea! Nūmaj jekhvar, akana, dikh vi man, opral! Na mangav tuθar khanć, nić love, nić *lūngo* 3ivipen, tha', akana, *jekhevarăθar*, te aven śukărde mirre gada! Ankalav man kadala xīvăθar!

Niće na dias agor o rrom pesqo lav, ke i xīv kerdăs pes jekh śu3i rromani cāxra. Vi i jag tharelas and-i *jaglin*.

– Hej, phenel vov, akava na-i pheras! Tha' kana dikhavas vi jekh peko masorro p-i jag, atūnć me avavas o maj baxtalo manuś andar o sasto *sundal*!

Jekhevarăθar, o mas astardăs te śunel pes sar *pekōl* p-i jag.

Niće na 3anav te me sem vaj na. Orsar, vi te na avavas me, me sa xava o peko mas.

Palal so xal les, vov phenel:

– Te avelas paśal o xaben vi jekh laćhi mol, śukar avelas!

Sig inklisto jekh khoro molăça. O rrom pilăs vi i mol. Phenel:

– Niće o thagar na xalăs rătăθe maj laćhes manθar. Nūmaj ke vov sovel p-o jekh *ke3lano sovthan*, tha' me p-o jekh phusenqo!

O sovthan *kerdilo* and-jekh ke3lano sovthan.

– Tha' savo si o *valo* kana si tut jekh ke3lano sovthan thaj tiri *pośoći* si ćući?

Sig xatărel ke si les and-pośoći love. Ankalavel len thaj n-aşti te sa ginavel len.

– Liava manqe jekh *slūga* te ginel len. Tha', savo valo si man odobor bute lovença kana n-aşti ovav thagar?

Jekhevarăθar, xatărel jekh pharipen p-o pesqo śero, vazdel o vast thaj arakhel i *korūna*.

Putarel pes o udar thaj aven andre le minîstrură aj le generàlură. Phenel:

– Hej, kadava na-i pheras! Te inkerelas kadja sa vrăma!

– Khanć na inkerel sa vaxt, barea thagara! Nùmaj o Devel opral zivel *savaxtesθe* – phendās jekh minîstro.

Kerkărel pes o rrom:

– Sosθar te n-asti te avav me o Devel? Te avavas o Devel, zivavas vi me *savaxtesθe*.

And-o kodova momènto, *i filatin* e thagaresqi paruvdās pes and-jekh xîv pherdi ćikaça. Kothe arakhelas pes amaro rrom and-i ćik zi k-i korr. Sa sas nùmaj jekh suno. O bićajlo rrom uştilo ka-o biloşalo ćacîpen.

(o amboldipen and-i rromani ćhib kerdø kaθar o Geòrge Sarău)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>kajθar</i> – andar kaj (din care)	• <i>(o) sovthan</i> – (o) suthan; e sovipnasqo than (pat)
• <i>vrăma</i> – (o) vaxt (timp, vreme)	• <i>kerdilo</i> – kerdās pes (s-a făcut, s-a prefăcut)
• <i>ankalavenas</i> – inkalel, inkalavel (scoteau)	• <i>valo</i> – o profito (valoare, profit)
• <i>lûngo</i> – dîlgo (lung)	• <i>poşoći</i> – (i) poşoti; posoti (buzunar)
• <i>jekhvarăθar</i> – sig; jekhăθar (dintr-o dată)	• <i>slûga</i> – jekh telutno, jekh ser-vànto (slugă)
• <i>i jaglin</i> – (o) than kaj kerel pes jag (focar, locul unde se aprinde focul)	• <i>i korûna</i> – e thagaresqi रुपutni stadi (coroană)
• <i>sundal</i> – i lûmjia (lume)	• <i>savaxtesθe</i> – vaş sa vaxt / vrăma (veşnic, pururea)
• <i>pekôl</i> – pekel pes (se frige)	• <i>i filatin</i> – (o) palàto; i avlin le thagaresqi (palat, castel)
• <i>kežlano</i> – phanrutno; andar kež; andar phanr(i) (din mătase)	

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Rromul nesăutul

Lângă drum, se afla o groapă de nămol, din care, când vremea era ploioasă, rromii scoteau pământ. Rromul mergea spre casă cu vioara sub braț. Întineric fiind, a căzut într-o groapă, care era plină de noroi. A căzut, iar noroiul îi ajungea până la gât. El începu să se roage:

- Neprețuite, Doamne, Dumnezeu! Numai o dată, acum, privește-mă și pe mine, de acolo de sus! Nu îți cer nimic, nici bani, nici viață lungă, dar, acum, fă ca dintr-odată, să îmi fie hainele uscate! Scoate-mă din groapa asta!

Nici nu și-a terminat rromul vorba de spus, că groapa s-a transformat într-un cort curat. Și focul ardea în sobă.

- Hei, spune el, asta nu-i glumă! Dacă aş vedea și carne friptă pe foc, atunci eu aş fi cel mai norocos om din toată lumea!

Dintr-odată, se auzi cum se frige carnea pe foc.

Nici nu ştiu dacă sunt eu sau nu. Oricum, şi dacă nu aş fi eu, tot voi mânca carne prăjită.

După ce a mâncat, bărbatul a spus:

- Dacă pe lângă mâncare aş avea şi un vin bun, bine ar fi!

Rapid apare un ulcior cu vin. Rromul a băut şi vinul. El spuse:

- Nici regele nu a mâncat seara mai bine decât mine. Numai că el doarme pe un pat din mătase, iar eu pe unul din paie!

Patul s-a prefăcut într-unul din mătase.

- Şi ce câştig ai dacă ai un pat din mătase, iar buzunarul tău este gol?

Pe moment îşi dădu seama că are bani în buzunar. Îi scoate, dar nu poate să îi numere pe toţi.

- Îmi voi lua o slugă să îi numere. Şi ce câştig am cu atât de mulţi bani, dacă nu pot fi rege?

Dintr-odată, simţi o greutate pe capul său, ridică mâna şi simţi coroana.

Se deschise uşa şi intrară miniştrii şi generalii. El zise:

- Hei, asta nu-i glumă! Dacă ar ţine aşa tot timpul!

- Nimic nu ţine tot timpul, mare împărat! Numai Dumnezeu de sus trăieşte veşnic - a spus un ministru.

Rromul s-a necăjit.

- De ce nu pot să fiu eu Dumnezeu? Dacă aş fi Dumnezeu, aş trăi şi eu veşnic.

Din acel moment, palatul împăratului s-a transformat într-o groapă plină cu nămol. Acolo se afla rromul nostru în noroi până la gât. Totul a fost doar un vis. Rromul nesăutul s-a trezit la nefericitul adevăr.

(traducere în limba rromani realizată de Gheorghe Sarău)

4. Kaj zalas o rrom thaj kaj pelăs?
 <i>O rrom zalas khere thaj vov pelăs and-i jekh xiv kaj sas pherdi éikaθar.</i>
5. So vov manglăs le Devlesθar?
 <i>Vov manglăs le Devlesθar kaj te aven šukārde lesqe gada thaj te ankalavel les e xivăθar.</i>
6. Kana vov sasas and-i caxra / katuna so vov manglăs le Devlesθar?
 <i>Kana o rrom sasas and-i caxra, vov manglăs le Devlesθar peko mas thaj jekh khoro molăça.</i>
7. So maj manglăs vov kaθar o Devel?
 <i>O rrom maj manglăs kaθar o Devel jekh kežlano sovthan, love thaj te avel thagar.</i>
8. So phendăs lesqe jekh ministro?
 <i>Jekh ministro phendăs lesqe ke khané na inkerel sa o vaxt, nùmaj o Devel zivel savaxtesθe.</i>
9. Manglăs o rrom te avel vov o Devel?
 <i>Va, o rrom manglăs te avel vov o Devel.</i>
10. Kerdăs vov doş mangindoj te avel vov sar o Devel?
 <i>Va, vov kerdăs jekh bari doş kana manglăs te avel sar o Devel.</i>
11. Ka-o agor so sas?
 <i>K-o agor i filatin e thagaresqi paruvdăs pes and-jekh xiv pherdi éikaça. Sa sas nùmaj jekh suno.</i>
12. Si lačhes te zumavas te avas ame and-o than averesqo? Si lačhes te kamas te peravas les?
 <i>Na, amen trebal te avas sar mukhlăs amen o baro Devel. Na-i lačhes te kamas bare bută vaş save ame éi kerdăm khané vaş lenqe.</i>
13. Prinzares kadava phenipen: Kon xunavel i xiv le avresqi – perel vov laθe? So kamel te phenel?
 <i>O phenipen „Kon xunavel i xiv le avresqi – perel vov laθe” kamel te phenel ke na trebal te keras nasul khanikasqe. O nasulipen kaj keras les amboldel pes karing amenθe.</i>

4.3. I Svùnta Sàra

1. Drabaren o tèksto!

I Svùnta Sàra

palal o Geòrge Saräu

Svakone bersenøe, and-e 24, 25 thaj 26 dïvesa le Majosqe, ka-i Khangeri andar o francuzikano fòros „Le Svùnte Marie kaøar i Deräv” (Les Saintes Maries de la Mer), thavdel pes o avilipen le patälenqo te dikhen le svùnte kòkala le štare „Svuntone Žuvlënqe”.

Palal e purane legènde, le trin Mariè save sasas pašal o Iisùs Hristòs - i Maria Magdalena, i Maria Iacobeea (i daj le siklövnesqi le Jakobsqi le Čácesqi vaj „le Tiknesqi”), i Maria Salomeea (i daj le apostolurenqi le Joanesqi le Evangelistosqi vi le Jakobsqi le Baresqi) thaj lenqi *servànta*, i Svùnta Sàra - i devlikani *arakhni* le rromenqi andar i Vestutni Euròpa - palal so o Raj o Iisùs Hristòs sas thovdo p-o trušul, kadalen sas thovde le mudarnenøar and-jekh bero aj sas mekhle p-o pani la Derävăqo.

Andar i Palestina, kajøar von sas tradine bi te den len’ xamos aj pani, von sas ingerde p-o pani, nakhindoj i sasti Mediteràno Deräv, aj o pani ankalavdäs len ka-i telutni rig la Franciaqi, ka-o kadava fòros. Von sikavde le manušenqe arakhle kothe te patän and-o Devel.

Palal so mule, von sas praxosarde and-i Khangeri andar o fòros Le Svùnte Marie kaøar i Deräv, kaj inkeren pen lenqe svùnte kòkala. Len si len kothe vi po jekh statùia, save, and-e *risparde* dïvesa, von sine ingerde le patälenøar ži ka-o pani la Derävăqo.

Vi e rroma ankalaven i „kali” statùja le Svuntone Saraqi andar o *telutno than le Khangerăqo* aj ingeren la ka-i Deräv.

Vi amenøe, and-i Rumùnia, o siklărno Geòrge Saräu, o rašaj Marian Mustăcòsu thaj o rromano deputàto, o Nicolăe Păun, vastdäs kaj te avel pikturisardi i Svùnta Sàra, kaøar o thanutno piktoro Alèkse Jon, and-i Khangeri „Sfânta Paraschiva” andar o thanipen Segarcea Vale, andar o žudèco Teleorman.

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• servànta – slùga (slugă, servitoare)• arakhni – (i) protektòra (protectoare)• risparde – liparde (de pomenire, comemorare)	• o telutno than le Khangerăqo – i teliphuv la Khangerăqi; o than kaj arakhen pen e moxtona le mulenqe telal i Khangeri (cavoul bisericii)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Sfânta Sara

după Gheorghe Sarău

În fiecare an, în zilele 24, 25 și 26 mai, la biserica din orașul francez „Sfintele Marii ale Mării” Les Saintes Maries de la Mer, are loc pelerinajul credincioșilor care vin să vadă sfintele moaște ale celor patru „Femei Sfinte”.

După vechile legende, cele trei Marii care au fost alături de Isus Hristos - Maria Magdalena, Maria Iacobeia (mama ucenicului Iacob cel adevărat sau „cel mic”), Maria Salomeea (mama apostolilor Evanghelistul Ioan și al lui Iacob cel Mare) și servitoarea lor, Sfânta Sara – protectoarea divină a rromilor din Europa de Vest - după ce Domnul Isus Hristos a fost răstignit, acestea au fost puse de către crucificatori într-o barcă și li s-a dat drumul pe Mare.

Din Palestina, de unde au fost trimise fără mâncare și apă, ele au fost duse pe apă, traversând toată Marea Mediterană, iar apa le-a dus la coasta de jos a Franței, în acest oraș. Ele îi învățau pe oamenii de acolo să creadă în Dumnezeu.

După ce au murit, au fost înhumate în Biserica din orașul Sfintele Marii ale Mării, unde sunt păstrate sfintele lor moaște. Ele au acolo și câte o statuie, care în zilele de pomenire, sunt duse de credincioși până la apa Mării.

Și rromii scot statuia „neagră” a Sfintei Sara din cavoul Bisericii și o duc la Mare.

Și la noi, în România, profesorul Gheorghe Sarău, preotul Marian Mustăciosu și deputatul rrom, Nicolae Păun, au contribuit să fie pictată Sfânta Sara, de către pictorul local Alexe Ion, în Biserica „Sfânta Paraschiva” din satul Segarcea Vale, din județul Teleorman.

4. Kon si i Svùnta Sàra?
 <i>I Svùnta Sàra si i devlikani arakhni le rromenqi andar i Vestutni Euròpa.</i>
5. Palal e purane legènde, kajθar thaj kaça resli voj k-i telutni rig la Franciaqi?
 <i>Palal e purane legènde, i Svùnta Sàra sas thovdini andar i Palestìna, khethane le trine Mariença, p-jekh bero aj mukhli p-o pani le Derävãqo.</i>
6. So von sikavde le manušenqe arakhle kothe, paşal o fòros <i>Le Svùnte Marie kaθar i Deräv?</i>
 <i>Von sikavde le manušenqe arakhle kothe te patãn and-o Devel.</i>
7. Palal lenqo meripen, kaj von sasas praxosarde?
 <i>Palal so mule, von sas praxosarde and-i Khangeri andar o fòros <i>Le Svùnte Marie kaθar i Deräv.</i></i>
8. Kaj ingeren e rroma i „kali” statùia le Svuntone Saraqi?
 <i>I „kali” statùia le Svuntone Saraqi si ingerdi le patãlenθar zi k-o pani le Derävãqo.</i>
9. Anda save dïvesa kerel pes kadava zalipen le patãjlenqo ka-i Khangeri <i>Le Svùnte Marie kaθar i Deräv?</i>
 <i>And-o svàko berś, and-e 24, 25 thaj 26 dïvesa le Majosqe, ka-i Khangeri „<i>Le Svùnte Marie kaθar i Deräv</i>” (<i>Les Saintes Maries de la Mer</i>), thavdel pes o avilipen le patãlenqo te dikhen le svùnte kòkala le ştare „<i>Svuntone Žuvlénqe</i>”.</i>
10. And-i Rumùnia si pikturisardi i Svùnta Sàra? Kaj, and-o savo gav?
 <i>And-i Rumùnia, i Svùnta Sàra si pikturisardi and-i Khangeri „<i>Sfânta Paraschiva</i>” andar o thanipen <i>Segarcea Vale</i>, andar o žudèco <i>Teleorman</i>.</i>

4.4. Jekh šošoj..., aver šošoj

1. Drabaren o tèksto!

Jekh šošoj..., aver šošoj

palal o Umberto Eco

Kana le čavorren si len trin-štar berša, si te sikavas lenqe, te keras len te *xatären* ke ekzistisaren verver čhibă, k-ašti te keras len te *xatären* so si o *ververipen*. Kadja, si te sikavas le čavorrenqe ke ekzistisaren but aver mòdură te anavăras jekhe šošojes. E manuša save vakären aver čhibă ka-o „šošoj” phenen *avere čhandesθe*: „iepure”, „nyul” thaj aver. Atunc, savorre kodola save na anavăren sajekhe laveça le šošojes, kadja sar ame anavăras les, nana-i mùsaj niște vešesqe manuša!

Kana dikhas k-ël kulturalikane sistèmură, si te siklăras le čavorren ke ekzistisaren vi aver mòdură k-ašti te xurăven pen e manuša vaj te pravaren pen.

Kadaja avelas jekh metòda but lači te siklăras len te aven *kovleilesqe* thaj *xatărutne*.

Te sarkon čavorro aștilas te dikhel e diferènçe sajekhe toleranciaça, atunc si ke ame kerdăm bare edukaciaqe progrèsură!

(i adaptàcia thaj i rromani vèrsia sas kerdine kaθar o Geòrge Sarău)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>te xatären</i> – te xačaren; xalöven (să înțeleagă)	• <i>avere čhandesθe</i> – and-o aver mòdo (în alt mod, altă manieră)
• (o) <i>ververipen</i> – (i) diferènça (diversitatea)	• <i>kovleilesqe</i> – lače, kovle k-o ilo, k-o dī (empatici, înțelegători)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Un iepure..., alt iepure

după Umberto Eco

Când copiii au trei-patru ani, trebuie să îi învățăm, să îi facem să înțeleagă că există diferite limbi, ca să îi facem să înțeleagă ce este diversitatea. Astfel, trebuie să le arătăm copiilor că există multe alte moduri în care putem numi un iepure. Oamenii care vorbesc alte limbi spun „śośoj” spun în alt mod: „iepure”, „nyul” și altele. Atunci, toți ceilalți care nu îl numesc cu același cuvânt pe iepure, așa cum noi îl numim, nu sunt neaparat oameni din pădure!

Când privim sistemele culturale, trebuie să îi învățăm pe copii că există și alte moduri în care oamenii se pot îmbrăca sau hrăni.

Aceasta ar fi o metodă foarte bună să îi învățăm să fie empatici și înțelegători.

Dacă fiecare copil ar putea să vadă diferențele cu aceeași toleranță, atunci ar însemna că noi am făcut mari progrese în educație!

(adaptarea și traducerea în limba rromani realizate de Gheorghe Sarău)

4. Kon xramosardăs kadava tèksto?

✚ Kadava tèksto sas xramosardo kaθar o Umberto Eco. I adaptàcia thaj o amboldipen and-i rromani éhib sas kerde kaθar o Gèorge Sarău.

5. So phenel o autòro ke trebal te xatären le éhavorre kana si len trin - śtar berśa?

✚ O autòro phenel ke kana le éhavorren si len trin-śtar berśa, si te sikavas lenqe, te xatären so si o ververipen.

6. Sar xatären tume so si o ververipen?

✚ Ame xatāras so e manuśa si verver sosqe von d-aśti te vakären diferime éhibă, te xurāven pen diferime, te avel len penqe obiçejură thaj tradiçie.

✚ Vi kana e manuśa si verver von trebal te den pen pakiv jekh kolaveresqe.

8. Trebal te avas kovle karing e diferènce, e ververimata?

✚ Va trebal te avas xatārne vi te avel amen tolerància karing e zene save ziven paśal amenθe.

✚ Na trebal te keras anglekrisimata vi nasulimata khanikasqe!

4.5. Andar le svàtură le godăvere phuresqe

1. Drabaren o tèksto!

Andar le svàtură le godăvere phuresqe

palal o Anton Pann

Mirre éhavea, kas si les lil si les lachi rig; kon na siklöl – lesθar le nasulimata phandön. Kodolenθar, *si te oves* amal le lileça thaj šun le kodolen, savenθar d-ašti te siklös vareso.

Anglal le phurenθe, te na oves tu o anglutno kaj vakărel vaj te amboldes bigodăqo, tha' sikav tut sar trebal thaj ambolde le godăveripnaça, andar kodoja ke o sigipen rimosarel i buti aj i gudli duma but anel; palal, i duma, vi kana si gudli sar o avdîn, šaj te ovel kerki sar i xoli. Kodolesqe, kaj vakărel tuqe opral aj zorales, tu vakăr lesqe le kovle vakeça; andar kodoja ke o manuș bi godăqo adēs vakărel tuqe dilikanes aj texara fal les nasul; thaj, ka-o agor, phandel tiro muj, andar kodoja ke, zanel pes, o manuș – kadja sar vi i éirikli – andar pesqi éhib xasarel pes.

Kana dikhes le manușes and-i xoli thaj and-o bilošalipen, na maj ker vi tu les xolăriko aj bilošalo! Na thov *phusa* p-i jag, vakăr kovles leça – kana d-ašti – tha' kana n-ašti, po laches te mekhes les, te da éhudel tut pesqi xoli.

Naș le xoxavipnasθar, andar kodoja ke kodoles, kaj sas astardo jekh var ke xoxavel na maj patăna les e manuša aver var, nič kana vakărelas vov éačes.

Na ov barikano aj phutărdo thaj nakh thaj dikh tire *perutnen* aj le amalen; tha' 3a na butvar thaj beș cira. Na bister te telăres khere.

Kana san akhardo varekaj k-i meseli, na beș kaj si o maj pativalo than, tha' alosar tuqe jekh skamin maj tele, ke kana akharena tut te aves aj te beșes and-jekh than maj pativalo – perela tuqe laches ke akharena tut te aves kothe, maj opre; tha' kana avena aver manuša maj laches dikhle tuθar, avela tut *la3* kana akharena tut te beșes and-jekh than maj telutno.

3a p-e droma bare dikipnaça, ke na zanes kajθar avel o nasulipen thaj na zumav te keres tut la jagaça, ke thabarel pes tiro poștin.

Arakh tut le nasvalipnasθar, užăr tiro kôrpo thaj *truja! tuθe!* Inker tiro sastipen sar i maj kuć miriklin!

Kadja te zanes, mirre éhavea, thaj laches avela tut, kana na karing manθe te xurăn tire godă, tha' karing o godăveripen kadale lavenqo, kaj me mekhav len tuqe, kadja sar vi me lilem len kana me semas sar tuθe!

(o rromano nakhavipen si kerdo kaθar o Geòrge Sarău)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>si te oves</i> – trebal (trebuj, kampil) te aves (<i>trebuie să fii</i>)• <i>(e) phusa</i> – (e) suluma (<i>paie</i>)• <i>na ov!</i> – te na aves! (<i>să nu fii!</i>)	• <i>perutno</i> – kodova, kaj bešel pașal tuθe, le saves si les o kher thaj aver buti pașal tiri (<i>vecin</i>)• <i>laz</i> – lazavo (<i>rușine</i>)• <i>trujal tuθe</i> – krugo tuθe, rigal tuθe (<i>în jurul tău</i>)

3. Ambolden o təksto gazikanes!

Din sfaturile bătrânului înțelept

după Anton Pann

Copilul meu, cine are carte are parte; cine nu învață - de el relele se leagă. De aceea, trebuie să fii prieten cu cartea și ascultă-i pe aceia de la care poți să înveți ceva.

În fața bătrânilor, să nu fii tu cel care vorbește primul sau să răspunzi fără minte, dar comportă-te cum trebuie și răspunde cu înțelepciune, pentru că graba strică treaba și vorba dulce mult aduce; apoi, vorba, și când e dulce ca mierea, poate fi amară ca mânia. Aceluia care îți răspunde de sus și tare, tu vorbește-i cu voce moale; pentru că omul fără minte azi îți vorbește prosteste și mâine regretă, și, la urmă, îți închide gura, pentru că, se știe, omul - la fel ca pasărea - pe limba lui pierе.

Când îl vezi pe omul mândru și nefericit, nu-l mai supăra și necăji și tu! Nu pune paie pe foc, vorbește calm cu el - când poți -, iar când nu poți, mai bine lasă-l, să nu-și reverse mânia pe tine.

Fugi de minciună, pentru că pe acela, care a fost prins o dată că minte, oamenii nu-l vor mai crede altă dată, nici când va spune adevărul.

Nu fi mândru și încrezut și vizitează-i pe vecinii și prietenii tăi; și du-te nu de multe ori și stai puțin. Nu uita să pleci acasă.

Când ești invitat undeva la masă, nu sta în cel mai de cinste loc, alege-ți un scaun mai jos, că atunci când te vor chema să vii să stai într-un loc mai bun - îți va cădea bine că te vor chema să fii acolo, mai sus; iar dacă vor veni oameni mai apreciați ca tine, îți va fi rușine când vei fi chemat să stai într-un loc mai de jos.

Du-te la drum cu mare băgare de seamă, că nu știi de unde vine răul și nu îndrăzni să te joci cu focul, că îți arde buzunarul.

Protejează-te de boli, curățește-ți corpul și în jurul tău. Ai grijă de sănătatea ta ca de cea mai scumpă mărgea.

Așa să știi, copilul meu îți va fi bine, dacă nu la mine o să-ți zboare gândul, ci la înțelepciunea acestor vorbe, pe care eu ți le las, așa cum și eu le-am primit când eram ca tine!

(traducerea în limba rromani realizată de Gheorghe Sarău)

4. Save si le maj gudle svàtură dine le Chávezsqe save éajlôn tut?

E maj gudle svàtură andar o siklilo tèksto si:

- + Te oves amal e lileça!
- + Te na vakăres anglal e phure!
- + Kodolesqe kaj vakărel tuqe opral thaj zorales, tu vakăr lesqe kovle glasoça!
- + Kana dikhes le manușes and-i xoli thaj and-o biloșalipen, na maj ker les vi tu xolăriko aj biloșalo!
- + Na thov phusa p-i jag!
- + Naș le xoxavipnasθar!
- + Na ov barikano vi phutărdo!
- + Dikh tire perutnen vi le amalen! Ța na butvar lenθe thaj beș cîra!
- + Kana san akharado varekaj, alosar tuqe jekh skamin mai tele, maj palal!
- + Na zumav te kheles tut la jakhaça!
- + Arakh tut le nasvalipnasθar!
- + Uțar tiro kôrpo thaj trujal tuθe!

5. Vi tu phiraves tut palal kadale phiravipnasqe mangimata?

- + Va,me phiravav man palal kadala phiravipnasqe mangimata vi palal kodola save den len manqe mirri famîlia thaj mirre siklărne.

6. Kon sas o autòro kadale svatururenqo?

- + O autòro kadale svaturenqe sas o Anton Pann, jekh butžanglo rromano xramosarno.

4.6. Palutni rekapitulàcia

1. Thon pašal e vortogràme po jekh trebutno alav!

and-o	p-o	k-o
and-i	p-i	k-i
and-e	p-e	k-e
and-jekh.....	p-jekh.....	p-jekh.....

2. Thon anglal le substantivură dine maj tele o trebutno artíkulo: „o” vaj „i”!

(.....) amal	(.....) biroqli	(.....) daj	(.....) kak	(.....) rrom
(.....) angrusti	(.....) bori	(.....) dori	(.....) kašt	(.....) roqli
(.....) anro	(.....) buzni	(.....) drom	(.....) manro	(.....) rukh
(.....) asăv	(.....) buzno	(.....) gad	(.....) piri	(.....) ruv
(.....) baj	(.....) čar	(.....) grast	(.....) phral	(..) thagarni
(.....)bakro	(.....) čirikli	(.....) grastorro	(.....) phen	(...) vurdon
(.....) bibi	(.....) čhaj	(.....) guruv	(.....) rakli	

3. Thon po jekh adžektivo pašal e substantivură dine maj tele!

..... biroqli	 rromni	ruv	grastni
..... guruvni	manuś	śax	gav
.....sap	 rukh	 pori	kòkalo

4. Xramosaren e ginavnă kaθar o jekh (1) zi k-o biś (20)!

1	6	11	16
2	7	12	17
3	8	13	18
4	9	14	19
5	10	15	20

5. Alosaren andar le substantivură/ navnă, dine maj tele, le pronòmbrură/ sarnavnă save **zan khethanes**: *amal, amalin, birovlă, bori, ćirikli, dad, daj, gad, gone, gava, guruv, kali phal, lil, luludî, paparûda, patrin, phrala, phenă, rovli, siklövni, siklövno, stadi, siklărne, siklărănă, thagar, vurdon*.

✚ mirro	✚ tiro.....	✚ lesqo.....	✚ laqo.....
✚ mirri.....	✚ tiri.....	✚ lesqi.....	✚ laqi.....
✚ mirre.....	✚ tire.....	✚ lesqe.....	✚ laqe.....
✚ amaro.....	✚ tumaro.....	✚ lenqo.....	
✚ amari.....	✚ tumari.....	✚ lenqi.....	
✚ amare.....	✚ tumare.....	✚ lenqe.....	

6. Xramosaren and-o telutno tabèlo e fôrme e verbosqe „anel”.

o zeno	o akanutno vaxt	o avutno vaxt	o nakhlo vaxt
me	anav	anava	andem
tu			
vov			andăs
voj			
ame		anasa	
tume	anen		
von			

7. Keren po jekh propozìcia and-e save o subijèkto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

Andar so si sikavdo o subijèkto	I kerdi propozìcia
✚ zenujno pronòmbro, I- to zeno	✚
✚ murşikano substantivo, k-o butipen	✚
✚ zuvlikano substantivo, k-o jekhipen	✚

8. Keren po jekh propozìcia and-e save o predikàto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

andar so si sikavdo o predikàto	i kerdi propozìcia
✚ vèrbo, akanutno vaxt, I- to zeno, k-o jekhipen	✚
✚ vèrbo, avutno vaxt, II- to zeno, k-o jekhipen	✚
✚ vèrbo, nakhlo vaxt, III- to zeno, k-o jekhipen	✚

9. Keren po jekh propozìcia and-e save o atribùto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

andar so si sikavdo o atribùto	i kerdi buxli propozìcia
✚ o adžektivo „šukar”	✚
✚ adžektivo avilo andar o substantivo „manuš”	✚
✚ o numeràlo „deš”	✚

10. Keren po jekh propozìcia and-e save o komplemento te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

Ke savo pučhipen amboldel o komplemento	I kerdi buxli propozìcia
✚ substantivo kaj amboldel k-o pučhipen „kas?”	✚
✚ substantivo kaj amboldel k-o pučhipen „so?”	✚

11. Keren buxle propozicie palal e skème dine and-o telutno tabèlo!

i sikavimata	i kerdi propozicia
- subijèkto – muršíkano substantivo - predikàto – vèrbo k-o akanutno vaxt - atribùto - adžektivo - komplemènto - substantivo	
- subijèkto – zuvlikano substantivo - predikàto – vèrbo k-o nakhlo vaxt - atribùto - numeràlo - komplemènto - substantivo	

12. Pheren e éúce thana!

- Me jekh manro le éhurăça. - Tu sanas kothe, kana me kathe. - Sosθar tume na vi len? - Soça kathe?	- Mirro si rašaj, thaj mirri bibi si..... - E šoșoja xan zèleno - O ruv, kana si, avel andar o and-o gav. - Le grastes si les punre, bala, pori.
--	---

13. Roden sinonimură vaš e lava dine maj tele!

- dilgo - - žilto- - cira - - bičhalel -	- dar - - ćang - - men - - kamel -
---	---

14. Roden le antonimură vaš e lava dine maj tele!

- lačo - - uéo - - pherdo - - melalo -	- kovlo - - tato - - barvalo - - xarno -
---	---

4.6. Palutni rekapitulàcia

1. Thon pašal e vortogràme po jekh trebutno alav!

and-o fòros	p-o drom	k-o zukel
and-i piri	p-i sìnia/ meseli	k-i škòla
and-e vurdona	p-e naja	k-e čhaja
and-jekh dīves	p-jekh kher	p-jekh vast

2. Thon anglal le substantivură dine maj tele o trebutno artíkulo: „o” vaj „i”!

(o) amal	(i) birovli	(i) daj	(o) kak	(o) rrom
(i) angrusti	(i) bori	(i) dori	(o) kašt	(i) rovli
(o) anro	(i) buzni	(o) drom	(o) manro	(o) rukh
(o) asăv	(o) buzno	(o) gad	(i) piri	(o) ruv
(i) baj	(i) čar	(o) grast	(o) phral	(i) thagarni
(o) bakro	(i) čirikli	(o) grastorro	(i) phen	(o) vurdon
(i) bibi	(i) čhaj	(o) guruv	(i) rakli	

3. Thon po jekh adžektivo pašal e substantivură dine maj tele!

bari birovli	šukar rromni	nasul ruv	kali grastni
tikni guruvni	lačho manuś	zèleno šax	purano gav
kalo sap	učo rukh	bari pori	zoralo kòkalo

4. Xramosaren e ginavnă kaθar o jekh (1) zi k-o biś (20)!

1 - jekh	6 - šov	11 - deśujekh	16 - deśušov
2 - duj	7 - ehta	12 - deśuduj	17 - deśuehta
3 - trin	8 - oxto	13 - deśutrin	18 - deśuoxto
4 - štar	9 - enă	14 - deśuštar	19 - deśuenă
5 - panž	10 - deś	15 - deśupanž	20 - biś

5. Alosaren andar le substantivură/ navnă, dine maj tele, le pronòmbrură/ sarnavnă save **zan khethanes**: *amal, amalin, birovlă, bori, ćirikli, dad, daj, gad, gone, gava, guruv, kali phal, lil, luludĩ, paparũda, patrin, phrala, phenă, rovli, siklõvni, siklõvno, stadi, siklårne, siklårnă, thagar, vurdon*

✚ mirro amal	✚ tiro gad	✚ lesqo lil	✚ laqo siklõvno
✚ mirri daj	✚ tiri bori	✚ lesqi patrin	✚ laqi luludĩ
✚ mirre phrala	✚ tire birovlă	✚ lesqe gone	✚ laqe phenă
✚ amaro dad	✚ tumaro vurdon	✚ lenqo thagar	
✚ amari siklõvni	✚ tumari kali phal	✚ lenqi ćirikli	
✚ amare siklårne	✚ tumare gava	✚ lenqe siklårnă	

6. Xramosaren and-o telutno tabèlo e fõrme e verbosqe „anel”.

o zeno	o akanutno vaxt	o avutno vaxt	o nakhlo vaxt
me	<i>anav</i>	<i>anava</i>	<i>andem/ andõm</i>
tu	<i>anes</i>	<i>anesa</i>	<i>andăn</i>
vov	<i>anel</i>	<i>anela</i>	<i>andăs</i>
voj	<i>anel</i>	<i>anela</i>	<i>andăs</i>
ame	<i>anas</i>	<i>anasa</i>	<i>andăm</i>
tume	<i>anen</i>	<i>anena</i>	<i>anden</i>
von	<i>anen</i>	<i>anena</i>	<i>anden</i>

7. Keren po jekh propozìcia and-e save o subijèkto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

andar so si sikavdo o subijèkto	i kerdi propozìcia
✚ zenutno pronòmbro, I- to zeno	✚ <u>Me</u> zav leça k-i škòla.
✚ murşikano substantivo, k-o butipen	✚ <u>E çhave</u> khelen pen khethanes.
✚ zuvlikano substantivo, k-o jekhipen	✚ <u>I phen</u> zal lença k-o pani.

8. Keren po jekh propozìcia and-e save o predikàto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

andar so si sikavdo o predikàto	i kerdi propozìcia
✚ vèrbo, akanutno vaxt, I- to zeno, k-o jekhipen	✚ Me <u>siklövav</u> kadaja <u>šukar</u> poezia.
✚ vèrbo, avutno vaxt, II- to zeno, k-o jekhipen	✚ Vov <u>kinela</u> laqe <u>šukar</u> luludă.
✚ vèrbo, nakhlo vaxt, III- to zeno, k-o jekhipen	✚ Vov <u>gilabavdăs</u> jekh purani gili.

9. Keren po jekh propozìcia and-e save o atribùto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

andar so si sikavdo o atribùto	i kerdi buxli propozìcia
✚ o adžektivo „šukar”	✚ Les si les jekh <u>šukar</u> gad.
✚ adžektivo avilo andar o substantivo „manuš”	✚ <u>E manušesqo</u> phral si barvalo.
✚ o numeràlo „deś”	✚ Man si man <u>deś</u> amala.

10. Keren po jekh propozìcia and-e save o komplemento te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

ke savo pučhipen amboldel o komplemento	i kerdi buxli propozìcia
✚ substantivo kaj amboldel k-o pučhipen „kas?”	✚ Tu akhares <u>le dades</u> amenθe. (Kas akhares?)
✚ substantivo kaj amboldel k-o pučhipen „so?”	✚ Les si les jekh <u>šukar</u> <u>gad</u> ? (So si les?)

11. Keren buxle propozicie palal e skème dine and-o telutno tabèlo!

I sikavimata	I kerdi propozicia
- subijèkto – muršikano substantivo: <u>o phral</u> - predikàto – vèrbo k-o akanutno vaxt: <u>kinel</u> - atribùto – adžektivo: <u>tikno</u> - komplemènto – substantivo: <u>manro</u>	<i>O tikno phral kinel manro.</i>
- subijèkto – zuvlikano substantivo: <u>i phen</u> - predikàto – vèrbo k-o nakhlo vaxt: <u>vastdäs</u> - atribùto – numeràlo: <u>dujto</u> - komplemènto – substantivo: <u>le dades</u>	<i>I dujto phen vastdäs le dades.</i>

12. Pheren e éuće thana!

- Me <u>chinav</u> jekh manro le čhurăça. - Tu sanas kothe, kana me <u>somas</u> kathe. - Sosθar tume na <u>ande</u> vi len? - Soça <u>avilăn</u> kathe?	- Mirro <u>kak</u> si rašaj, thaj mirri bibi si <u>siklărni</u>. - E šoșoja xan zèleno <u>šax</u>. - O ruv, kana si <u>bokhalo</u>, avel andar o <u>veš</u> and-o gav. - Le grastes si les <u>bare</u> punre, <u>kale</u> bala, <u>lùngo</u> pori.
---	---

13. Roden sinonimură vaš e lava dine maj tele!

<u>dilgo</u> – <u>lùngo</u>, <u>zinzardo</u> <u>žilto</u> – <u>gàlbeno</u>, <u>šargon</u> <u>cîra</u> – <u>zàla</u>, <u>zàlaga</u> <u>bičhalel</u> – <u>tradel</u>	<u>dar</u> – <u>traš</u> <u>čang</u> – <u>koč</u> <u>men</u> – <u>korr</u> <u>kamel</u> – <u>jubisarel</u>
---	---

14. Roden le antonimură vaš e lava dine maj tele!

<u>lačho</u> – <u>nasul</u> <u>učo</u> – <u>tikno</u> <u>pherdo</u> – <u>éučo</u> <u>melalo</u> – <u>užo</u>	<u>kovlo</u> – <u>šuko</u>, <u>zoralo</u> <u>tato</u> – <u>šudro</u> <u>barvalo</u> – <u>čorro</u> <u>xarno</u> – <u>lùngo</u>, <u>zinzardo</u>
---	--

4.7. I palutni evaluàcia

E siklǒvnesqo anav thaj angloanav:

I dàta kana si dino o tèsoto:

Drabar bare dikhipnaça o telutno tèksto kaj te šaj te amboldes k-e mangimata:

Sasas jekh rrom deše čavorrença. And-jekh dīves maškar e dīvesa, pesqi rromni phendās lesqe:

- Dikh, barōn amare tikne, na maj resel i tikni piri, trebal amenqe jekh bareder piri. 3a, kin jekh piri maj bari!

Te zal te kinel, šukar, nūmaj na-i len love! Sar ka keren?

O rrom, o phuro thaj le duj piră - purani paramiçi andar o Balkàni

1. Xramosar andar o dino tèksto jekh alav kerdo andar jekh silàba, jekh kerdo andar duj silàbe thaj jekh kerdo andar trin silàbe!

alav kerdo andar 1 silàba	alav kerdo andar 2 silàbe	alav kerdo andar 3 silàbe

2. Xramosaren andar o tèksto duj substantivură save si ka-o gin jekhipen!

.....

.....

3. Keren po jekh propozìcia and-i savi te utilizisaren e alava *and-o*, *and-i*, *and-jekh*, *na-i*!

i vortogràma	i kerdi propozìcia
and-o	
and-i	
and-jekh	
na-i	

4. Xramosaren palal sarkon alav lesqo mamujutno/ amboldino alav:

o alav	lesqo mamujutno alav
 <i>dīves</i>	
 <i>barōn</i>	
 <i>kinel</i>	

5. Keren jekh propozìcia e verboça andar i jekhto propozìcia andar o dino tèksto!

6. Ambolden o dino tèksto and-i gazikani čhib!

.....
--

4.7. I palutni evaluàcia

E siklǒvnesqo anav thaj angloanav:

I dàta kana si dino o tèsoto:

Drabar bare dikhipnaça o telutno tèksto kaj te šaj te amboldes k-e mangimata:

Sasas jekh rrom deše čavorrença. And-jekh dīves maškar e dīvesa, pesqi rromni phendās lesqe:

- Dikh, barōn amare tikne, na maj resel i tikni piri, trebal amenqe jekh bareder piri. Ța, kin jekh piri maj bari!

Te zal te kinel, šukar, nūmaj na-i len love! Sar ka keren?

O rrom, o phuro thaj le duj piră - purani paramiçi andar o Balkàni

1. Xramosar andar o dino tèksto jekh alav kerdo andar jekh silàba, jekh kerdo andar duj silàbe thaj jekh kerdo andar trin silàbe!

alav kerdo andar 1 silàba	alav kerdo andar 2 silàbe	alav kerdo andar 3 silàbe
<i>rrom</i>	<i>dīves</i>	<i>amenqe</i>

2. Xramosaren andar o tèksto duj substantivură save si ka-o gin jekhipen!

✚ *rromni*

✚ *piri*

3. Keren po jekh propozìcia and-i savi te utilizisaren e alava *and-o*, *and-i*, *and-jekh*, *na-i*!

i vortogràma	i kerdi propozìcia
✚ <i>and-o vurdon</i>	✚ <u>And-o vurdon</u> si but kašta.
✚ <i>and-i piri</i>	✚ O xaben si <u>and-i piri</u> .
✚ <i>and-jekh dīves</i>	✚ <u>And-jekh</u> ivendesqo <u>dīves</u> me gelōm k-o plain.
✚ <i>na-i</i>	✚ Kadala manuša <u>na-i</u> andar amaro gav.

4. Xramosaren palal sarkon alav lesqo mamujutno/ amboldino alav:

o alav	lesqo mamujutno alav
✚ <i>dīves</i>	✚ <i>rati/ răt</i>
✚ <i>barōn</i>	✚ <i>tiknōn</i>
✚ <i>kinel</i>	✚ <i>bikinel</i>

5. Keren jekh propozîcia e verboça andar i jekhto propozîcia andar o dino təksto!

✚ *Kadaja čhavo sasas tuça k-i škōla?*

6. Ambolden o dino təksto and-i gazikani čhib!

A fost odată un rrom cu zece copii. Într-una din zile soția lui i-a zis:

- Uite, cresc micuții noștri, nu ne mai ajunge oala cea mică, ne trebuie o oală mai mare!

Să meargă să cumpere, ar fi frumos, numai că nu au bani! Cum vor face?

Omul, bătrânul și cele două oale – poveste veche din Balcani

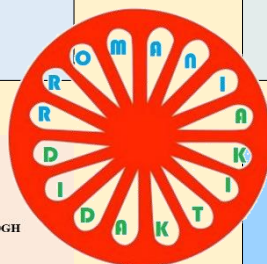
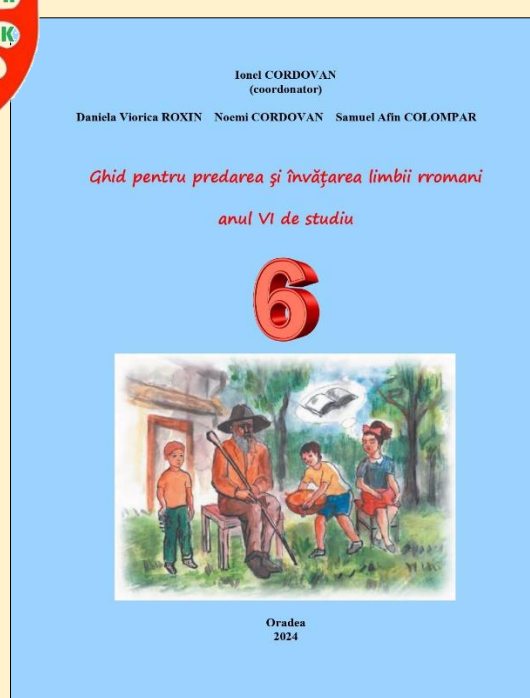
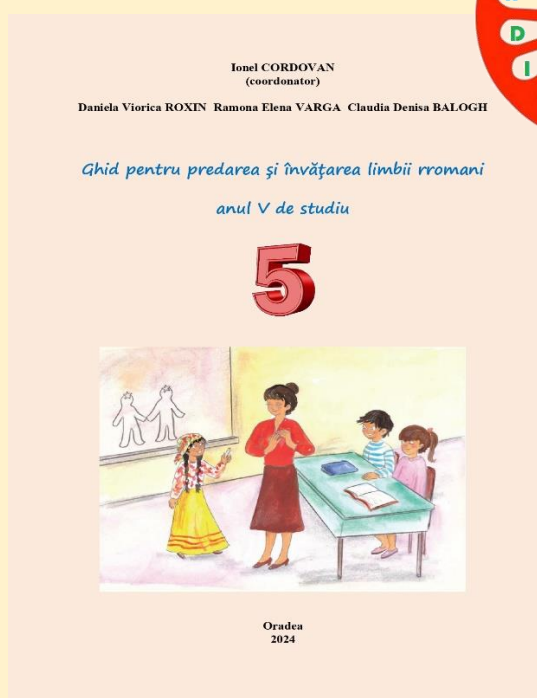
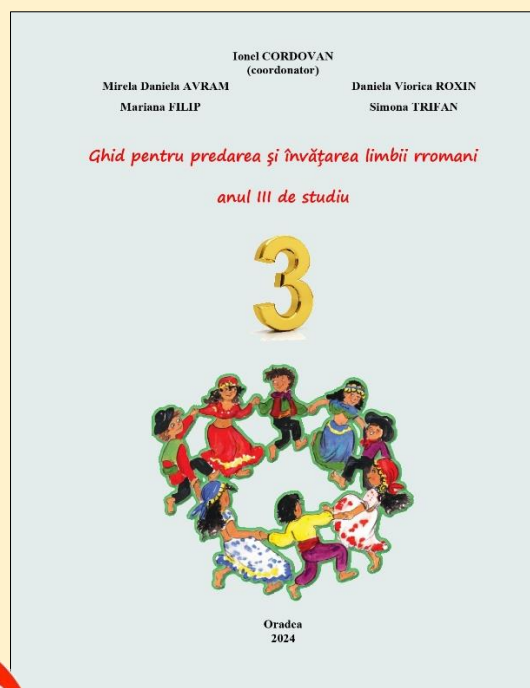
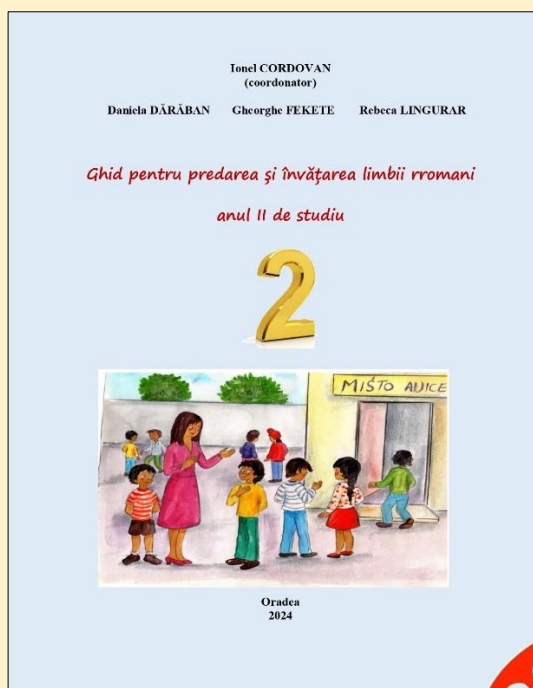
BIBLIOGRAFIE

1. CORDOVAN, Ionel, SARĂU, Gheorghe, BAICU, Mariana, CORDOVAN, Noemi, ROXIN, Daniela, AVRAM, Mirela, 2020, *Ghidul profesorului de limba rromani*, Oradea: Editura Print Expert, 304 p.
2. CORDOVAN, Ionel, SARĂU, Gheorghe, CORDOVAN, Noemi, BAICU, Mariana, 2017, *Ghidul profesorului de limba rromani*, Oradea, Editura Primus, 277 p.
3. CUCOȘ, Constantin (coord.), 1998, *Psihopedagogie pentru examenul de definitivare și grade didactice*, Iași: Editura Polirom.
4. IUCU, Romiță, 2001, *Instruirea școlară*, Iași: Editura Polirom.
5. IUCU, Romiță, MANOLESCU, Marin, 2001, *Pedagogie*, București: Editura Fundației „Dimitrie Bolintineanu”, 332 p.
6. MANOLESCU, Marin, 2002, *Evaluarea școlară - un contract pedagogic*, București: Editura Fundației „Dimitrie Bolintineanu ”, 248 p.
7. NEACȘU, Ion, 1999, *Instruire și învățare*, București: EDP.
8. SARĂU, Gheorghe, CORDOVAN Ionel, 2022, *Limba și literatura maternă rromani. Manual pentru clasa a IV-a. E dajaqi rromani čhib vi i literatūra (pustik vaš i štarto klàsa)*, București: Editura Sigma, 112 p.
9. SARĂU, Gheorghe, 2006, *Dicționar rrom-român*, București: Editura Sigma, 224 p.
10. SARĂU, Gheorghe, 2012, *Dicționar român-rrom*, București: Editura Sigma, 288 p.
11. SARĂU, Gheorghe, 2008, *Curs practic de limba rromani pentru toți*, București: Editura Sigma, 208 p.
12. SARĂU, Gheorghe; CORDOVAN, Ionel; 2016, *Ghid de conversație român – rrom – englez – maghiar*, Oradea: Editura Primus, 188 p.
13. *Programa școlară pentru disciplina *Comunicare în limba rromani, clasa a III-a și clasa a IV-a*, MEN, București, 2014.
14. *<https://www.youtube.com/@RromaniDidaktika>

Ghid pentru predarea și învățarea limbii rromani anul IV de studiu

Din aceeași colecție

ISBN

9789730411881